

ספר
לקוטי תורה
מספר
ויקרא

בזיטאמיר

JUDEY TOPA
10, rue de la République, 10000 Paris 10
Tél. 2.11.00.00
Boulevard de la République, 10000 Paris 10

אין פערנע
היינט היינט
היינט היינט
היינט היינט
היינט היינט

אין פערנע
היינט היינט
היינט היינט
היינט היינט
היינט היינט

ספר
צמח צדק

הידושים אליבא דהלכתא

שיטת סדרי משנה ו

מאת

הרב מנחם מענדל
הרב מנחם מענדל
הרב מנחם מענדל

Au Bûcheron de
BASTIA (Corse)

REGISTRE DU COMMERCE

אין פערנע
היינט היינט
היינט היינט
היינט היינט
היינט היינט

תולדות הרב מנחם מענדל

בן זקוניו של
ב"ק אדמו"ר המהר"ש

הרב מנחם מענדל
הרב מנחם מענדל
הרב מנחם מענדל
הרב מנחם מענדל
הרב מנחם מענדל

ב"ה

תולדות הרב מנחם מענדל

בן זקוניו של
כ"ק אדמו"ר המהר"ש

תשורה מזכרת
מה'אפשרניש' של

מנחם מענדל שי' מלול

ל"ג בעומר - ח"י אייר ה'תשע"ט

פתח דבר

בשבח והודאה להשם יתברך הנני מתכבד בזה להגיש בפניכם לכבוד האפשרניש של בננו היקר מנחם מענדל שיחי' תדפיס מתולדות הרב מנחם מענדל (להלן הרמ"מ) בן זקוניו של כ"ק אדמו"ר המהר"ש ואחיו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב.

מעט מאוד ידוע לנו על תולדות חייו של הרמ"מ, עיקרי תולדותיו הבסיסיים אכן ידועים לנו מאיזכורים קצרים המפוזרים זעיר פה וזעיר שם בשיחות ובמכתבים וסיפורי חסידים, אך עדיין רוב דברי ימי חייו נשארו לוטים בערפל.

במהלך השנים נעשו שני נסיונות מרכזיים לאיסוף כל הידוע על הרמ"מ, הראשון ע"י האחים ר' מאיר שלמה ור' שמואל לובעצקי בשם 'קובץ תולדות ר' מנחם מענדל' ('תשורה', תשס"ח)

והשני, 'הנסיך' ('תשורה', תשע"ו) בעריכת הרב אליהו יוחנן גורארי' שבה 'השלים את המלאכה תוך ניפוי והוספת חומרים' כלשוננו.

שני מחקרים אלו היוו השראה לכתיבת מחקר זה ובנסיון לשפוך אור על סיפור חייו של הרמ"מ.

בנוסף לזה, כיליד צרפת תמיד התעניינתי בכל הקשור לתולדות בית הרב במדינת צרפת, וכידוע הרמ"מ חי חלק גדול מחייו במדינה זו, ובמידה רבה פרק זה בחייו הינו הפרק העלום בתולדותיו,

כל אלה הניעו אותי לצאת למסע בעקבות דברי ימי חייו הסוערים של הרמ"מ.

למרות שכאמור כבר נעשו נסיונות ללקט את תולדות הרמ"מ, הנה מקום הניחו לי להתגדר בו הן בכמות, שנוספו כאן - לאחר תחקיר מאומץ של כשלוש שנים - פרטים רבים מארכיונים שונים מרוסיה וצרפת, ארצות שבהם הרמ"מ חי ופעל, וכן גם מכתבי עת ועיתוני התקופה,

והן באיכות, שנעשה כאן נסיון ראשון לסדר את כל הידוע על הרמ"מ לפי סדר כרונולוגי וכך לקבל תמונה מסודרת ככל האפשר של תולדות חייו.

כאמור, לקט זה הינו תדפיס מתולדות הרמ"מ וכולל רק את התקופה הראשונה של חיי הרמ"מ כשחי ופעל ברוסיה, ובעז"ה כשתושלם המלאכה, ייצא לאור ספר שלם על כל דברי ימי חייו.

הרבה שותפים היו לי לדרך, מי בייעוץ, מי בחיפוש, מי במציאת חומר, מי בתרגום, מי בעריכה ומי בהערות או בעידוד לאורך כל התקופה הזו - חובה נעימה היא לי להודות לכולם!

בראש ובראשונה ברצוני להודות לידידי ר' דוד שיחי' לובעצקי על אלפי שעות נבירה בארכיונים השונים.

כמו"כ ברצוני להודות לכל אלה שעזרו לי בתחקיר זה:

הרב פסח צבי שמערלינג, שליח הרבי בפארקווי, נ"י.
הרב אהרון לייב ראסקין, ברוקלין, ניו יורק
הרב לוי'צ פרקש, כפר חב"ד.
אחי הרב מנחם מענדל מלול, שליח הרבי במונטריאול, קנדה.
הרב שלמה הכהן כהן, מרסיי, צרפת.
הרב מנחם לוי, שליח הרבי בניס, צרפת.
הרב יוסף ויינברגר, ברוקלין, נ"י.
הרב מיכאל זעליגסאהן, ברוקלין, נ"י.
הרב אליהו מטוסוב, ברוקלין, נ"י.
הרב שד"ב לוי, הספרן הראשי בספריית אגו"ח, ברוקלין, נ"י.
הרב ניסן רופו, שליח הרבי בקסטרמה, רוסיה.
הרב מיכאל אוישי, שליח הרבי בקאלוגה, רוסיה.
הרב לוי יצחק הולצמן, שליח הרבי במוסקבה, רוסיה.
הרב לוי יצחק בלינוב, ברוקלין, ניו יורק.
הרב לוי פינסון, שליח הרבי בקורסיקה, צרפת.
הרב אפרים רובין, ברוקלין, נ"י.
הרב לוי יצחק גרייזמאן, ברוקלין, נ"י.

לסיום, אודה לרעייתי מרת סוניה גולדא על העזרה הרבה והעידוד לאורך כל הדרך.

כאן המקום לבקש, שכל מי שיש לו הערות והארות או עוד חומר על הרמ"מ שיואלו נא לשלחו אלי כדי שאוכל להוציא דבר שלם בעז"ה.

יוסף יצחק מלול

ל"ג בעומר תשע"ט
ברוקלין, נ"י.

הערות והארות וכן כל חומר אודות
הרמ"מ יתקבלו בברכה לכתובת:
yossimel770@gmail.com

פרק ראשון

לידתו וילדותו

תרכ"ז-תר"מ

תולדות הרמ"מ

תרכ"ז

§ לידתו

הרב מנחם מענדל נולד לאביו כ"ק אדמו"ר מהר"ש בעיר ליובאוויטש, ביום וא"ו אדר² תרכ"ז³. עוד בשנת האבלות על סבו כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק ונקרא על שמו⁴.

בליל שמיני עצרת תש"ה סיפר אדמו"ר הרי"צ: "הושענא רבה תרכ"ז נכנס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - שהיה אז בן שש שנה בערך - יחד עם אחיו הרז"א ורמ"מ והאחיות מוסיא ודבורה לאה - לסוכה. אמר להם הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: היום מתמלאות מאה שנה לראיית הוד כ"ק רבנו הזקן את הבעל שם טוב בפעם הראשונה בהקיץ"⁵.

(1) ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש ע' 22. וכן מוכח מתאריך הבר מצוה שלו, וא"ו אדר תר"מ. אך להעיר שבשלשלת היחס (פ"ד ע' 8) בהקדמה ל'היום יום' מובא שהרמ"מ נולד ב'ז' אדר תרכ"ז.

(2) שנת תרכ"ז הייתה שנה מעוברת, ועדיין לא נתברר אם הרמ"מ נולד באדר ראשון או באדר שני.

(3) מעניין לציין שבכל מסמכיו הרשמיים מציין הרמ"מ את שנת לידתו 1866-תרכ"ז.

(4) לקוטי שיחות חלק יג ע' 180.

(5) ספר השיחות תש"ה (בלה"ק) עמוד נ'.

(6) רבו התמיהות על תאריך סיפור זה. א. הרמ"מ נולד באדר תרכ"ז כנ"ל, וא"כ איך יוכל להיות נוכח בסוכת אביו בהושענא רבה תרכ"ז? ב. מוזכרת פה גם בתו הצעירה של אדמו"ר מהר"ש הרבנית חיה מושקא (הורנשטיין) שהיתה עוד יותר צעירה מהרמ"מ. ואולי יש לשער שהסיפור קרה בשנים מאוחרות יותר (וכך גם משער הרב יוחנן גוראריה ב'הנסיך'). או שהמניח הכניס בטעות את שמות הרמ"מ והרבנית חיה מושקא.

ולהעיר גם מהמובא ברשימת היומן ע' שלא: "למהר"ש נ"ע היו עוד ב' בנים: א' בין דבורה לאה ורז"א, וא' בן אדמו"ר נ"ע ומ"מ נ"י".

תרכ"ח

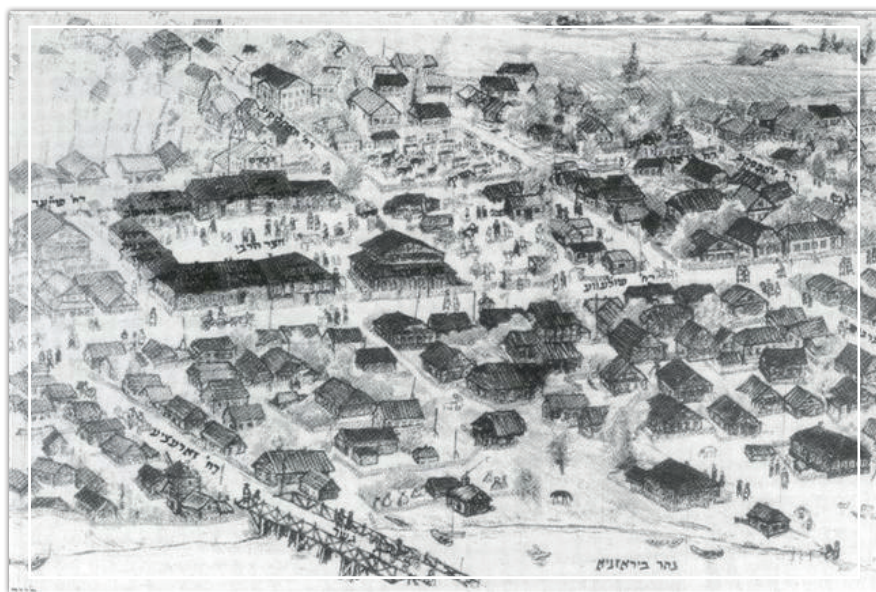
§ שריפה בליובאוויטש

ברשימת ליובאוויטש⁷ מספר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ:

בסוף מנחם אב תרכ"ח פרצה שריפה, מכשפת הברזל⁸ לא היתה מסודרת והחצר נשרפה. הסבתא והילדים⁹ עברו עברו לאחוזת "האנאראווע", בבית הגדול שהפריץ העירוני פינה עבורם.

מיד שלח הסבא שליח - ר' פנחס ליב - עם תוכנית לבניית בית במשך לא יותר מ-2 חדשים, חוץ משבת ויו"ט.

התוכנית שהגיעה מהסבא היתה מפורטת. האורך והרוחב, גובה הבית הגדול והמקומות בהם יעמוד התנור, מה יהיה גודלו של כל חדר, ושאת כל זה ינהל נפתלי חיים - יהודי היודע בהלכות בניה.

תמונת העיירה ליובאוויטש

(7) התפרסמה בתרגום מאידיש בבית משיח גליונות 207, 208, 250.

(8) מכונת שאיבה קטנה לכיבוי אש שהביא אתו כ"ק אדמו"ר מהר"ש מקיוב בקיץ תרי"ט.

(9) הרבנית רבקה אשת כ"ק אדמו"ר מהר"ש והילדים הרבנית דבורה לאה, הרז"א, אדמו"ר הרש"ב, והרמ"מ.

התוכנית של אותו בית היא זו של הבית שאנו כולנו זוכרים טוב, של הסבתא...

[עד כאן הגיע לידינו מרשימה זו]¹⁰.

ידוע שאדמו"ר מהר"ש היה עשיר גדול¹¹ ומסופר ש"אדמו"ר מהר"ש העמיד משרת לכל אחד מבניו והיו ישנים בחדר אחד"¹².

§ הצמח צדק נראה אליו בחלום

פעם כשנכנס ר' מ"מ אל אביו, שאלו: מענדל, האם הכרת את אבי הרבי הצ"צ? וענה: אבא, איך יכולתי להכירו, הרי אני נקרא בשמו הקדוש. ואתה אבא, שאל הבן, האם הכרת את סבך האדמו"ר האמצעי? ענה לו הרבי: כן הכרתי אותו, ומעשה שהי' כך היה: אבי הרבי הצ"צ למד אותי, ובאמצע הלימוד השאיר אותי והלך ממקומו בדביקות לספרים העומדים בארון הספרים, והנה נפתחה הדלת ונכנס יהודי, ניגש לשולחן לשבת במקומו של אבי, אך אבי ניגש אליו ושניהם הלכו ונעמדו בפתח ודיברו מה שדיברו והאיש הלך לו. ואמר לי אבי: זהו חותני הרבי האמצעי. כשסיים הרבי מהר"ש את הסיפור, המשיך: גם אתה בני ראית את אבי הרבי הצ"צ. פעם כשבכית מתוך שינה אמרתי שיעוררו אותך, וכששאלתי אותך מה חלמת, אמרת לי שראית הרבה אנשים ובראשם שטריימלאך, ושלשה מהם ישבו על ידך, אחד מימין, ואחד משמאל ואחד ממולך, משני הצדדים ישבו הרבי הזקן והרבי האמצעי וזה שישב ממולך היה אבי הרבי הצ"צ¹³.

מעניין להביא את אותו סיפור בתוספת כמה פרטים כפי שנרשם ע"י הרב מנחם מענדל הכהן קראסניק ז"ל מביעשניקאוויץ ששמע אותו ישירות מהרמ"מ עצמו (והועתק מרשימותיו ע"י חתנו הרב חיים שאול ז"ל ברוק משפיע אנ"ש תל אביב):

העתק מה שמצאתי בביכל של חותני ר' מנחם מענדל ז"ל קראסניק מביעשניקאוויץ, זהו המעשה סיפר הר' מענדל ז"ל אחיו של כ"ק אדמו"ר רש"ב זי"ע ובנו של המהר"ש זי"ע - ותוכו רצוף מעשה בתוך מעשה ששמע רמ"מ מפי אביו אדמו"ר מהר"ש.

(10) בית משיח גליון 208 ע' 27.

(11) תורת מנחם חלק ט"ז ע' 61.

(12) מגדל עז ע' רכ"א.

(13) שמועות וסיפורים ח"ב (הוצאת 'מעיינותיך') ע' 124.

פעם אחת אמר לי אבי (היינו המהר"ש זצ"ל): דוא האסט גיקענט דיין זיידן (היינו אדמו"ר הצ"צ זי"ע). וענית לי "סטיין וויא קען איך קענען דעם זיידן. איך בין דאך אנאמען נאך עם" [=הכיצד? איך יכולתי להכיר את זקני כאשר אני נקרא על שמו]. ואמר לי אבי זצ"ל: און איך האב יע גיקענט מיין זיידן [=אני כן הכרתי את זקני] (היינו אדמו"ר האמצעי) וסיפר לי מעשה.

איך הי' פ"א יושב אבי זצ"ל (הצ"צ) ואמר לפני דא"ח ואני עמדתי לפניו, בתוך כך האט ער דער טאטע פארקייקלט זאך און איז אראפגיפאלן פון שטול, פתאום זע איך אז איינער זיצט אף זיין שטול, האב איך גיטראכט אז דאס איז אחוצפא [=בתוך כך אבי גלגל את עצמו ונפל מכסאו, ולפתע ראיתי שמאן־דהו יושב על כסאו, וחשבתי שזו חוצפה].

בתוך כך האט מיר מדמה גיווען אז דאס איז דער זיידע (אדמו"ר האמצעי) ואמרתי לו, אזוי ווי איך האב אקשיא אף דעם זיידנס אדרוש פון 72 דרושים, אפשר וועט איר מיר קענען דאס פארענטפערן. וענה לי: פרעג מיר וועלין הערין. ושאלתי ממנו און ער האט מיר פארענטפערט, און עס האט זאך בא מיר אפגילייגט אז דער תירוץ איז ריכטיג, האב איך נאך מער פארשטאנען אז דאס איז דער זיידע [=בתוך כך הבנתי שזהו הסבא, ואמרתי לו שהיות שיש לי שאלה על דרושי הסבא מ־72 דרושים, שמא יוכל לבאר לי. ואמר לי: תשאל ונקשיב, ושאלתי ממנו וביאר לי, ותירוצו התיישב בלבי כאמיתי, והבנתי ביתר שאת שזהו אכן הסבא].

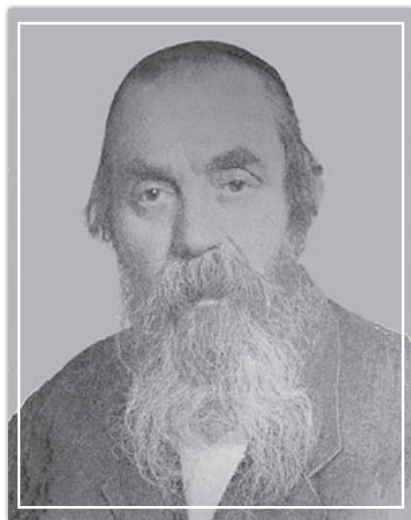
ואח"כ קם אבי זצ"ל און האט זאך אוועקגישטעלט פאר עם כעבדא קמא מארי' און האט גיפרעגט, נוא וואס טוט זאך, וענה לו דערוויילע איז ניט אזוי גוט, נאר מסתמא וועט זיין רעכט, און דער מענץ איז ניט גיווארין. ואבי זצ"ל האט זאך אוועקגזעצט און האט מיר גיקאנצעט דיא חסידות [=ואח"כ אבי זצ"ל קם לפניו כעבדא קמא מארי', ושאל - הצ"צ מאת אדמו"ר האמצעי - מה מתרחש, והשיב לו שכעת עדיין לא כ"כ טוב, אך מן הסתם בעתיד המצב ילך וישתפר, והאיש נעלם. ואבי זצ"ל - הצ"צ - התיישב בחזרה על הכסא והחל דורש לפני חסידות].

ואח"כ הלכתי לישון ובא איש הנ"ל ואמר לי: בני! אתה יודע מי אני, וענית לי מסתמא זייט איר דער זיידע, ושאלתי ממנו מה שאל אצלכם אבי, וענה לי שיש קטרוג גדול על אביך, אבל בזכות זה שתוצתי לך הקושיא מהמא' שלי על 72 דרושים נמחק מעט הקטרוג.

ואח"כ הלכתי אצל אבי זצ"ל ושאלתי ממנו מה שאלת מהאיש שישב על כסאך, וענה: גיי גיי שלאפן דיר האט זאך עפעס גיחלמט [=לך לך לישון, סתם חלמת משהו]. והתחלתי לבכות ואמר לי אבי זצ"ל: עודך קטן כשתגדל תדע הכל.

נמצא הכרתי את זקני (אדמו"ר האמצעי) ואתה מה, תזכור מה הי' באותו לילה על משכבך.

ע"כ המעשיה שסיפר אדמו"ר מהר"ש לבנו מנדל ז"ל. וסיים בנו מנדל ז"ל שהוא הי' ישן ובאו שלשה אנשים, אחד עמד למול ראשו ואחד מימינו ואחד לשמאלו. והאחד שעמד לימינו

הרוח"ש ברוק

הטיפף לו הרבה דברי מוסר, ואח"כ שאלו איפה החדר שלו (היינו של המהר"ש זצ"ל) והראו להחדר שלו.

ואח"כ סיים המהר"ש שזה שהי' ממול ראשו זה הי' אדמוה"ז, ומימינו הי' הצ"צ ומשמאלו הי' האדמו"ר האמצעי.

ע"כ מה שמצאתי בביכל של חותני ר' מנחם מנדל קראסניק ז"ל הכהן מביעשניקאוויץ.

החותם שאול ברוק¹⁴

§ רעם ביום הכיפורים

פעם אחת ביום הכיפורים הרעים רעם בליובאוויטש באמצע התפילה ופרצה שריפה בכמה בתים. פחד נפל על המתפללים ורבים מהם רצו אל מחוץ לבית הכנסת - הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ודודי הרז"א נשארו לעמוד במקומותיהם, רק דודי הרמ"מ יצא לחוץ - ובשעת מעשה המשיך החזן (ר' איסר) בתפילתו לפני העמוד ולא הרגיש כלל ברעש שנתהווה, מצד דביקותו בתפילה¹⁵.

(14) התפרסם בתשורה בשם 'מעשה חשב' לבר מצוה של הת' אברהם דוד ברוק.

(15) ספר השיחות תש"ה (בלה"ק) עמוד כ"ו. ולהעיר מהמסופר שהצ"ע לעת זקנותו היה מפחד מרעמים. (תשורה גלובוסקי).

§ מאמרים לילדים

היו מאמרים שאמרים מהר"ש נ"ע פאר די קינדער מקודם, וחוזר ואומרם גם בש"ק, ולפעמים אמר בש"ק מאמר אחר¹⁶.

תרל"ג

§ חבר בחברת "מלביש ערומים"

הרמ"מ (ואחיו ר' אברהם סנדר) התמנו בשנת תרל"ג לחברים בחברת "מלביש ערומים" בליובאוויטש.

בפנקס חברת מלביש ערומים - ליובאוויטש [שבו נרשמו הבוררים, הגבאים והמנדבים] כתוב: אור ליום ב' ר"ח טבת תרל"ג לפ"ק נעשה קלפי במסיבת רוב אנשי החברה ועלו בוררים וראשי חבורה ע"פ הגורל

ב"ר ה"ה הרב ר' שניאור זלמן אהרן באדמו"ר שליט"א

ב"ש ר' שמשון מלמד

אור ליום ג' ר"ח טבת תרל"ג לפ"ק נתקבלו האחים החכימין המופלגים בני אדמו"ר שליט"א ה"ה החתן ר' אברהם סנדר שי¹⁷ ואחיו בדומה לו

ר' מנחם מענדל שי' להיות כא"מ [כאחד מאיתנו] לכל דבר שבקדושה וזכות חבורת מצוה זו יעמוד שיגדלם אביהם ואמם לתו"ח ומע"ט ופיצו להחברה כעת.

פנקס חברת מלביש ערומים

(16) רשימת היומן ע' קפג. ועיין שם עמוד רו שעשה כן רק ד' פעמים, ומהם - פעם או ב' - שאמר אח"כ מאמר אחר.

(17) מקובל שר' אברהם סנעדער נסתלק בגיל שמונה ובחיי אדמו"ר הצ"צ שנכח בעת הסתלקות נכדו וכאן רואים שהיה חי בשנת תרל"ג? ועיין ב'הנסיך ע' 11 ובהנסמן בשוה"ג שם.

נאום שניאור זלמן אהרן שניאורסאהן בורר ראשון¹⁸. מעניין לבדוק מה המשמעות של הצטרפות לחבורה זו - במיוחד בהתחשב בגילו של הרמ"מ.

§ סדר פסח אצל אדמו"ר מהר"ש

כ"ק אדמו"ר מהר"ש הי' אומר "מה נשתנה" יחד עם הבן השואל, - ליל א' רז"א, ליל ב' אדמו"ר נ"ע. כשגדל רמ"מ נ"י: ליל א' רז"א ואדמו"ר נ"ע, ליל ב' אדמו"ר נ"ע ורמ"מ נ"י¹⁹

מהר"ש נ"ע, לעריכת הסדר - הי' ביחד עם בניו, וגם איזה מהקרובים, בחדרה של אמי זקנת, - שבת סעד בחדרו, ורק אחד מבניו עמו. אלא שהיו נכנסין כדי שיכרכו בזימון - חפץ שכל אחד יאמר ההגדה בקול.

אמר אדמו"ר נ"ע ע"ד הלצה: בה"סדר" של אבא (אדמו"ר מהר"ש) האט מען געקענט האבען א ציור אין "עונים באימה ואומרים ביראה".

היה חפץ - מהר"ש נ"ע - שילדיו יגנבו אצלו האפיקומן, אבל הם לא הרהיבו עוז²⁰.

בדירתו של הרבי מהר"ש היו חמש דלתות מדלת החדר בו ערכו ה"סדר" של פסח, עד לדלת הפונה לרחוב, והרבי מהר"ש הי' נוהג לשלוח חמישה שלוחים לפתיחת הדלתות לקראת אמירת "שפוך חמתך".

הסדר הי' שבילילה הראשון של פסח הי' שולח מבין בניו את הרז"א, כך נהג עד שנת תרל"א, לאחר מכן הי' מצרף אליו גם את חתנו - שהתחתן באותה שנה - רבי משה ליב - רמ"ל.

בלילה השני הי' שולח את האבא (אדמו"ר מוהרש"ב) ואת הדוד מענדל²¹.

(18) נדפס ב"גדיל תורה" נ"י. חוברת ס"א ע' שטז ואילך.

(19) רשימת היזמן ע' שעא.

(20) רשימת היזמן עמוד שעב-ג.

(21) ספר התולדות מהר"ש עמוד 72. ספר השיחות תש"ד (בלה"ק) ע' עה.

תרל"ה

§ צוואת אדמו"ר מהר"ש

ידוע שאדמו"ר מהר"ש סבל מבריאות רופפת והיה בעל יסורים גדול²² וכבר בחורף של שנת תרל"ה בהיותו בן ארבעים שנה כתב כ"ק אדמו"ר מהר"ש צוואה²³. הצוואה לא נשתמרה במצב טוב²⁴, וחסרות בה הרבה מילים וכו'. אך ניתן עדיין לדלות ממנה כמה פרטים אודות הרמ"מ שהיה אז ילד קטן כבן 7. אדמו"ר מהר"ש מבקש מהרז"א ואדמו"ר הרש"כ בניו הגדולים להשגיח על אחיהם הקטן הרמ"מ. כמו"כ כותב אדמו"ר מהר"ש על חלוקת ספריו בין בניו ואודות שידוך בשביל הרמ"מ וההסתדרות לחתונתו. וז"ל:

"... ומלבד זה בקשתי מכם שיהי' ... [להשגיח על] אחיכם הקטן מ"מ שי" ... גם הספרים יחלקו בין בניי שי' בגורל על ג' חלקים. ... "ומהמעות אשר חנני השי"ת. יותן... את בני מ"מ שי' ובתי חיה מושקא תי' על קעשט כפי אשר יתפ[שר]..."

בד' שידוך לפני בני מ"מ [...] אם תוכשר בעיני אמכם תי' ממשפחתינו יותר טוב. אך [בתנאי] שתהיה הקרן כנצרך שיחזק אותו לתורה ולע[בודת] ה'".

באוסף שניאורסאהן שבמוסקבה נמצאה העתקה - חלקית - מצוואת אדמו"ר מהר"ש ומתפרסמת כאן לראשונה.

תרל"ז

§ י"ט כסלו תרל"ז

בי"ט כסליו תרל"ז יצא הרבי מהר"ש אל הנאספים לשעה קלה בלבד, ותוכן שיחתו הי' במעלת ימי החודש ומעלת ימי השבוע. . ויאמר שבשנה זו תרל"ז

(22) תורת מנחם חלק ד' ע' 23.

(23) נדפסה במגדל עז (מונדשיין) ע' תריט ומשם לאגרות קודש אדמו"ר מהר"ש ע' יא ואילך.

(24) עיין במגדל עז ע' רכה הסיבה למה הצוואה לא נשתמרה טוב.

[illegible]

יום החג חל באותו יום הפרשה שהי' בשנת הגאולה - תקנ"ט. לאחר מכן ניגן הרבי מהר"ש את ניגונו של רבינו הזקן המפורסם וירמוז לבניו רבי זלמן אהרון והרבי מהרש"ב לנגן אותו. כשמוע בנו הצעיר את אחיו מנגנים, דחק ונכנס וניגן עמהם בקול אדיר צוהל.

הרבי מהר"ש ישב על כסא קדשו, עיניו עצומות ודמעות יורדות על לחיו הלבנות כסיד. ככלותו לנגן ברך את הנאספים ואמר להם שיהנו מהמשקה והמזונות הערוכים לפניהם²⁵.

§ בן זקונים

רשב"ץ הי' מהחשובים אצל אדמו"ר מהר"ש נ"ע אדמו"ר מהר"ש נ"ע דיבר אתו ע"ד בנו הרז"א ואמר אדמו"ר מהר"ש נ"ע מיט אווייטאג תהו קודם לתיקון כשדיבר אתו ע"ד רמ"מ נ"י בנו התחיל לבכות און איז א ועגגעגיין [=הלך] (אדמו"ר מהר"ש נ"ע)²⁶.

בשמועות וסיפורים מובא סיפור דומה בו גם התייחס הרבי לשלושת בניו:

פעם במסיבה שיבח אדמו"ר מהר"ש את בניו (שלא בפניהם), ואמר על בני הרז"א ער האט א א שטארקע קאפ (יש לו ראש חזק), ואמר: ער קאן טראכטין שתי מחשבות כאחת (הוא יכול לחשוב שתי מחשבות כאחת). ועל בנו אדמו"ר מהרש"ב אמר: ער האט א גוטע קאפ (יש לו ראש טוב), והסביר: ער זעהט פאראויס מה שיהיה לאחר כ' שנה (הוא רואה מראש מה שיהיה לאחר עשרים שנה). ואמר: האב איך אבער א מיזיניק (אך יש לי בן זקונים²⁷), ולא סיים יותר²⁸. (מהרה"ח ר' זלמן שמעון דבורקין, ששמע מהרה"ח ר' שמואל גרנש"ל)

§ מלא כל הארץ כבודו

פעם שאל את (אביו, כ"ק אדמו"ר) מהר"ש נ"ע - בילדותו: איפה השי"ת? ויענהו: "מלא כל הארץ כבודו". האט ער עס אנגענומען [=נתקבל אצלו]²⁹.

(25) לקוטי דבורים (בלה"ק) חלק ג' ע' 746.

(26) רשימות חוברת קפ"ז.

(27) ראה פירוש רש"י עה"פ (בראשית, ל"ג) (כי בן זקונים הוא לו" שיהיה זיו איקונין שלו דומה לו, וידוע שהרמ"ם היה הכי דומה לאביו מכל אחיו. (לשמעון און ע' רמט).

(28) שמועות וסיפורים ח"ב (הוצאת 'מעיינותיך') ע' 126.

(29) רשימת היומן ע' רע"ט.

פרק שני

הבר מצוה שלו

תר"מ

תר"מ

§ הבר מצוה של הרמ"מ

וא"ו אדר תר"מ היה יום
הבר מצוה של הרמ"מ

בסעודת הבר מצוה שלו
אמר הרמ"מ מאמר ד"ה
"נעשה אדם וכו' בצלמנו
כדמותינו",¹ המאמר נמצא
בגוכתי"ק אדמו"ר מהר"ש,
²בהתחלה כתב אדמו"ר
מהר"ש הפתיחה למאמר זה:
"ענין התפילין הנה" והעביר
קו על תיבות אלו ומעל
לשורה כתב "נעשה אדם
בצלמנו כדמותינו".³

מעניין לציין שבאוסף
שניאורסאהן שבמוסקבה
נמצאת הנחה - העתקה
- מהמאמר ד"ר נעשה
אדם הנ"ל בכתב ידו
של החוזר הר"ש סופר
ומעליו שורה בכת"ק
אדמו"ר מהר"ש.⁴

(1) תורת שמואל תר"מ חלק א' ע' פט.

(2) שם ע' תעו.

(3) תורת שמואל תר"מ חלק א' ע' פט בשוה"ג.

(4) צילום מזה מתפרסם כאן לראשונה.

262
 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591,

[illegible]

150

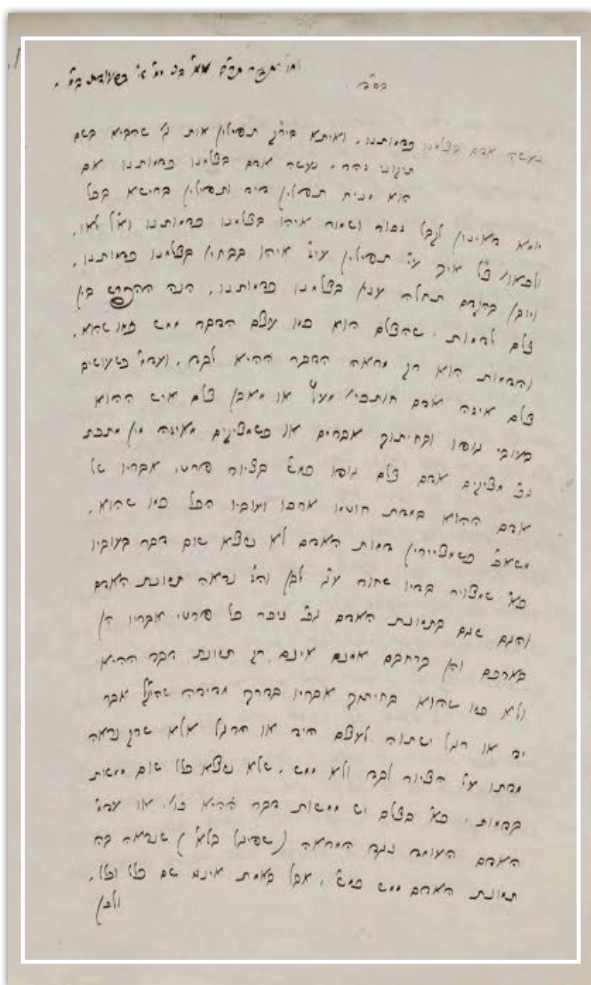
המאמר בכתי"ק כ"ק אדמו"ר מהר"ש

(3) תורת שמואל תר"מ חלק א' ע' פט בשוה"ג.

(4) צילום מזה מתפרסם כאן לראשונה.

על המאמר בכתב ידו של הר"ש סופר רשם כ"ק אדמו"ר מהר"ש "וא"ו אדר תר"ם א"א בני מ"מ שי' בסעודת בר מצוה".

הרבי מעיר על זה⁵ "כן כתוב בכת"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע על מאמר זה. – "א"א" – אולי פירושו "אמר אותו".

כתי"ק כ"ק אדמו"ר מהר"ש על ההנחה של הר"ש סופר

בנוסף לזה באותו יום אמר אדמו"ר מהר"ש שני מאמרים הפותחים בד"ה "בן פורת יוסף" וישנן הנחות מאדמו"ר הרשב"ע על אותם מאמרים.⁷

מהבר מצוה (?) היה מקפיד אדמו"ר מהר"ש נ"ע שיקראו את בניו וחתנו בראשי תיבות: רז"א וכו'. וגם הוא עצמו היה אומר: גייט צו רז"א'ן, צו רמ"ל'ן וכו'.⁸

(5) ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש (בעריכת כ"ק אדמו"ר) ע' 51.

(6) עיין מאמר ד"ה לכה דודי תשי"ד הערה 11.

(7) נדפסו בתורת שמואל תר"מ ח"א ע' חצר וע' ש"ג.

(8) רשימת היומן עמוד קצ.

§ מגילה בכתי"ק מהר"ש

[הרבי מהר"ש] בקי היה ואומן בכתיבת סת"ם. לכל אחד מבניו נתן מגילה כתובה בכתב-יד-קדשו - בזו⁹ הנמצאת אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר [=מהור"י צ] שליט"א הכתב יפה ובהיר כאילו זה עתה נכתבה. לא כל העמודים מתחילים בתיבת "המלך" ועשרת בני המן אינם כתובים בעמוד בפני עצמם - כן ישנן מזוזות גוף-כתב-יד-קדשו¹⁰.

קיימת עוד מגילה המיוחסת לאדמו"ר מהר"ש, שהיתה בידו הרה"ח ר' אליהו חיים קרליבך ע"ה, שקיבלה מחותנו הרה"ח ר"ש זלמן שניאורסאהן ע"ה (מפאריז-ני"י), שקיבלה בפאריז מידי הרה"ח ר' מענדל ע"ה¹¹ בן אדמו"ר מהר"ש¹².

§ פתיחת הארון

הרמ"מ היה הולך עם אחיו לפתיחת הארון בלויבאוויטש. וכפי שסיפר אדמו"ר הרי"צ: "היה מקובל בלויבאוויטש, שהרבי אמר שהבנים ילכו לפתיחת הארון.

(9) ככל הנראה מדובר במגילה שקבל כ"ק אדמו"ר הרשב" מאביו כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

(10) ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש ע"כ.

(11) קיבלה ע"י ישראל דובער בנו של הרמ"מ כדלהלן.

ויהי בימי אושורוש הוא אושורוש הכיכר מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומואה מדינת בימים ההם כשבת המלך אושורוש עבד כסא מלכותו אשר בשושן הבירה בעדת שילוש למלכו עשה משתה לכל עשריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתבנים ועשרי המדינות לפניו בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו יבויים רבים שבוים ומואת יום ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים בוצר גנת ביתן המלך וזוור כרפס ותכלת אחוה בחבלי בוז וארגמן על גלילי כסף ועמודי עש כוונות זהב וכסף על רצפת בהט ושע ודח וסולת והשקות בכלי זהב וכלים מכלים עזים ויין מלכות רב כיד המלך והשתייה כדת אין אנס כי בן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש גם ושיני המלכה עשתה כשיתה נשים בית המלכות אשר למלך אושורוש ביום השביעי בטוב כל המלך ביין אמר למהוהו בזה וארבוהא בזה ואבולתא זתר וכרס שבעת הסריסים המושרתים את פני המלך אושורוש להביא את ושיני המלכה לפני המלך בבגד מלכות להראותה העבים והשרים את יפיה כי טובת מראה היא ותמונה המלכה ושיני לבוא בדבר המלך אשר בזה הסריסים וקצה המלך מאד וזמנתו בערה בו ויאמר המלך לחבכמים ידעי העתים כי כן דבר המלך לפני כל ידעי דת ודון והקרב אליו כרשנא עתר אדבותא תרשיש מרס מרסנא מבווכן עבעת ערי פרס ומדי ראי פני המלך הישיבים ראשנה במלכות כדת מדי לעשות במלכה ושיני על אשר לא עשתה את כאמר המלך אושורוש ביד הסריסים ויאמר מבווכן לפני המלך והשרים לא על המלך לבדו עזתה ושיני המלכה כי על כל השרים ועל כל העבים אשר בכל מדינות המלך אושורוש כי יצא דבר המלכה על כל ככל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן באמרו

המגילה בכתי"ק אדמו"ר מהר"ש

(12) אוצר מנהגי חב"ד - חודש אדר (מונדשיין) בתוך: 'שערי מגילה', הוצאת היכל מנחם, ירושלים תשס"ב, ע' רסו אות קכ"ב.

בחיים חיותו בעלמא דין של הרבי, היו הרבי האמצעי ואחיו הולכים לפתיחת הארון. אחרי הסתלקות הרבי, והכתרת הרבי האמצעי לנשיא, פסק ללכת לפתיחת הארון. וחזקתו של הרבי האמצעי על פתיחת הארון עברה לאב-הסבא הרבי ה"צמח צדק".

כשאב-הסבא הרבי ה"צמח צדק" הוכתר לנשיא, הלכו כל בניו, כ"ק דודיי זקניי הקדושים, לפתיחת הארון.

...כשהסבא הוכתר לנשיא, הלכו אבי ואחיו לפתיחת הארון. כשמלאו לי חמש עשרה שנה והיה כבר בכוחי להחזיק היטב בספר תורה (כי הפותח את הארון לוקח את הס"ת ומוסר אותו לש"ץ) הורה לי אבי ללכת לפתיחת הארון¹³.

§ עליה למפטיר

כ"ק אדמו"ר הרי"צ סיפר על הסדר שהיה בליובאוויטש עד לשנת הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהר"ש:

עד לאותה שנה היה עולה לתורה (כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב) שבת למפטיר פעם בשלושה שבועות, שכן כך היה הסדר: אחיו הרז"א, הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק ואחיו רמ"מ¹⁴.

מסופר שפעם כשקיבל הרמ"מ עלייה למפטיר בליובאוויטש והתחיל לקרוא את ההפטרה אך באמצע התחיל לבכות ולא יכל להמשיך אז מישחו אחר סיים¹⁵.

(13) לקוטי דבורים חלק ב' (בלה"ק) ע' 308.

(14) ספר השיחות תש"ד (בלה"ק) ע' קמו.

(15) שמעתי בשם הרה"ח ר' שמואל לאבקהווסקי, ששמע מהרה"ח ר' אהרון יוסף בליניצקי. אך לא ברור אם זה קרה בחי' אביו כ"ק אדמו"ר מהר"ש, בשנת האבלות או בשנים מאוחרות יותר.

פרק שלישי

משא ההתקשרות

תרמ"א

תרמ"א

§ משא ההתקשרות

משא ההתקשרות הינו מכתב בארמית שכתב הרמ"מ אל אביו, כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע, בהיותו בן י"ג שנים.

המכתב התפרסם לראשונה בשנת תשכ"ט ע"י הרב חנוך גליצנשטיין בספר התולדות - אדמו"ר מהר"ש.

לקראת י"א ניסן תשס"ח, פרסם הרב חיים דוד טיפענברון מלונדון את משא ההתקשרות בנוסח שונה במקצת ממשא ההתקשרות המפורסם. את הנוסח הזה הוא מצא בפנקסו של המשפיע הרב שלמה זלמן הבלין.

מכאן מעלה הרב טיפענברון השערה שמכתב הרמ"מ לאביו היה לנחלת הכלל וזקני החסידים העתיקו זה מזה ומכאן שינויי הנוסחאות.²

לשלמות העניין מובא להלן מאמרו של הרב טיפענברון ובו הנוסח הראשון והמפורסם ובשולי הגליון השינויים שיש בנוסח השני מפנקסו של הרש"ז הבלין:

מכתב התקשרות מהרב מנחם מענדל נ"ע
בנו של כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע

לפני חודש, ביום ו' אד"ש - יום הולדת של הרב מנחם מענדל ע"ה בנו של אדמו"ר מהר"ש, י"ל תשורה, עם ראשי פרקים מתולדותיו של רמ"מ ע"ה, ילדותו חתונתו ופטירתו וכו'.

בין השאר נדפס ה"משא ההתקשרות" שלו שכתב לאביו הגדול אדמו"ר המהר"ש נ"ע כשמלאו לו י"ג שנים - גיל המצוות. המכתב כולו בלשון ארמית, עם חרוזי פיוט ולשון נופל על לשון, בחכמה גדולה,

(1) קובץ העו"ב - אהלי תורה, י"א ניסן תשס"ח [גליון ט"ו - תתקנט] עמ' 31.

(2) ועיין לקמן לחיזוק השערה זו

מופלא מאד בפרט לגיל זה, מלא רמיזא ודברי געגועים דברים מכוסים נעלמים ונסתרים.

בפתיחת המשא, שורות של הקדמה, בחרוז על האותיות א'ד'מ'ו'ר' ר'ש'כ'ב'ה' ש'ל'י'ט'א', ובסוף מסיים בחתימת שמו בחרוז: מ'נ'ח'ם' מ'נ'ד'ל', ובאמצע קטעים שלמים בחרוז על כל האותיות של האל"ף בי"ת.

באמת רשימת מכתב זה כבר נדפסה בספר התולדות אדמו"ר מהר"ש עמ' 241 (נערך בשנת תש"ל ע"י הרב חנוך גליצנשטיין שי', כפ"ח), וממנה לתשורה הנ"ל. אמנם הוא מלא שגיאות ואי דיוקים, שגיאות המעתיק ושגיאות המדפיס מהחל עד כלה. ולכן לשלימות הדבר, אפשר וגם כדאי לתקן הרשימה מרשימה אחרת שיש תחת ידי, מפנקסו של הרה"ח ר' שלמה זלמן הבלין ע"ה (אינו כת"י אלא ממעתיק אלמוני). ואפשר להוסיף שכנראה משא התקשרות הנ"ל הי' לפני שנים ירושת הכלל וחסידי מדור הישן העתיקו זה מזה, ועי"ז רבו השגיאות, ורק עם הזמן נשכח מן הלב מצד סיבות התלאות ועוד. ולכן מה שיש לנו הוא משרידי רשימות הנ"ל, ואמנם תיקוני השגיאות מאיר ומוסיף לנו פנים חדשות לגמרי, ומה גם הבנה יתירה בדברים הסתומים.

בהפנים נעתקה הרשימה כפי שנדפסה בס' התולדות, ובהערות על הגליון תיקוני הסופרים. כמה מהם תיקוני לשון קלים בלבד, ויש תיקונים שגם נותנים משמעות חדשה. וכמו כל דבר שבדפוס, כשמתקנים שגיאה במקום א', נופל שתיים במקום אחר. ומובן מאליו שהתיקונים שלפננו הם רק לפי ראות והבנת מעתיק הכת"י, ולכן הכל הוא בדרך אפשר והצעה.

אבא מארי בוצינא דנהיר

דברן דעלמא מחשוכא לנהור³

ממיריו למיתקו מסומק למחזור⁴

ובהדין תבר מינה דייקנא מסובר⁵

(3) מחשיכא לנהורא

(4) ממיריו למיתקו מסומק לחיור

(5) ובהדין תורבייצא דיניק מסובר

רעיא מהימנא כמשה נהיר
 ראיה⁶ דמיא לבר אלהין
 שופריה כשמשא דחלפן אוורדין⁷
 כשושביניה דמטרוניתא במיפק כופין⁸
 בנוהי כוותיה מרגנין⁹ ושפירין
 הילולא וחינגא לדחמי ותהוין¹⁰

שרותיה ישמין בתרי' פתורין¹¹
 לעגלא וחמי¹² דמורח ודאין
 ייתונוהו¹³ בצלותא ובזכותא דאהבין
 טהירו דמקדשא ישכלל¹⁴ בחינגין
 אבא מארי יחמינן¹⁵ בעיינין

אבא רחימאי חביבא כנפשאי דרחימנא יתו מגרמאי¹⁶ הא קרבינא לצלאה
 גדפאי ולבררן¹⁷ אתוון דקיקין ושפירין דמרגג¹⁸ ויאיי דנפקא מתבנא דליבאי
 למיבעי בעיתן מן קדמך.

בלבא תבירא ורוחא מרירא אנא בעי מן קדם בוצינא קדישא שרגא

((6) רוי'

((7) דחלפא אוורדין

((8) כשושבינא דמטרוניתא במיפק כיפורים

((9) מרגין

((10) יתהוין

((11) שירותא יזדמן בתרין פתורין

((12) וחמו

((13) 'יתניתי'

((14) יתכלל

((15) יחמינן

((16) אבא רחימא חביבא דנפשאי, דרחימנא יתן יתיר מגרמאי,

((17) ולבררא

((18) דמהגג ויאיי דנפקא מתוונא דליבאי למיבעי בעותא...

דנהורא דיכונ¹⁹ אודניה אבא מארי ויושיט ידיה לקבל ברך זעירא לעאלעא יתיה תחות גרפין דשכינתא כדעבד לך אבוך.

געגועין דהוין לי עלך כד הוינא טליא לא יהוין²⁰ לי למדמך בגין דכדבעי²¹ לא הוינא מעליא השתא דסיכנא²² זעיר נהורא דנשמטא כגופא²³, שריאת לאנהרא ובלבאי אתגלי' למיחד בתוקפא דקרנבושך²⁴.

דדרתא²⁵ ותרעא לדרתא רעותא דליבאי למזכי מנך מפתחין²⁶ דבתי גוואי ובתי בראי במטמונך²⁷ מבועין דבירא דאתסני²⁸ לך אבהתך בגין דלא למיעל בכיסופא קדם מחצדי חקלא בבעי²⁹ מינך.

הדא בעלתא³⁰ דאנא בעי בשלהובין דאור³¹ יקדון בליבאי משמשיא אנהירו לעיינא זכאה חילקא דאחיווא³² לי מלעילא מעיינא כלילא כדבושא כנביעו די מעדן לגינתא נפק מפומך.

וורדין דגינתא דעדן מירא דכיא ובאעי וכוסמין³³ אנא חמי דמבדאין

(19) דירכין

(20) יהבין

(21) דכבעי

(22) דסיכנא

(23) בגופאי

(24) דקברניטך

(25) דרתא

(26) מפתחון

(27) במטו מינך

(28) דאחסני

(29) כדבעו

(30) בעותא

(31) די נור יקדיו בליבאי, מן שמיא

(32) ולקתו דאחיוואו לי מלעילא מעיינא צלילא

(33) וורדין די מעדן לגינתא מורא דכייא ואעי בוטמין אנא חמו דמבדראין...

קדמך ובנהרין דאפרסומא דכיא ודבור³⁴ לבושך ורוחא³⁵ קדישא שארי בגויך³⁶ מדחזינא יקרא דידך אמינא זכאה חילקא³⁷ דאנא ברך.

זקוקין דאור³⁸ אנא חמי מפומך נפקין מסייפי עלמא עד סייפי' מנהרין ומנצצין ונהורא דידך כהדין³⁹ אבנא דמקבל פרזלא⁴⁰ נגדין ומתנגדין⁴¹ אמינא מן יהיב דאזכי לעגלא למיקט⁴² רוחא מינך.

חבל על דלא הוינא עד השתא מנבזבזין רברבין דלי מרגל איך⁴³ הווין מתנגדין⁴⁴ כאספתא ארמתא⁴⁵ דיני הווא במכנישתא עד דאויאו⁴⁶ לי קושטא מלעילא ומאן אתער בלבאי שלהוביתא⁴⁷ דרחימותא אינון דאתוין⁴⁸ לותך.

טליין חזינא⁴⁹ אתיין עם מארי דדיקנא עולין⁵⁰ ורויקין מרגלאין למיקנא עזקין⁵¹ וכלילין קישוטין לתקנא באבנין - בין בזבני אש גחנא⁵² ודיקנא

((34) דאפרסומא דכיא יתחוויר

((35) מרוחא

((36) בגוין

((37) חולקאי

((38) זקיקין די נור

((39) כהדא

((40) פרזלין

((41) ומתנגדין

((42) למקלט

((43) מהגלאן

((44) מתנגדין

((45) אחמתא

((46) דאחויאו

((47) שלהובי

((48) דאתי

((49) חזיאן חזיתא

((50) עולמין ורויקין

((51) עזקאן וכלילין

((52) באבנא טבין דזבני אשגחנא ודיקנא ובכלילין וקישוטין לחדא בדיקנא

ובכילולין וקישוטיהון לחדא לדיקנא אמינא חדאי נפשאי לך דהא כל אלין⁵³
מאבוך.

יתגנדרון ממנדח⁵⁴ שימשא ולרוואה צחיתא ודאתון ממערבא בלביהון
לחדא יקוד⁵⁵ שלהובא ומארעא דרומא בדחילו ורחימו נגדין ומתגנדרין⁵⁶
כעכנא מארעא צפונא לוויית יקרך אתיין רזין טמירין עמיקין וסתימין⁵⁷
למשמע מפומך.

כד שריאן למיעל בהיכלא דידך שלהובין דרחימותא בלביהון יקיד ולא
שכיך⁵⁸ בקל נעימותא מרחשין ובניגונא מכטשין⁵⁹ והכי ממלין אלה דשמיא
בריך דאתון בהדא אורחא למהך למשמע רזין דרזין מפומא דאריך.

לעידן רמשא מתכנפין לקדם אסיפא דאידרא קדישא בכיסופא ועלין
אינון במכתר סגורתהון⁶⁰ באתגליא ישכחון אסוותא ויתסי גשמיהון ורוחיהון
לעגלא וגברא פוינא⁶¹ דלא ארגיש חובוליו וחכים יחכים מכתשי לנורא
דממלל⁶² פומך.

מדהמין גשמיהון דאתמליל מכתשין⁶³ ונשמתא דילהון אסתחדאת
בפדעאון ידיהון וארכבותיהן דין לדין נקשין וסיג - בצוותין⁶⁴ רברבין

(53) אינון

(54) יתגנדרין ממנדח שמשא לרוואה צחוחא, ודאתבין...

(55) יקיד

(56) ומתגנדרין

(57) עמוקין וסתומין

(58) יקידו לא שכיך

(59) ובניגונא מבטשין והכי ממלל לאלהא דשמיא

(60) דמכתיר סגירותהון באתגליין

(61) פזיזא

(62) חיבולי וחכים מכתישו' לנהורא דמלל

(63) מדחמין גשמייהון דאתמליא מכתשא ונשמתא דילהון אסתחרת בפדעאין

(64) סגיליון בצווח'

ומרירין תיהב⁶⁵ למכתשיהון אתיין יקירן לא נטשין במטלונהון עד דיתהדר חילהון מאטווין דידך.

נהורא דידך כד נהיר לעמא⁶⁶ לא שביק להון למידמך בחיזו דהאי עלמא מחזיית לטעמך⁶⁷ ומשווית לשבתהגמרא⁶⁸ יתיבון למפלח למארי עלמא על חד תרין מקדמתא⁶⁹ במילפא דאורייתא ותוקפא דצלותא בפקודא דידך.

סבירנא בדעתאי כל הדא טיבותא אמינא לליבאי סגי למיתא⁷⁰ בטעותא כל הדא יקירא כודאי⁷¹ נהורא בהידו ונעימותא גשמי כודאי שוינא למיתי בבעותא ממיינ מתיקין לרוואה צחותא ממיינ צלילין דנבעין ממעינא דידך.

עיינין בידין⁷² נבעין מיא ולא פסקין היסמא בידאי דין ודיל נקשין⁷³ מטול דעד השתא לא הוינא ידעי מה - מבזבזין⁷⁴ השתא דטעימנא⁷⁵ זעיר ממילין מתיקין דאחסני' לך⁷⁶ אבהתנא אחסנת עלך וכען מעיינא אתמסר בידך.

פתיחנא⁷⁷ פומאי למשתי מיינ מתיקין אבא דרחמאי חביבא דנפשאי בלי חצבין⁷⁸ מעומקין ואשקין מיא לרוואה - שביקנא⁷⁹ דהא קריבא זימנא

((65)) יתיהם למכתשיהון אסיין יקירין לא נטלין במטלינהון עד דא הדר חילהון מאטווין

((66)) לעלמא

((67)) ומחלויית בטעמך

((68)) לשבח פגמא

((69)) מבקדמותא

((70)) למיתב

((71)) יקרא דידיא בנהורא בהירו ונעימות בשעתי שווינא

((72)) דידי

((73)) דידיא דין לדין נקשין

((74)) מה לין נבזבזין

((75)) דטעינא

((76)) ממלין מתוקין דאחסני לי אבהתנא אחסנת עלך

((77)) פתיחא פומאי למישקי

((78)) דלי חוצבך

((79)) צחיתא

למיפק לקרבא בכל מאני זייני קרבא למקטר שידון וכלילין⁸⁰ ברישא
ואדראיי⁸¹ כוותך.

צלותאי מיומא דנן ישרא למהוי כעידן קרבא מולפאי אוף הכי ילקוט⁸²
כשלהוביתא במלעי דאורייתא במס' חולין מתיקו וחביבא⁸³ בצוותא עם כל
בני אמוראי דקיימין סוחרנא בדהא לא גער⁸⁴ קלא באבובא יתיר מדין-
בעינא⁸⁵ מינך.

קדם תרין אחין דקשישין⁸⁶ מינאי לא מעלינני⁸⁷ בכסופא נהורא דישתמהון⁸⁸
אנא חמא דנהיר⁸⁹ בהון כגופא יתבבן בקתדרת איהון ברכת יקרך ומן
קדמיהון יתבעי אולפן דנפקא ביומא דעינג וחסוה כלילה דמקשטא פומך.
רברבין וזעירין טליין וקשישין כד נפיק ביומא דעינגא וחדוה כלילא
דמקשטא מפומך דאבנין⁹⁰ טבין וקטורין דמרגלאין יקירין באבני בורלא
ואבני אשלמותא אסתחרת כיומא בטיהרא אנהרת מנהרין בחשוכא כד
מרחשין שפוותך.

שמעין קל נעימותא במפקהון מפומך אמשיין⁹¹ לרוחצין⁹² הא כלילא קדמנא
והא קשוטאה סחרין ותהא מרגלאין ואבנין טבין הא מנהרין ומנצצין

(80) שירין וכלולין

(81) וערעי

(82) שאף הכי ילפוט כשלהובא במלעא

(83) וחבירא

(84) לא יתער

(85) דעינא

(86) דקשישא

(87) תעליננו

(88) דנשמתהון

(89) חמי דנהור בגין גופא יתבין בקתראין ברבות יקרך ומן קדמן יתבעי אילפן

(90) באבנין

(91) אמרין

(92) לורוחצאן

ושביבין דאור⁹³ לכל עובר זרקין רועע תהא מנהון כללא דאתי מינך וסגיאן בחדוותא לחדא חדין ובחד רגעא פרחן מנהון כלילא דאתי מינך.

תייבין להיכלא דרבות⁹⁴ יקרך למיבעי בעותא⁹⁵ מנפקי חרצך בקלא דרחימותא למיהדר קישוטך סחור סחור כלילותך וכד אזלין למהר⁹⁶ תרין ותלתא לישמע ממלל פומך וסגיאן בחדוותא מזמרין ומנגנין דזכא למזכי בעבודתך.

ממרירו דליבאי תקיף לחדא בייא לינא כהדא סהדא בעיינא אבא מארי בשעתא הדא דיהיב לי חילא ותוקפך⁹⁷ למהווי כוותהון בצוותא חדא כתרין אחין דקשישין מינאי דארכין⁹⁸ יומין למיהדר כוותהון רזין דרזין דנצצין⁹⁹ מנהורא דידך.

נבזבזין רברבין אחמתין יקידין כתרין אחי¹⁰⁰ דקשישין מינאי מהדרין מכמה שנין ארזין דאורייתא עמיקין סתימין וטמירין אוף¹⁰¹ אנא רגיגנא למכוי כחד מנהון דלא למיעל בכסופא קדמיהון אין תקובל בעותי ולא תהדר יתי ריקם מן קדמך.

חידו סגי ועינגין כד יתבון בגינתא דעדן ומטר¹⁰² לנא בתרין עלמין כדאתי¹⁰³ ובעלמא הדין היכדון¹⁰⁴ דאוקמוה מארי מתניתין ומארי תלמודא בדוכתאי

(93) די נור

(94) ברבות

(95) רעותא

(96) למהך תרי ותלתא זמנין

(97) ותוקפא למהוי כוותן

(98) דיורכין

(99) דמנצצין

(100) אחין

(101) אף אנא רגיגנא למהוי

(102) ימטא

(103) בדאתא

(104) היכדין

סיאין אגרא דימטי לדמקרבא עמא תחות גדפא¹⁰⁵ דשכינתא בעבודין¹⁰⁶
דידך.

מלכא משיחא כד ייתי ביומנאי ממרירו דגלותא למפרק יתנא תלת מאה
ארבעין ותלת זמנין טהירו דיומא בטיהרא ונהיר שימשא וסיהרא כחדא
בכיסופין מיעלין ובאתרין¹⁰⁷ טמירין יתטמרון מנהורא כהירו דנהר ארישא¹⁰⁸
דידך.

מילין עמיקין נהורין דעיקין ואין למקריהון¹⁰⁹
סדר קדמך ברך זעירא

כפי הנראה אפשר לחזק את ההשערה הנ"ל שמכתב הרמ"מ לאביו היה
לנחלת הכלל וזקני החסידים העתיקו זה מזה, היות ולאחרונה נמצא נוסח
שלישי למשא ההתקשרות באוסף שניאורסאהן הנמצא במוסקבה ומתפרסם
כאן לראשונה:

אבא מארי בוצינא דנהיר
דברן דעלמא מחשיכא לנהיר
ממרירו למיתקו מסומק למחוור
ובהדין תירביינא דייקנא מסובר
רעיא מהימנא כמשה נהיר

רוויה דמיא לבר אלהין
שופריה כשמשא דחלפא אוורידין
כשושבינה דמטרוניתא במיפק כיפורין
בנוהי כוותיה מרגגין ושפירין
הילולא וחינגא לדחמי יתהון

(105) גדיין

(106) כעובדין

(107) יעלון ובארען

(108) בנהירו דנהור על רישא

(109) מילין עתיקין נהורין דקיקין יאין למקרוהון (לפי"ז נכתב שמו 'מענדיל' ולא 'מענדול' כבפנים).

שרותיה יזמין בתרין פתורין
 לעגלא יחמי דמורח ודאין
 ייתיניה בצלותא ובזכותא דאבהין
 טהירו דמקדשא ישכלל בחינגין
 אבא מארי יחמינן בעיינן

אבא רחימאי חביבא כנפשאי דרחימנא יתך יתיר מגרמאי הא קרבינא
 לצלאה גדפאי ולבדרא אתוון דקיקין ושפירין דמרגו ויאי דנפקא מתבנא
 דליבאי למיבעי בעותך מן קדמך.

בלבא תבירא ורוחא מרירא אנא בעי מן קדם בוצינא קדישא שרגא דנהורא
 דירכין אודניה אבא מארי ויושיט ידו לקבל ברי זעירא לעאלעא יתיה
 תחות גדפין דשכינתא כדעבד לך אבוך.

געגועין דהוין לי עלך כד הוינא טליא לא יהבין לי למדמך בגין דכדבעי לא
 הוינא מעלי' השתא דסיבנא זעיר נהורא דנשמטא בגופאי שריאת לאנהרא
 ובליבאי אתגלי' למיחד בתוקפא דקרנבושך.

דרתא ותרעא לדרתא רעותא דליבאי למזכי מינך מפתחין דבתי גוואי
 ובתי בראי במטו מינך מבועין דבירא דאחסנו לך אבהתך בגין דלא למיעל
 בכיסופא קדם מחצדי חקלא בבעו מינך.

הדא בעותא דאנא בעי כשלהובין דינור יקדאן בליבאי משמיא אנהירו
 לעיינא זכאה חולקאי דאחוויאו לי מלעילא מעיינא כלילא מתיקא כדבושא
 כנביעו די מעדן לגינתא נפק מפומך.

וורידין דגינתא דעדן מורא דכיא ואעי בוסמין אנא חמי דמבדרין
 קדמך ובנהרין דאפרסמונא דכיא יתחור לבושך ורוחא קדישא שארי
 בגווך מדחזינא יקרא דידך אמינא זכאה חולקאי דאנא ברך.

זקוקין דינור אנא חמי מפומך נפקין מסייפי עלמא עד סייפי' מנהרין ומנצצן ונהורא דידך כהדין אבנא דמקבל פרזלא נגדין ומתגנדר(ר)ין אמינא מאן יהיב דאזכי לעגלא למיקלט רוחא מינך.

חבל על דלא הוינא ידע עד השתא מנבזבזין רברבין דילי מרגלאין הוויין מתגנדרין כאספסתא אחמתא ידי הווא במכנשתא עד דאחויאו לי קושטא מלעילא ומאן אתער בלבאי שלהוביתא דרחימותא אינון דאתוון לותך.

טליין חזינא אתיין עם מארי דדיקנא עולמין ורווקין מרגלאין למיקנא עזקאן וכלולין קישוטין לתקנא באבנין טבין דזבני אשגחנא ודיקנא ובכלולין וקישוטיהון לחדא לדיקנא אמינא חדאי נפשאי לך דהא כל אלין מאבוכ.

יתגנדרון ממדנך שימשא ולרוואה צחותא ודאתין ממערבא בלביהון לחדא יקיד שלהובא ומארעא דרומא בדחילו ורחימו נגדין ומתגנדרין כעכנא מארעא צפונא לוותי יקרך אתיין רזין טמירין עמיקין וסתימין למשמע מפומך.

כד שריאן למיעל בהיכלא דידך שלהובין דרחימותא בלביהון יקיד ולא שכיך בקל נעימותא מרחשין ובניגונא מבטשין והכי ממללן אלה דשמיא בריך דאחזן בהדא אורחא למהך למשמע רזין דרזין מפומא דאריך.

לעידן רמשא מתכנסין לקדם אסיפא דאידרא קדישא בכיסופא ועלין אינון דמכתש סגורותהון באתגליא ישכחון אסוותא ויתסי גשמיהון ורוחיהון לעגלא וגברא פזיזא דלא ארגיש חובוליו (...וחכים...) יחכים מכתשי לנהורא דממלל פומך.

מדחמין גשמיהון דאתמליל מכתשין ונשמתא דילהון אסתחרתי בפדעאין ידיהון וארכבותיהון דין לדין נקשין יסגיאון בצווחין רברבין ומרירין תיהב למכתשיהון אתוון יקירין לא נטלין במטלניהון עד דיתהדר חיליהון מאסווין דידך.

נהורא דידך כד נהיר לעמא לא שביק להון למידמך בחיזו דהאי
עלמא מחליית בטעמך ומשווית לשבח פגמא יתיבון למפלח למארי עלמא
על חד תרין מבקדמותא במילפא דאורייתא ותוקפא דצלותא בפקודא דידך.

סבירנא בדעתאי כל הדא טיבותא אמינא לליבאי סגי למותי בטעותא
כל הדא יקרא בידאי נהורא בהירא ונעימותא גשמי בידאי שוינא למותי
בבעותא ממין מתיקין לרוואה צחותא ממין צלילין דנבעין ממעינא דידך.

עיינן דידין נבעין מיא ולא פסקין היכמא דידאי דין לדין נקשין מטול דעד
השתא לא הווינא ידעי מהלין נבזבזין השתא דטעימנא זעיר ממילין מתיקין
דאחסני' לן אבהתנא אחסנת עלך וכען מעיינא אתמסר בידך.

פתיחנא פומאי למשתי מיין מתיקין אבא רחמאי חביבא דנפשאי דלי
חצביך מעומקין ואשקיין מיא לרוואה צחותא שביקין דהא קריבא זמנא
למיפק לקרבא בכל זייני מאני קרבא למקטר שירין וכלולין ברישא ואדרעי
כוותך.

צלותאי מיומא דנן ישרא למהוי כעידן קרבא מולפאי אוף הכא ילקוט
כשלהוביתא במלעי באורייתא במס' חולין מתיקא וחביבא בצוותא עם כל
בני אמוראי דקיימין סוחרנהא לאתער קלא באבובא יתיר מדין בעינא מינך.

קדם תרין אחין דקשישין מינאי לא תעליננו בכיסופא נהורא דנשמתהון אנא
חמי דנהיר בהון בגופא יתבין בקתדרתאיהון ברבותי' יקרך ומן קדמיהון
יתבעי אולפן דנפקא ביומא דעינגא וחדוה כלילא דמקשטא פומך.

רברבין וזעירין טליין וקשישין כד נפיק ביומא דעינגא וחדוה כלילא
דמקשטא מפומך באבנין טבין וקטורין דמרגלאין יקירין באבני בורלא ואבני
אשלמותא אסתחרת כיומא בטיהרא אנהרת מנהרין בחשוכא כד מרחשין
שפוותך.

שמעין קל נעימותא במפקהון מפומך אמרין לרוחצן הא כלילא קדמנא והא
קישוטהא מסחרין ותהא מרגלאין ואבנין טבין הא מנהרין ומנצצן ושביבין
דינור לכל עובר זרקין וסגיאן בחדוותא לחדא חדין ובחד רגעא פרחא מנהון

כלילא דאתי מינך.

תייבין להיכלא דרבות יקרך למיבעי בעותא מנפקי חרצך בקלא דרחימותא
למיהדר קישוטך סחור סחור כלילותך וכד אזלין למהך תרין ותלתא
למשמע ממלל פומך וסגיאז בחדוותא מזמירין ומנגנין דזכן למזכי בעבודתך.

מרירא דליבאי תקיף לחדא בייא לינא כחיל כחדא בעינא מאבא מארי
בשעתא הדא דיהיב לי חילא ותוקפא למהוי כוותהון בצוותא חדא
כתרין אחין דקשישין מינאי דיורכין יומין למיהדר כוותהון רזין דרזין
דנצצן מנהורא דידך.

נבזבזין ברברין אחמתין יקירין כתרין אחיי דקשישין מינאי מהדרין מכמה
שנין ארזין דאורייתא עמיקין סתימין וטמירין אוף אנא רגיגנא למהוי
כחד מנהון דלא למיעל בכיסופא קדמיהון אין תקבל בעותי ולא תהדר יתי
ריקם מן קדמך.

חידו סגי ועינגין כד יתבון בגינתא דעדן ימטי לנא בתרין עלמין בדאתי
ובעלמא הדין היכדין דאוקמוה מארי מתניתין ומארי תלמודא בדוכתאי
סגיאין אגרא דימטי לדמקרבא עמא תחות גופא דשכינתא כעבודין דידך.

מלכא משיחא כד ייתי ביומנא ממרירו דגלותא למיפרק יתנא תלת מאה
ארבעין ותלת זמנין על טהירו דיומא בטיהרא ונהיר שימשא וסיהרא כחדא
בכיסופא ייעלון ובאתרין טמירין יתטמרון מנהורא בהירו דינהיר (על)
ארישא דידך.

מילין עומקין נהירין דקיקין יאין למקריהון

סדר קדמך ברך זעירא

זה המכתב כתב רמ"מ בן אדמור"ש כשהי' בן י"ג שנה.

[illegible]

פרק רביעי

שידוכו וזיווגו הראשון

תרמ"א-תרמ"ב

בזיווגו הראשון התחתן הרמ"מ עם מרת שרה קורניצר בתו של הרב עקיבא קורניצ'ר ונכדתו של הרב שמעון סופר בעל ה'מכתב סופר', בנו של ה'חתם סופר'.²

תרמ"א

§ שידוך הרמ"מ

התחלת השידוך היה בתחלת קיץ תרמ"א, ביום א' ב' אייר כותב המזכיר ר' לוי יצחק אידלעוויץ למוהר"א אבלי פרסון "אם ביכולתו לידע שם אבי' ותולדתו נצרך לידע. גם על פי ערך הוא מנכדי הגאון ר' עקיבא איגר ז"ל ויכול להיות ששמו עקיבא מפני שהוא בן בת של ה'חתם סופר שהי' חתן הג' ר"ע איגר ז"ל ואביו הי' ממשפחה אחרת ועכ"ז עשה עצמו חניכתו איגר כמו חניכת זקנו של אמו".³

הרב שמעון סופר – סב הכלה

אדמו"ר מהר"ש נסע ע"פ עצת רופא למעיינות המרפא במארינבאד ביום א' ער"ח תמוז דרך בריסק ווארשא והגיע למארינבאד ביום ד' ב' תמוז ואילו מזכירו מוה"ר לוי יצחק אידלעוויץ נסע למארינבאד דרך קראקא כדי להיפגש עם משפחת הכלה שהתגוררה שם.⁴

ביום ג' ט"ו תמוז כותב

(1) ר"ע קורניצר עצמו גם היה נכד ה'חתם סופר' - אימו מרת גיטל היתה בתו של החת"ס, כדלקמן בפנים.

(2) ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש (בעריכת כ"ק אדמו"ר) ע' 22, "עם מרת שרייבער ממשפחת ה'חתם סופר'.

(3) אגרות קודש אדמו"ר מהר"ש ע' כ"ו.

(4) שם ע' כ"ד.

כותב המזכירמוה"ר לוי יצחק אידלעוויץ למוהר"א אבלי פרסון ממארינבאד "נסעתי דרך קראקא ובאתי יום ו' פ' קרח לקראקא וישבתי עמו איזה שעות, ונתבקשתי מעמו ומחתנו הרה"ג ר' עקיבא נ"י שאשבות אצלם".⁵

פגישת אדמו"ר מהר"ש עם הרב שמעון סופר במארינבאד

בהמשך לזה אדמו"ר מהר"ש נפגש עם סב הכלה הר"ש סופר במארינבאד בסוף חודש תמוז, ודנו בין היתר בענין כשרות המקוה שם.⁶

ובהמשך לזה ביום ב' מנחם אב תרמ"א שלח הר"ש סופר מכתב לאדמו"ר מהר"ש בענין כשרות המקוה הנ"ל ובו מבקש מאדמו"ר מהר"ש ללכת לבדוק את המקוה הנ"ל או לשלוח מישעו ולמכתבו צירף גם מכתב מחתנו ר' עקיבא קורניצר - אבי הכלה - אודות כשרות המקוה, וז"ל מכתבו:

בעזה"י פה קארלסבאד יום ה' ב' מנחם אב תרמ"א לפ"ק.

יראה בנחמה, בעיר ה' שמה, ה"ה ידי"ע וידיד נפשינו, הרב הגאון המפורסם שלשלת היחוסים, בנן של קדושים, מופלא באנשים, חסיד ועניו ובעל מעשים, ענף עץ אבות פרי עץ הדר, כקש"ת מו"ה שמואל שניאורזאהן נ"י, גאון העדה לתורה ולתעודה בק"ק ליבאוויטש יע"א

אתמול לע"ע [=לעת ערב] הגיעני מכתב מה' צבי הירש לייטנער בעל המקוה במארינבאד, מבקש ממני שאבא שמה להכשיר לו המקוה עפ"י התורה, ואם כעת קשה עלי הנסיעה, אבקש מאחד הרבנים יודע דבר ה' המתגוררים כעת שמה, שיקבעו עצמם לדבר הלכה לזכות הרבים. ובאשר כבר דברתי פא"פ עם הד"ג בדבר הזה, כי לדעתי, אם עשה התבה כמו שצייר לפני ששולים אין לה כלל, רק מתחילה עשה בשולי התבה סרוגי של לאטיש כמו שעושים לסכך הסוכות, והנה בלי ספק שכל חלון וחלון רחב כשפופרת הנוד, אפילו היה נקב א' בשולי התיבה כשפופרת הנוד הי' די, רק בתנאי שתהיה התיבה משוקעת בהמעין והמים מקיפים אותה, כהאי שידה ותיבה שבים, וכן הם כל המקואות בק"ק קראקא מימים קדמונים, רק טרם נסעי מביתי, בא לידי שו"ע יו"ד מכבוד קדושת

(5) שם ע' כ"ו.

(6) כפי שעולה מהמכתב הבא להלן.

(7) המכתב המקורי נמצא באוסף שניאורסון וצילומו מתפרסם כאן לראשונה. יצוין שהמכתב התפרסם לראשונה בגליון "כרם שלמה" סיון תשנ"ט ומשם בספר "אגרות מכתב סופר" ע' קצ"ז (אות ק"ח).

זקיננו בעל התניא זצ"ל, וראיתי שם מה שכתב בזהירות עשיית המקוה, ובתוך דבריו ראיתי שכתב שמהי' מנקב טפח על טפח והוא כמוציא רמון. והנה שבוע העברה בהיותי במ"ב [=מארינבאד], דברתי מזה ברמיזא עם מעב"ת, וכתבתי לחתני הרה"ג מו"ה עקיבא נ"י⁸ דעתי בהכשר המקוה בקצירת אומר ורמזתי לו שיעיין בשו"ע של הרב התניא זצ"ל דלאזנער⁹ ואתמול לע"ע [=לעת ערב] קבלתי תשובתו הלוטה פה¹⁰.

והנה באמת הי' רצוני למלאות בקשת בעל המקוה לבא שמה היום, אך בעו"ה כשל כחי מאוד, וטלטול הדרך לצאת ולבא היום קשה עלי מאוד, ודעתי אי"ה בל"נ לבא שמה ביום א' שבוע הבע"ל, אם אדע שאמצא שם את כבודו, ואם לאו, נא בבקשה מאת הכ"ג לזרז שם את הרב המאוה"ג החריף ובקי בהוראה מו"ה פינחס שטיין נ"י אב"ד ק"ק טורעק שאנדמיקלאש במדינת אונגאהרן, והוא תלמיד מובהק ומוסמך מאת אחי הגאון בעל כתב סופר זצ"ל, ירא וחרד מאוד אל דבר ה', וכבוד הד"ג יעורר אותו במה שיראה לכבודו להזהיר להרים מכשול ולזכות הרבים, ויהי' זכות תלוי' בו.

הכ"ד המעתיר בעד אריכת ימיו ושנותיו והרמת קרנו, מצפה לתשובתו הרמתי, קשור בעבותי אהבתו.

הק' שמעון בהגמהרמ"ס זצ"ל

זמן קצר לאחר מכן נסגר השידוך בין הרמ"מ ומרת שרה קורניצר.

ככל הנראה ניסה אבי הכלה - הרב עקיבא קורניצר - לשלוח מכתב עם איחולי מז"ט דרך חותנו בעל המכתב סופר שהיה בקארלסבאד כדי שיעבירו לידי אדמו"ר מהר"ש שהיה שם ככל הנראה - כפי שנעשה עם המכתב הנ"ל בנוגע לכשרות המקוה במארינבאד -

אך מסתבר שאדמו"ר מהר"ש בדיוק נסע מקארלסבאד לעיירת מרפא אחרת. הרב שמעון סופר הודיע לחתנו שאדמו"ר מהר"ש כבר נסע ומכתבו לא הגיע לידי וכן כמה ימים אח"כ שיגר ר' עקיבא קורניצר מכתב נוסף עם איחולי מז"ט לכ"ק אדמו"ר מהר"ש.

(8) הוא ר' עקיבא קורניצער אבי הכלה.

(9) הכוונה לאדה"ז (דער לאזנער).

(10) מכתבו של ר"ע קורניצר נמצא באוסף שניאורסון ומתפרם כאן לראשונה.

(11) ככל הנראה אחרי תשעה באב תרמ"א.

[illegible]

מכתב
הרב
עקיבא
קורניצור
לחותנו

הרב הגאון המפורסם חו"פ חכם חרשים נבון לחשים נצר קדושים אילי
תרשישים כקש"ת מו"ה שמואל ש"ז נ"י כאור הבהיר סלה

כי אז מכנף הארץ זמירות שמענו צבי¹³ לבתי היקרה צפירת תפארה¹⁴
 המהוללה יראת ד' מ' שרה תח' לאוי"ט כי זבדה ד' זבד טוב עלץ לבי

(13) ע"פ ישעיהו כד, טז.

(14) ע"פ ישעיהו כח.ה.

בד' ¹⁵ שהנחני בדרך בית כ' הדר"גאונ' ש' וקשרה קשרי שד[כ]נות את כ' בנו האברך כמדדשו מוכתר בכתר תורה ומשובע במעלות רמות ונשגבות, ולי מה יונעם הסתופף בצל חצרות כבוד צדיקי גדולי עולם לשוש בשמחה של מצוה ורוחנ' אך לא נגלה לי יום מועד לכריתות ברית החיתון לטובה. ומעת בא הבשורה הטובה לאזני הקדמתי להגיש להדר"גא' ¹⁶ אלפי ברכות מז"ט וכ"ט ולכבוד ביתו נאווה תהלה וביחוד לבנו האברך חתן תמים למעלות מנחם שמו לפני שמש ינון ¹⁷. אמנם נודע לי מכאדמו"ח הגא' ¹⁸ שבעת הגיע מכתבי לק"ב ¹⁹ כהדר"ג מחותני שי' כבר חמק עבר לחיים ולשלום למרחץ ד' ²⁰ יתן ד' שתהיה להחזקת והבראת גופו הטהור ע"כ אכפיל כהיום את ברכתי יצוה ה' חסדו עליו ועלינו שיהיה לנו למז"ט ולרוב ברכה והצלחה ויזכנו להכניסם לחופה בשעה צולחת דור ישרים יפריח על גפי מרומי קרת מאושר בתורה ולימודה כנפשו הקדושה והטהורה

וכנפש מחותנו הצעיר מצפה ומתגעגע להינות מזיו הדרתו דרך חזירתו לטובה מחוי קידה מרחוק עקיבא קארניטצער

שלא להלאות הדר"ג נ"י ארשה להעלות בקיצור הנלענ"ד כעת בסדר למודי במס' בכורות נ"ו באה"ד ד"ה שמא ירבו ²¹ ועוד הקשה לרב ולאבנה דשמואל דס"ל אין המים מטהרי' וג' אלא פרת, הזאה האיך היתה על טמאי מתי מדבר ומישאל ואלצפן -

ולא זכיתי לעמוד עדה"ק ²² מאי קשיא להו ממישאל ואלצפן הא בארו של מרים היה מתגלגל עמהם, ובארו של מרים שהיה בנס וודאי לא שייכי כל הני חששות —

תו שצל"ע בענין זה דברי מהרי"ט בת ²³ והובאו דבריו בגליון יו"ד סי' ר"א, שכ' אפי' רש"י פ' במה מדליקין מעין המטלטל טהור וזהו בארה

(15) שמואל א, ב, א.

(16) להדר-גאונ.

(17) ע"פ תהלים עב, יז.

(18) מכבוד מורי וחמי הגאון (בעל המכתב סופר).

(19) לקארלסבאד (המקום בו שהה המכתב סופר כדמוכח ממכתבו הנ"ל).

(20) כנראה שם של עיירת מרפא.

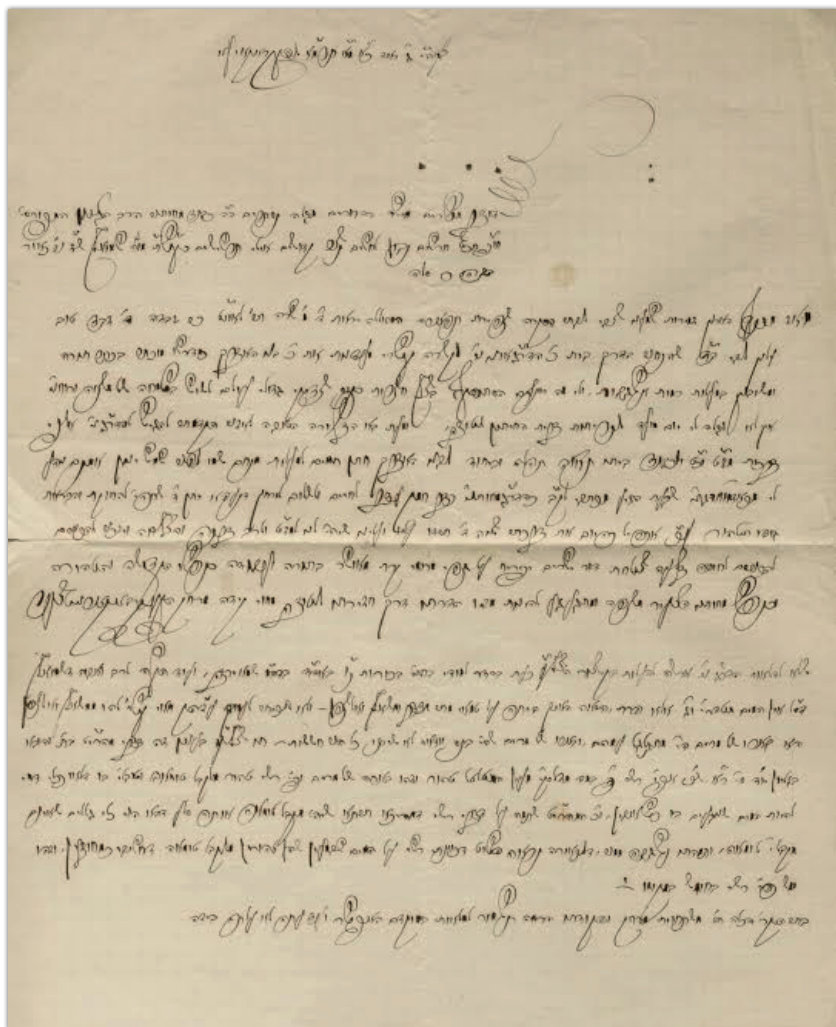
(21) בש"ס דידן הוא בד"ה אין המים.

(22) על דבריו הקדושים.

(23) בתשובות.

של מרים, ופי' רש"י טהור מלקבל טומאה וטובלי' בו דלא ככלי דמי להיות המים שנובעים בו כשאובין, וכ' המהרי"ט שמהיכא תיתא שיהי' מקבל טומאה אותה סלע דהא הוי כלי גללים שאינם מקבלי' טומאה, ותמהתו שנגבה מאד, דלכאורה נראה פשוט דכוונת רש"י על המים שבמעין שהן טהורין מלקבל טומאה דחשיבי כמחוברין, וזהו ממש כפי' רש"י בחומש במקומו. —

בתי היקרה הכלה ת' משתחית מרחק ופקודתו הרמה תשמור

מכתב הרב עקיבא קורניצר לאדמו"ר מהר"ש

למלאות במוקדם האפשר ועד עתה לא עלתה בידה

תרמ"ב

בפנקס חברת מלביש ערומים – ליובאוויטש [שבו נרשמו הבוררים הגבאים והמנדבים] כתוב:

אור ליום א' מוצש"ק לחודש טבת שנה ה"ל [תרמ"ב] נתקבל לחבורת מצוה זו החתן המופ' כמ' מנחם מענדל באדמו"ר שליט"א על אלו האופנים היינו דמי קדימה כתיקון וואכיר התחייבה אמו הרבנית תי' ליתן עבורם חמשה בכשו"ש, ולעת חתונתו יקובל להיות כא' מאתנו לכ"ד שבקדושה ולהניח בקלפי. וזכות המצוה יעמוד לו ע"ע. ולראי' באנו עה"ח . . .²⁴

חותמת חברת מלביש ערומים

§ סיום מסכת בבא קמא

ביום רביעי א' ניסן תרמ"ב ערך הרמ"מ סיום על מסכת בבא קמא ואחיו אדמו"ר הרש"ב ביאר את הסיום ע"פ פנימיות הענינים:

הועתק מגוף כתי"ק כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע

אור ליום ד' פ' צו תרמ"ב על סיום אחי הרמ"מ על מס' בבא קמא

מסתתי אבנים אין בהם משום גזל. וצ"ל א"כ מה א"ל הקב"ה למשה פסל לך מאחר שאין בהם משום גזל ופי' מפני שהם הפקר ואינם שייכים להבעלים והאומן קרוב יותר לזה וא"כ למה צ"ל פסל לך. אך שם סנפירין וכאן אבנים סתם אבל שם הי' אבן טוב.

(והגם שלגבי למעלה אינו תופס מקום אפילו אבן טוב. זה שאל הרשב"ץ. והשיב) הרי עשאן למטה. דבאותן שלמעלה לא היה פסולת.

(24) נדפס ב"יגדיל תורה" נ.י. חוברת ס"א ע' שטז-שי"ז.

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב

למה בקדושה ג' אבות
ובלעומת זה ד' אבות נזיקין. אך
הנה איתא בטור ברקת דהעיקר
הוא אחד וא"כ לא קשיא.
עפאס דארף דאך זיין ומה יכול
להיות פחות מאחד והעיקר מבעה.
ומאריך בזה שם דיש הוי' בלעו"ז
וכו'. וקצת מזה יש בס' בקול ברמה
ג"כ אך שם בקיצור ובטו"כ מאריך
בזה. ומה שנק' אבות מפני שהם
לעו"ז דקדושה לכן נק' אבות. ובד'
נגעים ג"כ העיקר אחד ושם רוצה
שהעיקר ב'. והעיקר הוא בהרת.
ומה שבנגעים יש הרבה תולדות יותר מבנזיקין הוא מפני שעונג הוא כח
היותר עליון מאהבה²⁵.

§ החתונה

ברשימת²⁶ היום של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ מובא סיפורו של מר י. בנו של
החסיד ר' לייב ממשפחת מ. מגזע גדולי החסידים המפורסמים, ושם מסופר
שכ"ק אדמו"ר מהר"ש שלח לו הזמנה לחתונת בנו הרמ"מ, וז"ל: בחצי חדש
אפריל (1882-תרמ"ב) יצאתי עם אשתי ובני הבכור לגור במעון קיץ בסביבות
פטרבורג, וכעבור איזה ימים בא אלי אבא לבקרני. דבר שהבהילני מאד ולא
ידעתי פתרוננו. ומה נפלאתי בראותי, כי אבא מושיט לי מכתב מזקנכם (כ"ק
אדמו"ר מהר"ש) כתוב לאבא, ותוכנו הזמנה לבא לחג כלולת אחד מבניו
(חתונת בנו הרמ"מ) ובשולי המכתב פ"ש אלי ומזמינני ג"כ לקחת חלק
בשמחתו.

האם - אמרתי לאבא - הוצרכת לטרוח בעצמך, הלא יכולת לשלוח המכתב
ע"י אחד מפקידי בית מסחרך.

שליחות כזו - ענה אבא - אשר כ"ק אדמו"ר כותב במכתב אין אנו
החסידים נוהגים לשלוח ע"י משרתים, שליחויות כאלו צריכים להתמלאות

(25) ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש (בעריכת כ"ק אדמו"ר) ע' 82.

(26) יציין שהרבה מהמסופר בפרק זה מקורו מסקירה אודות חתונת הרמ"מ שהתפרסמה בהוספות
לספר המאמרים תורת שמואל - דרושי חתונה ע' רל"ו.

בעתם ובזמנם בדיוק.

לא ידעתי - אמר אבא - מדוע ובעד איזה מעשים טובים זכית אשר כ"ק אדמו"ר יכתוב לך פ"ש ויבקשך שתשמח בשמחתו, אבל מאחר שכ"ק אדמו"ר כותב לך הנה מי יבא אחרי המלך, ובקבלי היום את המכתב קיימתי את דבר השליחות בזריזות.

אבא ספר לי על אדות חתונת בן אדמו"ר ומעלותיו. פתאום שמענו קריאת "שלום עליכם" ונראה כי החסיד ז. ר. הולך לקראתנו ודרש בשלום אבא בחבה גדולה וגם דרש בשלומי בפנים צוהלות.

הלכנו שלשתנו דומם כשעה קלה, עד שהחסיד ז. ר. הפסיק את הדומי באומרו שהרבה חסידים מתכווננים לנסוע לליובאוויטש על שמחת החתונה²⁷.

זה לשון ההזמנה ששלח כ"ק אדמו"ר מהר"ש לחתונת בנו ר' מנחם מענדל :

ב"ה, ל"ג בעומר

כ' אה' ידידי המופל' ונגידי' ווח"ס דק' דענ"ב [דענבורג-דווינסק] ד'

עלי' יחי' וביחוד לידי

המופל' הנגידי'

ווח"ס מו"ה אהרן יואל

נ"י ומו"ה א' אבלי נ"י

פערסאן

כאשר זכינו השי"ת

נשאו בני הצעיר שי'

עם ב"ג תי' בת ונכדת

הרה"ג ע' מקראקא

והחת"ס, אשר הוגבל זמן

יום החופה למז'ט יום ה'

י"ד סיון הבע"ל, לזאת

באתי עם הספר לקרוא

למאהבי נפשי לבוא

ליום המוגבל להתעלס

באהבי', והשי"ת יזכנו

3
6
משה יחי' הינפ' נגיד' ווח"ס דק' דענ"ב
נ"י ומו"ה א' אבלי נ"י
פערסאן

משה יחי' הינפ' נגיד' ווח"ס דק' דענ"ב
נ"י ומו"ה א' אבלי נ"י
פערסאן

משה יחי' הינפ' נגיד' ווח"ס דק' דענ"ב
נ"י ומו"ה א' אבלי נ"י
פערסאן

ההזמנה בכתי"ק אדמו"ר מהר"ש

לשמוח בשמחת ה' במעשיו וישראל בעושו

ובשמחת בנינו ובניכם שי', ויעזור לכם בכל מילי דמיטב מנפש
ועד בשר ככל מאווי נפשכם ונפש ידידם דו"ש מלונ"ח

שמואל²⁸

ההזמנה שלפנינו נערכה ע"י הג"מ בונם סופר גיסו של אבי הכלה מו"ה
עקיבא קורניצר, שחתם על ההזמנה גם בשם אדמו"ר מהר"ש²⁹

קול תרועות השמחה נבשר במקהלות,

לפרט קול חתן וכלה ישמע מחולות, גדול

וכל העם רואים את הקולות

וע"ל דרכי"ך נח"ה או"ר טו"ב לפ"ק

אלקים אמר אל אראליו, אם אדם אין, איך אעמיד ארץ ? אברא

איש אף אשה, אעשה אותם אגודה אחת, אפרם ארכם אברכם אמלא

אדמתי אנשים אך אז אשלים את אשר אביתי; אוהבי! את אמרי אדון

ארץ תמלא, אל אכסה את אשר אני אעשה, אפריון אחוג! את אחי אנכי

אבקש, אתם אחבר את אוהל, אשימהו אחד, אנא אנשי אמונים אזרו חיל!

אראה אור אם אתעלס אתכם אהבים, אליכם אישים אקרא! אנשים

אחים אנחנו, אהבתי אתכם אמר אוהבכם, אולם אותות אהבתכם אחפוץ

אף אנכי, אחבקכם, אנהגכם, אביאכם אל אפדני, אחלק איש איש אשפר

אחד, אשישה אחת, אבטיחכם אמונה, אם אקרא אליכם אחריכם ארוצה,

אגיל אשמח אף אני: ה"ה ה"ב המופלג החתן מענדל הנעלה, יארוש למז"ט

את הכלה שרה המהוללה!

(28) אגרות קודש אדמו"ר מהר"ש ע' כ"ו.

(29) נדפסה בספר "שו"ת וחי'דושי רבינו עקיבא קורניצער" (ב"ב תשמ"ו) ע' כ"ד בשוה"ג ומשם אג"ק כ"ק
אדמו"ר מהר"ש עמ' כ"ז ואילך והצילום שם בעמ' קיז.

שנה לכ"ה אתנו והטבנו"ו לב"ך לפ"ק בעיר ליובאוויטש יע"א

החופה יהי"ה למז"ל טו"ב בשע"ה ז' לפ"ק

והסעוד"ה נאכ"ל בשע"ה ח' לפ"ק

המחותנים שמואל שניאורזאהן אבי החתן

עקיבא קארניטצער אבי הכלה

בשבת שלפני החתונה - שבת פרשת נשא - אמר כ"ק אדמו"ר מהר"ש את המאמר ד"ה בן פרת יוסף, ובכותרת רשם: ש"פ נשא שפינהאלץ³⁰ במ"מ [בני מ"מ] ש' למז"ט.

§ סיום משניות בע"פ

בימים שלפני החתונה סיים החתן הרה"ח ר' מנחם מענדל ללמוד את כל הששה סדרי משנה בעל פה³¹. ולרגל הסיום נערכה סעודה מיוחדת באותו ערב במעמד האורחים הנכבדים שהגיעו לחתונה³².

חסידים מספרים אשר החסיד המפורסם ר' שמואל דובער מבוריסוב בהגיעו לליובאוויטש אל חתונת הרמ"מ, נכנס מיד אל כ"ק אדמו"ר מהר"ש כדי לשאול אותו דבר מה, ונחפז לצאת כי עדיין לא התפלל.

כ"ק אדמו"ר מהר"ש שסיים תפילתו מכבר, הקפיד על ר' שמואל דובער על שמאחר בתפילתו כל כך, וקרא לר' שמואל דובער ופתח לפניו את הסידור, ואמר לו: קירבו נא להביט היכן נפלה טעות בסידור זה.

ר' שמואל דובער הרכיב את משקפיו לעיניו, פנה לעמוד ליד החלון לאור היום, עיין וחיפש כה וכה אך לא מצא מאומה. אין כל שיבוש בעמודים אלה, קבע בבטחה בפנותו אל הרבי מהר"ש.

הבה ונתערב! הציע לו הרבי. ר' שמואל דובער שהי' בטוח בעצמו הסכים לתת שלושה בקבוקי משקה לסעודת החתונה באם המצא תמצא הטעות, ומיד נוכח בכשלונו כשהרבי חייך והראה לו כי מספר העמוד הימיני אינו

(30) כך נקראת השבת שלפני החתונה. ראה 'נוהג כצאן יוסף' עמ' קיב.

(31) להעיר שגם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב סיים את הש"ס משניות עבור חתונתו. (הוספות ל'תורת שמואל' תרל"ה ע' תקנ"ג)

(32) מגדל עז ע' ריח.

תואם לאות הרשומה בראש העמוד השמאלי . . .

ר' שמואל דובער כבר פנה לצאת, אך הרבי מהר"ש הוסיף ואמר לו: איעצך עצה טובה, הערב תתקיים סעודה לסיום לימוד משניות בע"פ ע"י החתן, וישתתף גם מחותני רא"ז [ר' אברהם זלמן] גינזבורג האוהב להתנצח, וישיש להתערב אתכם, ותעמיד ההתערבות על סך י"א משקה ויהיה לך לשלם חובך עבור שנוצחת, ועוד בתוספת ריווח. וכך הווה...³³

§ אלפי אורחים

אודות החתונה מספר כ"ק אדמו"ר מהור"י צ: השמחה הגדולה שהיתה בחג השבועות ולאחר שבועות תרמ"ב על חתונת דודי הרמ"מ, שבאו אז כמה אלפי אנשים לליובאוויטש³⁴.

§ צדיק עליון וצדיק תחתון

אודות החופה מספרים חסידים: אל החופה הגיעו כשני אלפים איש ביניהם אדמו"רים, רבנים וגדולי החסידים. סבה של הכלה הרה"ג ר' שמעון סופר אבדק"ק קראקא בעל המכתב סופר בנו של החתם סופר, (אשר הכלה היתה נכדתו בת חתנו הרה"ג ר' עקיבא קארניטצער) שהיה כמובן אף הוא בין המוזמנים לחתונה, איחר לבוא לזמן המוגבל לחופה וכ"ק אדמו"ר מהר"ש לא יצא אל החופה ונשאר לחכות בחדרו על בואו של הסבא הרה"ג הר"ש סופר.

לאחר שעברו יותר משעתיים והסבא של הכלה עדיין לא הגיע, ביקשו החסידים את החסיד המפורסם ר' שמואל בער מבאריסאוו (שהיה מקורב מאד אל כ"ק אדמו"ר מהר"ש) שייכנס אל הרבי, וישאל אותו: כיצד יתכן ששני אלפים צדיקים וחסידים יחכו על בואו של רב אחד?

ר' שמואל בער נכנס אל כ"ק אדמו"ר מהר"ש ואמר: ידוע שיש צדיק עליון וצדיק תחתון, יוסף צדיק עליון, בנימין צדיק תחתון, ופירט בכל דור מיהו הצדיק עליון ומי הוא הצדיק תחתון, עד שהגיע לזמנו של הבעל שם טוב ורבנו הזקן, עד לרבי ה"צמח צדק" שהוא היה הצדיק עליון, והגאון המפורסם רבי משה סופר בעל ה"חתם סופר" הוא צדיק תחתון. אם כן מאחר שיש לנו צדיק עליון, מה לנו לחכות עד שיבוא צדיק תחתון?

33 שם.

34 לקוטי דבורים חלק א' ע' 252 (בלה"ק).

ענה לו הרבי מהר"ש: - יודע אני שבעל לשון אתה.³⁵

ברשימת ליובאוויטש³⁶ מספר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ על זכרונותיו מימי ילדותו בהיותו פחות מגיל שנתיים (תרגום חפשי מאידיש): הזיכרון השני שלי [מימי ילדותי] הוא מאד שמת. נשמעים קולות מאד נעימים, אנשים עומדים עם כלים שונים [כלי נגינה] בידיהם, אחד עושה כך בידו, השני עושה אחרת, ומכל הפעולות הללו נשמעת שירה ואנשים רוקדים ומתרוממים למעלה.

אני בעמדי על החלון מקפץ ברגלי ורוקד, גם אני רוצה ללכות לשם, להיכן שאני רואה בעיני, אך זכויות החלון אינם נותנים.

מאוחר יותר, כשהתבגרתי, נודעתי שזו היתה חתונתו של הדוד מענדל שבת אחרי שבועות תרמ"ב, כאשר הייתי כמעט שנתיים.³⁷

ובחדר מספר 25³⁸ עומד אני בחלון ורוקד בחתונת הדוד ר' מענדל³⁹... אני יודע איך זה קרה אבל כך קרה שבאותו חלון בו ראיתי את חתונת הדוד ר' מענדל, ראיתי את הקהל הגדול בהסתלקותו של סבא⁴⁰.

בסעודת החתונה אמר כ"ק אדמור מהר"ש שנימאמרים. (א) מאמר ד"ה כל הנהנה מסעודת חתן, ובכותרת נרשם: נאמר ביום ה' י"ד סיון על חתונת בנו מו"ה מענדל נ"י, שנת תרמ"ב.

(ב) מאמר ד"ה להבין שורש ענין הברכה דיוצר האדם, ובכותרת נרשם: בס"ד על חתונת בנו הרמ"מ.

על הדוחק הרב ששרר בעת חתונת הרמ"מ סיפר הר' בצלאל ווילשאנסקי מה ששמע מפיו חמיו שהשתתף בחתונה: חמ"י, ר' זלמן לעווין שו"ב, נולד בשנת תרי"ט והיה נוכח בחתונתו של הרמ"מ בנו הצעיר של כ"ק אדמו"ר מהר"ש, בשנת תרמ"ב.

הוא סיפר, שהאולם הי' מלא מכל צד ועל כל שולחן עמדו כחמישים אנשים, והיו גם כאלו שקשרו עצמם עם חגורתם לקורה שתחת הגג והיו

(35) ע"פ רשימת דברים להר"י חיטריק ע' 149 (בהוצאה החדשה).

(36) רשימת ליובאוויטש התפרסמה בבית משיח גל' 207.

(37) שם ע' 37.

(38) דירת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ע"פ מפה שצוירה ע"י כ"ק אדמו"ר הריי"צ כשכל חדר קיבל מספר.

(39) המשך רשימת ליובאוויטש הנ"ל. בית משיח גל' 250 ע' 17.

(40) שם ע' 19

תלויים שמה.

הי' שם אחד חכם שרצה להיות קרוב לכ"ק אדמו"ר מהר"ש ובא לפני כולם והתחבא תחת שולחנו של כ"ק אדמו"ר מהר"ש. אחר שסיים כ"ק אדמו"ר מהר"ש את המאמר סיבב את רגליו קצת תחת השולחן והרגיש שמישהו נמצא שם. הביט וקרא אותו בשמו ואמר לו: הלא זה ממש סכנה! מה אתה עושה פה (כי כבר נשברו כחמישים שולחנות), ומדוע אינך יוצא? אמר החסיד שא"א לצאת כי אין מקום. א"ל כ"ק אדמו"ר: צא מצדי. ועשה עבורו מקום לצאת ועמד לצידו. ושאל אותו מדוע נחבא תחת השולחן ואמר שרצה לשמוע המאמר שאל אותו כ"ק אדמו"ר האם שמעת, וענה הן. אמר לו לחזור על המאמר. התחיל לחזור וחזר קטע, והפסיקו כ"ק אדמו"ר בראותו שהוא יודע המאמר, ואמר בזה"ל: נו, ב"ה שלכל-הפחות אחד שמע, ואני חשבתי שאף אחד לא שמע. . . .

התוועדות החתונה נמשכה כל הלילה וכאשר יצאו מהאולם כבר האיר היום. כ"ק אדמו"ר מהר"ש אמר לכל הבדחנים שהיו שם (והיו הרבה ...) שיאמרו דבר מה, ואמרו, ושילם לכל אחד. אח"כ, כאשר יצאו בבוקר, עשו עבורו מקום לצאת והיו עומדים אנשים משני הצדדים. כאשר ראה כ"ק אדמו"ר מהר"ש בדחן אחד שעדיין לא אמר דבר, קרא לו כ"ק אדמו"ר ואמר לו שיאמר דבר שיהי' "קורץ און גוט!" [=קצר וטוב] וענה הבדחן ואמר, "רבי, גיט געלט! [=רבי, תן כסף]" וצחק כ"ק אדמו"ר הרבה ונתן לו⁴¹.

זיווג זה לא עלה יפה ונתפרדה החבילה.

לא ברור מתי בדיוק אירע הדבר אך ברישומי הנישואין של העיר קראקא של שנת 1884 (תרמ"ד-מה) מופיע רישום נישואיה השניים של מרת שרה קורניצר עם ר' יעקב עפשטיין.

ברשימותיו של הרבי מובא הסיפור הבא:

אחרי השידוך הרמ"מ נ"י, וואס מ'האט זיך שטארק געקאכט אין דעם און געטאן כמה תחבולות - אמר ר' ישעי' ברלין אח"כ נו, פעטער... ויענהו: אף וועמען דען שטייט "משיב חכמים אחור"⁴², אף דיר, פתח?⁴³....

(41) תשורה ווילשאנסקי, מוריסטאון.

(42) ע"פ גיטין נו.

(43) רשימת היוםן עמוד שלד.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מספר את שאירע לאחר חתונת הרמ"מ: אחרי השמחה הגדולה בשבועות תרמ"ב ואחרי שבועות בחתונת דודי, הר' מנחם מענדל, שבאו אז אלפי אנשים לליובאוויטש, הנה כעבור כמה שבועות חלה הסבא [הרבי מהר"ש] ובמשך כמה חודשים הורע מצבו ונעשה רציני ביותר, וביום י"ג תשרי תרמ"ג נסתלק זי"ע ועכ"י⁴⁴.

(44) לקוטי דיבורים חלק א (בלה"ק) ע' 252.

פרק חמישי

הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהר"ש

תרמ"ג

תרמ"ג

§ הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהר"ש

י"ג תשרי תרמ"ג

בשנת תרמ"ג נסתלק אאזמו"ר נבג"מ, ביום י"ג לחודש תשרי, 51 מינוט על השעה 12 [23:51] 251 מינוט קודם לכן בישובו על כסאו (כי על כסאו נסתלק) לקח את המורה-שעות שלו, ניתקו מן השרשרת, גזר פיסת נייר, סובב את מחוגי-השעות ל-51 דקות על השעה 12, תחב את הנייר בשפינדל על [היא הזרוע המניעה את מחוגי השעון], והשעון נעצר מהילוכו. אח"כ אמר לפנחס לייב המשרת שיקרא לבניו הק', כי רוצה לצוות להם את צוואתו. קרא את רז"א ודיבר עמו (ופנחס לייב עמד ג"כ בשעת מעשה), אח"כ יצא הרז"א ונכנס אאמו"ר ודיבר עמו, ובכה אאמו"ר מאוד (והמשרת ג"כ היה נוכח

האוהל בליובאוויטש

בשעת מעשה), אח"כ יצא אאמו"ר ונכנס הרמ"מ, ואח"כ נסתלק¹.

בשנת האבלות היו שלושה מנינים. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק התפלל בחדרו של הוד כבוד אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, רז"א התפלל בבית המדרש ורמ"מ בחדר השני של בית המדרש².

רז"א ורמ"מ היו בעלי קריאה ואילו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פחד, הרי צריכים לדייק בקריאה ולקרוא מתוך הכתב. אך בשנת האבילות - תרמ"ג - קרא בתורה. ר' יחיאל ה' בוחן אותו לפני הקריאה בטעמי הנגינה. פעמיים ה' קורא בחומש ופעם א' ב"תיקון"³.

בשבת פרשת לך לך ח' מרחשון תרמ"ג, השבת שלפני ה'שלושים' של כ"ק אדמו"ר מהר"ש, התקיימה אסיפה שבה ניסו לפעול שבני אדמו"ר מהר"ש יקבלו את הנשיאות. וכך מספר א' מאנ"ש שהיה שם שלושה ימים אחרי האסיפה:

ראיתי להעתיק לכאן מכתב שכתב אחד מאנ"ש שהיה בליובאוויטש שלשה ימים אחר האסיפה בתחילת תרמ"ג, וכתב את אשר שמע מהנועדים באסיפה ששהו עוד בליובאוויטש.

...ראשית תדע אשר בהאסיפה שהיתה ביום שבת קודש לך לך היו אנשים חשובים וגדולים כמו הרב ר"ז פינסקער הרב הגאון דן תומארקין הרב דוד הירש מצארניג' וכמה גדולים וגבורים אשר לא אוכל להציגם בכתב כולם, והלכו קודם על אוהל אדמו"ר נבג"מ זי"ע, ואח"כ באו בבית הרבנית תי' וישבו כולם סביב השולחן והניחו מקום לבני אדמו"ר יחיו ושלחו אחריהם לבוא לבית הרבנית ובאו ולא רצו לשבת על המקום שהכינו הגדולים הנ"ל עבורם, וביקשו והפצירו בהם ולא רצו להתקרב אליהם כלל, וישבו למרחוק על ספסלים הנקראים שטולען ובשום אופן לא רצו להתקרב אליהם עד שעמדו מהאסיפה הר"ז פינסקער והר"י קופצער והר"ד תומארקין על רגליהם ואמרו מה שאמרו דברים אשר נרעש כל האסיפה, ומזה געו כולם בבכי הן הרבנית והן בני אדמו"ר נבג"מ זיע"א וכל האסיפה כולם כאו"א, נפלה אימה חשיכה על הבית עד שלא ידעו איש את רעהו, וכאשר היה בעת קבלת התורה כן היה בשעת האסיפה הזאת, ובלי ספק אשר על המקום הריקן אשר הכינו לשבת שם בני אדמו"ר נבג"מ בלי ספק אשר היה אדמו"ר צ"צ

(1) ספר השיחות תרפ"ז ע' 41 (כרם חב"ד חלק א' ע' 56).

(2) ספר השיחות תש"ד (בלה"ק) ע' קמו וכן ברשימת היומן עמוד רע"ז.

(3) ספר השיחות תש"ד (בלה"ק) ע' קמו.

נבג"מ זיע"א כו'. אי אפשר לשער הפחד והאימה אשר היו שם. הכלל לא אוכל לבאר לכם במכתב.

וכאשר הפסיקו מבכי אז התחילו לדבר עמהם על דבר הפרטים היינו שהם מחויבים לקבל אנ"ש בעצות וצטטלעך ודא"ח וכל הפרטים הנצרך להענין, והם לא הבטיחו רק על דא"ח. עם כל זה היו אצלם כמה וכמה אנשים על עצות והשיבו בטוב באופן שיצאו כולם קאנטעט ביז גאר⁴. לא נצרך יותר טוב. וזה היה אחר האסיפה וקודם האסיפה לא רצו להתקרב אל הענין בשום אופן, וכמה וכמה נסעו משם כמו שבאו. ההתפעלות שהיה מדא"ח שלהם אין לשער, ואל תאמרו שלא היו מבינים כי על שבת קודש פרשת לך לך היו בסך-הכל קרוב לחמשה מנינים וכולם גדולים ומביני מדע כנצרך. ושאלו את פיהם מאין לקחו את הדרושים, והראו אשר רק מסעיף אחד של אדמו"ר נבג"מ יצא להם כל ההמשך. בקיצור אי אפשר להאריך להם [לכם?].

...גם אני הייתי אצלם ודיברתי עמם ענינים, וגם נוסעים הרבה מכאן רודניא ומקראסנא וכולם בפה אחד כנ"ל⁵.

גם אחר כך נמשכו הנסיונות לפעול על בני כ"ק אדמו"ר מהר"ש לקבל עליהם את הנשיאות ובין החסידים שנסעו ללויבאוויטש למטרה זו היה גם החסיד הישיש ר' שמואל בער מבאריסאוו. וכך מסופר:

אחר הסתלקות אדמו"ר מהר"ש נסעו מעיר וויטעבסק הסמוכה קהל אנ"ש ושהו בלויבאוויטש בכדי שלא תיפסק ח"ו השלשלת ותומשך הנהגת החסידים.

תוך כמה שבועות הגיע גם הישיש המפורסם ר' שמואל בער מבאריסאוו (שהיה עוד מהנוסעים לאדמו"ר האמצעי, רבנו הצ"צ ואף לרבי מהר"ש נסע ועמד לפניו באימה וביראה) הידוע בהשכלתו בדא"ח, וגם בנגלה היו גדולי הרבנים מפלך מינסק מציעים לפניו ספקותיהם.

במשך שלושת חדשי שהותו בלויבאוויטש היה שרוי בחדריו של המהר"ש ובהיכלו דבר שלא ניתנה לו רשות לאדם זולתו להכנס לשם. וסיפר ר' יחיאל כי הוא הועמד לשמשו ולהביא לו מזונותיו בשעה שנדרש לכך, ושכרו אותו שנכנס אליו בשעת שתיית התה שאז באו אנ"ש לשמוע אמרות חכמה מפיו המפיק מרגליות. פעם דיבר אודות האריז"ל, פעם אודות הבעש"ט או רבוה"ק, ופעם הגיעו הדברים למצב ההוה. ויאמר הרשד"ב, הנה אני

(4) = מרוצים מאד.

(5) מגדל עז רכד-ה.

לגבי הרה"ח ר' הלל מפאריטש כחגב וכשונרא (ווי די קאץ) אן אין לי ספק ככל כי לו היה עתה הרר"ח בחיים חיותו היה עולה עתה לליובאוויטש לשמוע דא"ח ומקבל המרות בהכנעה⁶.

§ קינה לדוד

בַּעֲשֶׂרָה בִּטְבַּת תִּרְמ"ג,
נִתְפַּרְסְמָה בִּכְתָּה"ע "מַחֲזִיקֵי הַדֵּת"
"קִינָה" חֲרוּזָה מֵאֵת ר' יִשְׂרָאֵל דּוֹד
שֶׁמַּחַח הַמְּכֻנָּה בּוֹנֵם סוֹפֵר, בֶּן הַגָּאוֹן
אב"ד דק"ק רֶאקָא שְׁלִיט"א, "עַל מוֹת
כְּבוֹד מַחֲתוּנִי... מוֹהֵר"ר שְׁמוּאֵל
שְׁנִיאָוֶרֶאדֶן וְצִלְלָה"ה.

אחר הסתלקות אדמו"ר מהר"ש
נ"ע בשנת תרמ"ג התפללו
שלושת הבנים בשלושה מינינים, ואחר
תפלת ערבית נתכנסו בביהמ"ד
ושווחחו ביניהם במילי דחכמתא,
באחת מהזדמנויות אלו אמר
אדמו"ר הרש"ב לאחייו שהספר "תורת
חיים" מאדמוה"א הרי הוא כביאור
על ה"תורה אור" מרבנו הזקן,
וממנו ניכר כי גם התורה אור נכתב
בתכלית הקצור וכל תיבה סובלת
כמה וכמה פירושים ככוכב המאיר
לארץ ולדרים⁷.

להלן שני סיפורים שסי-
פר הרמ"מ כנראה באחת מאותן הז'-
דמנויות:

סיפר הרמ"מ כי למרות שבגנ-
זי הכתבים בבית רבוה"ק מצויים מא-

קינה לדוד!

על מות כבוד משה רבינו
צדיק בראת אלפים משה
התורה ליהודים הי' לאורה
נעזר רבנו אלפי ישרא

שְׁנֵי אֲרִיזוֹתָיו וְצִלְהֵיהָ נֶאֱסַף אֶל עַמּוּיּוֹ בִּי יֵיב תִּשָּׁר
שֶׁתָּה אֲרִיזָה, עֵרַת לִבְאוּשֵׁשׁ תִּתְחַפֵּס מִה! "נִשְׁכָּה"
תִּרְמֵם אֵל (לִפֶּס)
בְּנֵי הָעָם יִשְׂאוּ אִיבָל כִּיבֵר אֲרִיזָה יִשְׂרָאֵל (לִפֶּס)
גַּם אֲנִי הִצַּעַר מִשְׁרָתִי סִסְפָּר מִרַת שִׁירִי וְאִמְרִתִּי
דִּחְוֹק בִּכְתָבִי עֵינִי, מִתְחַיֵּק אֲרִיזָה דִּלְכֹרִן, וְהַטּוֹב יִשְׁבֵּת
מִמָּחַת אֶל וְדֹדִי, עַד יִשְׁבֵּת הִסְרִי תִּתְחַפֵּס לִבְרִיזָן.
וְקֹנֵן דָּהּ אֶל אֲבִי-אֵם (אֵל יִשְׂרָאֵל וְנִר דִּלְנִי) יִרְאֵם!

[illegible]

ה' המוכר יסקה בום תחומים, לאלמנתו הובינת הצדקת
הצמעה והחפירה תח' וכינוי העומים. וישלים תחומים
לאבדו. המאכלים עליו, ובתוכם גם אני מתחננו,
המתהדר בהרר, ומקנן על הערר
ישראל דוד שמונה המטנה ביום סופר
במלחן חביר דק'ק קראקא גיט'ל.

חזקתא יום ה' מ' למד' חשון (לפ"ק)

(*) והוא היות מומחה מעד מפעם במועד מור כבוד ארץ והעלות
 וראוהו לבשרו, אבל לרוב חיי עולם, זה! ענינו דא יואו עוד
 את מורינו, נלה כבוד ישראל נעידע יקרו עימנו (לעיל).

(**) הוא חלק מן הקדשה מ' וישו השאיר ארצו ברכת, והמן
 גבורו הלה כחזקתם, מ' יתן וישו מעלתו ורצה למען
 חריש שמוחיו ונבוכים בקבר, ודודי עולם יהיה צדיק (לעיל).

קיינה לדוד

מרי רבינו הזקן מתקופת שלושים שנה (ומאמרי כל שנה הם בדוגמת ה"תורה אור") אך בכל זאת מרובים יותר הם הכתבים מאדמוה"א.

ואמר הרה"ח הרד"ז מיקטרינוסלאוו כי לעיקר גילוי אור החסידות זכינו מאדמו"ר האמצעי, היות ורבינו הזקן רק פתח הצינור דק, ואילו ההעמקה וההרחבה נעשתה בידי בנו - רבינו האמצעי.

עוד סיפר הרמ"מ כי אדמו"ר האמצעי חיבר שולחן ערוך על כל הד' טורים, וכן כתב פירוש רחב על שו"ע רבנו בדגמת ה"תורת חיים" על התורה-אור, אך אנ"ש היו חוטפים כתבים אלו, מי עמוד ומי חצי עמוד, כך שלא נותר באופן הראוי להדפסה⁸.

אותה שנה אמרו כל האחים דא"ח מדי שבת בשבתו⁹.

תרמ"ד

בפנקס חברת מלביש ערומים - לויבאוויטש [שבו נרשמו הבוררים הגבאים והמנדבים] כתוב:

אור ליום ג' דחנוכה שנת תרמ"ד נעשה קלפי ועלו בוררים ור"ח.

הרב שניאור בהרב ר' נחום זצ"ל בורר ראשון

הר"ר מנחם מענדל באדמו"ר ר"ח שני¹⁰.

בין הספרים של 'אוסף שניאורסאהן' הנמצאים כיום במוזיאון היהודי במוסקבה, מוצג סידור ובו חותמת של כ"ק אדמו"ר מהר"ש, דבר המוכיח לכאורה שהסידור היה שייך לכ"ק אדמו"ר מהר"ש.

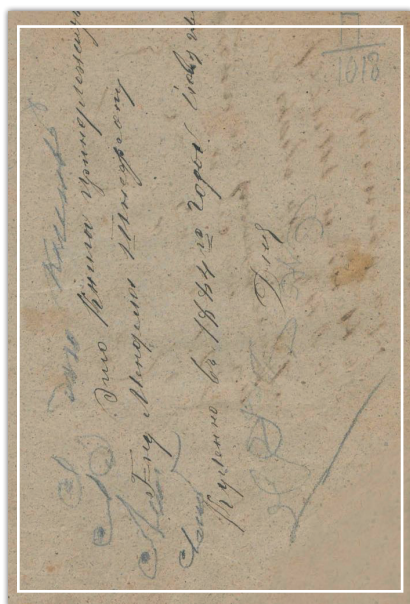
אך מעיון בתחילת הסידור מתברר שסידור זה נקנה ע"י הרמ"מ בשנת תרמ"ד¹¹.

(8) שם.

(9) שם ע' רכ"ג. מהלשון כל האחים מובן לכאורה שגם הרמ"מ אמר דא"ח אך מהמובא בלקוטי סיפורים ע' רנו מובן שרק הרז"א וכ"ק אדמו"ר הרש"ב אמרו דא"ח כל אחד בשבתו.

(10) נדפס ב"גידיל תורה" נ"י. חוברת ס"א ע' שטז ואילך.

(11) בתחילת הסידור כתוב שם בעליו, אלא שהכתב אינו ברור, ומה שאפשר לקרוא בו הוא: שייך להרבני המופלג המפורסם כו' מו"ה [...] נ"י עפשטיין מאזקלו'. וחותמת כ"ק אדמו"ר מהר"ש מופיעה רק בסוף הספר

כתב הרמ"מ על הסידור

הסידור שהרמ"מ קנה בתרמ"ד

וכך רשום ברוסית בתחילת הסידור: "הספר הזה שייך לאדון מענדל שניאורסאהן. נקנה בשנת 1884".

תרמ"ה

בשנת תרמ"ה הגיע לליובאוויטש הרב שניאור זלמן סלוניס¹² וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב קירבו מאד ולמד איתו וכו' וכך מתאר כ"ק אדמו"ר הריי"צ את קורות אותה התקופה:

כהיום לנגד עיני נצב כמו חי מחזה כזו, בחדר בית האכל של כבוד א"ז הרבנית הצדקנית מ' רבקה נ"ע, אל השולחן הגדול העומד באמצע החדר, בין שני החלונות, ומשוך השולחן ממזרח למערב, בראש השולחן יושבת כבוד א"ז, מימינה - באורך השולחן - בנה כבוד דודי הרו"א, ואחריו ר' דובער ז"ל פראדקין - גיסה של כבוד א"ז - ואחריו ר' אהרן חוזר, ואחריו ר' יוסף החייט, ואחריו ר' פנחס בן הרופא. באורך השולחן - בנה כבוד

בע' 340 בתחתית הדף. ניתן אם כן לשער שהרמ"מ קנה זאת מהרב עפשטיין. אך יש הטוענים כי החותמת מוכיחה שאכן סידור זה היה שייך לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, וכנראה שנפדה ע"י הרמ"מ בשנת תרמ"ד.

(12) בן הרב מרדכי דובער סלוניס חתן הרבנית מנוחה רחל בת אדהאמ"צ.

דודי הרמ"מ שי', ואחריו הרש"ז ואחריו ר' ליב בן כ"ק ד"ז הרב"ש זצוק"ל נ"ע זי"ע, ואחריו ר' זלמן ב"ר דובער פראדקין, ואחריו הרב ר' ניסן המלמד, ואחריו החסיד ר' חנוך הענדיל נ"ע.

המיחם עמד על השולחן, וכדי חמין עמדו אצל כל אחד מהמסובין. והרש"ז מספר מעשי' מענינת א[נ]דות קבר רחל אמנו אשר על אם הדרך בין ירושלים לחברון, לא רחוק מבית לחם.

לעולם לא אשכח מחזה פני קדש של כבוד א"ז נ"ע, וסגירת ופתיחת עפעפי עיני' – דעם פינטלען מיט דיא ברעמען – בהדרת קדש, בשמעה סיפורו של הרש"ז אז.¹³

בחודש אלול תרמ"ה התלוה הרמ"מ אל אדמו"ר הרש"ב ומשפחתו בתחילת הדרך ל'מסע יאלטה'¹⁴ וכך כותב אדמו"ר הריי"צ בזכרונותיו ממסע יאלטה:

"באחד הימים – באיזה יום בשבוע לא אזכור – הנה כ"ק אאמו"ר הרה"ק וכבוד דודי הרז"א והרמ"מ והאברך ר' שניאור עלו למרכבה הרתומה לשני סוסים, וגם אותי הושיבו ביניהם, ולקול ברכתה של כבוד אמי זקנתי הרבנית הצדקנית מרת רבקה, ולקול ברכתם של כל אנשי הבית וברכתם של כל האנשים. העומדים בחצר וחברי העומדים על ספות השלשה חלונות – הנשקפים אל החצר – של הזאל הקטן זותה המרכבה¹⁵."

(13) התפרסם ע"י הר"י מונדשיין ז"ל כפ"ח גל' 899.

(14) 'מסע יאלטה' הינו מסע שערך אדמו"ר הרש"ב לצורכי בריאותו להרי יאלטה בדרום אוקראינה. המסע החל בחודש אלול תרמ"ה, ואדמו"ר הרש"ב חזר עם משפחתו לליובאוויטש רק לקראת חג השבועות תרמ"ו. למסע זה התלוו אל כ"ק אדמו"ר הרש"ב, אשתו הרבנית שטערנא שרה, בנם יחידם כ"ק אדמו"ר הריי"צ, וכן הרש"ז סלונים הנ"ל.

(15) ספר המאמרים תשי"א ע' 300.

פרק שישי

תחילת העסקים

תרמ"ה

§ תחילת העסקים

לאחר פטירת אדמו"ר המהר"ש פנו הרז"א והרמ"מ לעולם העסקים.
ב'מגדל עז' מסופר ע"ז:

ככלות השנה העדיף הבכור הרז"א ז"ל לעסוק במסחר ולכלכל את כל בני המשפחה, ההצלחה לא האירה לו פנים, ובקוצר ימים נסתלק בוויטעבסק.¹

אמנם מזכרונות אדמור הריי"צ² משמע שזה היה אחרי כשתי שנים.³

אך מצד שני מסופר שם שהתחילו בזה כשכ"ק אדמו"ר הרש"ב היה ביאלטה (בחורף תרמ"ו) וא"כ זה היה כשלש שנים אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהר"ש. ועצ"ע.

בזכרונותיו ממסע יאלטה מספר אדמו"ר הריי"צ:

צר לי מאד, לבי מתכווץ אמי בוכה, וכשאימא בוכה בודאי יש על מה לבכות, כי זוכר הנני אשר בחורף העבר — ביאלטה — בכתה בכי רב, גם אבא בכה, שניהם בכו, ואזכור כי ברוב תחנון פעלתי מאימא — בהבטחת התמדת לימוד, כי זה היה בראשית בוא המלמד ר' שניאור ואנכי לא חפצתי ללמוד עמו — אשר תספר לי סיבת הצער. אתה - אומרת אימא — עודך ילד גם אם אספר לך לא תבין תוכן הדבר וצער. ספרי לי — אמרתי — באופן אשר אבין, הרי גם חומש אינני מבין, וכאשר אבא מבאר לי אז הנני מבין, הלא אבא אמר כי מבין הנני בטוב הפרשה אשר למד עמי, ומדוע לא תחפצי גם את לספר לי באופן אשר אבין, ואבכה. מה אתה בוכה — שואלת אימא. ואיך לא אבכה - עניתי — רואה הנני כי אבא בוכה, אימא בוכה, אבא ואימא מדברים ביניהם מצטערים ובוכים, הרי ודאי דבר גדול, ואיך אני הבן יחידי שלהם לא אבכה. בכייתי וטענותיי לקחו לב אימא ותספר לי, אבי אביך היה רבי, אדם גדול בתורה והיה כל ימיו לומד תורה ומתפלל, והוא ציווה אשר בניו דודך רז"א, ודודך רמ"מ, לא יעשו שום מסחר רק ישבו וילמדו, וכה עשו כשתי שנים, עתה התחילו לעשות מסחר. בשבוע העבר בא מכתב

(1) מגדל עז עמ' רכ.

(2) לקוטי דיבורים (בלה"ק) חלק ד' ע' 930 וכדלהלן.

(3) ולהעיר שבועיתון 'הזמן' 12/25/1908 התפרסמה כתבה על הרז"א אחרי הסתלקותו ושם מסופר שנהג באדמורות במשך כשנתיים.

הכבמות

vi

כשורפם ברשיון הצענזור בליג אקבל ספר פלח הרמון חלק א' נכון מאוד לחמוך בידי הרב השני שיהי' וכותב וקנן הרדה"ה הספורפם ז"ל יעזור הסרי השי"ת למטובים לחי' וישי' קאפוסט, יא סיחשון תרמ"ז.

ש. זלמן.

בליג אקבל ס' פלח הרמון הא כשורפם אי"ה ברשיון הצענזור בחי' הקריה:

נאום **יצחק דובער** בן אדמו"ר נ"ע | **שניאור זלמן אהרן** בן אדמו"ר נ"ע | **מליובאוויטש**.
לוי **יצחק** חתן אדמו"ר נ"ע | **מליארי** | **מנחם מענדל** בן אדמו"ר נ"ע

נא אקבל אי"ה ספרו של הרב"ה הל"ה ז"ל מלאח מבי"ד' וספרו בכל המקומות קבלו את הדבר בחיבה יתירה ט' מוכן כזה ראי' הוא לאמנו עינינו להיות זריזים לעמוד להענין וזכות המדקדק יעמוד להם (למלאח משתלח לבנם לעונה):

באברוריקס ג' כסלו תר"ם.

שמרי' נח.

ובאחי ע"ה' יום ד' ה' מרחשון תר"ם ויוענפס:

נאום **מרדכי** באדמו"ר הרב"ש נ"ע שניאורסאן.

בעדה

הן כל לפני הרבני המושלג נכון דבר נחמ"ד פ"תם ל"י נכד הרב החסיד המפורסם ד"ק בנעשו חמוס בדרבני קס"ה ח"ה ד"ר ד"ר ז"ל מליאריש' וזכ"ל לפני אבר רע"ט וקדושתו להעלות על מנכס המה"ח את הכתבי קודם אבר המאיר אחריו ברב"ה וקנן הרב ז"ל דברים הדברים אבר קיבל מרבושו ל"ע ובתוספת בולרים טקד וספרי משל' וחס כי משל הב"ק לא היו לפני עניי ק"ך חוקי גבול' אחזקת' וחזקה להבר וס' וק"ך משמדי הגני מונע עמי מלת השכחה על פסרים הדפס' ק"ך ילחמי מגדרי כפסס האת' ובקשתי מלת אל"ס שקבלו את המבר היה מלת המעיל' לה' במחיר אבר הוסס עליו לסד ולהתקד ידו עמי נקד' וע"ה אחר ע"ה' וס' ד' לסדר ולא עדי יק' לבס תחומים מנת א"ך ברכיה וישועה' ולק"ם

ס' ניקאלאיוו:

הק' **יצחק וואל** באדמו"ר הרב זצ"ה סקאנאטקאזעווע.

גם אנו אקבל אי"ה ספר מלת המ"ל במחיר אבר וישי' עליו ונחזי דמו קדושה כחוק ומוטק' מלת הדורשים בשלמות' שמונע' יתלו וקנן ישי' לקבל ברב"ה לר"ך כוס' ג"ל כן יתברט בדר"ס' וע"ה בשמ"ה' וס' ד' נר חמישי דמוס' מנת המאור' וישי' וס' ל':

הק' **יהושע העשיל** בן אדמו"ר הרב"ה של"ס' סקאנאטקאזעווע.

איקלע

לאחריו ס' המ"ל וס'ל' הוסיק' מ' פ"תם נכד' מ' שניאור זלמן שלמה חזק' ונכדו ב"ק מליאריס כספרים בדר"ס' על כל פסרים הסוד' מן ס' בדר"ס' עד לעני' כ"י מן מ"ד זקק אבר הרב המדקדק הסוד' וס' מ' דר"ר הד"ר ז"ל מליאריש' בדר"ס' כחיוני' אבר קיבל מרבושו אחריו ל"ע ומליאריש' בדר"ס' מ"ס' ק' אדמו"ר וס' מנת חזק' מרגליות הרב"ה כספת מחר"ה ה"ל' ונעשו' על הכתב בשלמות' הסקור

בשנת תר"ז זכיתי לבקש את אדמו"ר ז"ל שיחבר מהדגים י"ה' הספרים למשפחתו אחר מיוחד ראו וסגן לכן ויקן לו רשות ויפנים עליו שיס' בכל שנה וסגן לפרק המערכת (שיחור הריאקום מליאריש' וס'ל' להדפי' את אל"ס בדר"ס' הסוד' ועדו' וזכות' וישי' וס'ל' אבר נכדו דברי בלחמי ובכחתי מליאריש' הדבר לפרק' ונחמך סוד' מן קנן עדי אבר נכדו בדר"ס' המפורסם ר' דודל ז"ל מליאריש' וס'ל' עדי כל ימי חי' ס'ל' סקנאטקאזעווע

הסכמת הר"א והרמ"מ לפלח הרימון

לאביך מאם זקנתך, ודודיך, אשר רוצים המה לקנות יער גדול, וכותבים אשר קנו את היער, ואביך כאשר קיבל את המכתב הנה הצטער על אשר עוברים המה את מצות אביהם הרבי הגדול אשר ציווה אותם שלא יעשו שום מסחר, ומרוב צער בכה. ואנכי כאשר ראיתי בצער אביך ויראתי שלא יקלקל את בריאותו בכיתי על צערו של אביך, ואנחם את אימא אשר אנכי אשמע בקול אבא לכל

אשר יצווני, ואעשה לו נחת רוח אשר כזה יוטב בריאותו החלש, ומעתה הנני מתחיל ללמוד עם המלמד ר' שניאור בהתמדה כחפצו של אבא⁴.

תרמ"ו

בתרמ"ו נדפס הספר 'פלח הרימון' חלק א' להרה"ח וכו' ר' הלל מפאריטש ובו הסכמה מהרה"ח וכו' רמ"מ ואחיו ר' שניאור זלמן אהרן (הרז"א), כנראה מתחילת חורף תרמ"ו⁵.

בקיץ תרמ"ו כתב הרב החסיד ר' שמואל בער מבאריסאו מכתב לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ובו פרטים בענין פשרה בין כ"ק אדמו"ר הרש"ב ואחיו הרז"א בנוגע לחילוקי דעות שהיו אז (כנראה הרמ"מ בכלל לא היה חלק מפרשה זו) ובין היתר פורש גם בשלום הרמ"מ: "באמצע דורש אני גם בשלום אחיו חביבי הרר"מ שיחי, חפץ אני ומצפה ומייחל אני לקבל ממנו מכתב בארוכה תומ"י אי"ה"⁶.

תרמ"ז

כ"ק אדמו"ר הריי"צ⁷ כותב באגרותיו שבשנת תרמ"ז או תרמ"ח היה לרז"א בליובאוויטש בית חרושת לבורית (סבון).

(4) לקוטי דבורים חלק ד עמוד 930-929.

(5) כ"ק אדמו"ר הרש"ב לא חתום עליה כי היה אז ביאלטה.

(6) מבית הגננים ע' לז.

(7) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ חלק ג' ע' שפה.

פרק שביעי

זיווגו השני

תרמ"ז

§ זיווגו השני

בזיווגו השני התחתן ר' מנחם מענדל עם מרת בת' ברה"ג ורה"ח ר' נחום דובער בן אדמו"ר יוסף יצחק (מאוורוטש) בן הצמח צדק!

ככל הנראה קישורי התנאים היו בחודש סיון תרמ"ז, כך יוצא ממכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב לידידו הרב רי"מ נ"ע בעזפאלאו מיום ד' ט"ז סיון תרמ"ז:

"בטח ידוע לכבודו מהקשו"ת של אחי הרמ"מ שי' למז"ט, יתן השי"ת [. . . ברו"ג"²].

החתונה התקיימה בחורף תרמ"ח, כדלהלן.

תרמ"ח

בשמחת תורה תרמ"ח, הנה בהתחלת הלילה הלך הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק עם ביקור - ויזיטע - לכבוד דודי הרז"א, אשר כך הי' סדרו של חג הסוכות בליובאוויטש אז, בליל יו"ט הראשונה היו כל השלשה אחים באים להבית הכנסת שבחצר, הנקרא דער קליינער זאהל להתפלל וכן ביום ראשון בוקר, הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אם היותו מאריך בתפלה, אבל ביום הראשון דיו"ט על הרוב הי' מתפלל עם הצבור, אחר התפלה היו כל מתפללי ביהכ"נ נוסף על בני המשפחה הולכים עם ביקור לכ"ק אמי זקנתי הרבנית הצדקנית מרת רבקה זצוק"ל זי"ע לברכה ברכת החג, והיו מקדשים שם קידוש היום.

...ובתחילת ליל שמחת תורה קודם מעריב היה הולך עם ביקור לכבוד דודינו הרז"א...³

(1) ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש ע' 22.

(2) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מהורש"ב חלק ג ע' יב.

(3) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הר"צ חלק ג' עמוד תא ואילך.

ומובאים עוד פרטים על זה ברשימותיו של הרבי:

בשנת תרמ"ח היה פארבריינגען קודם הקפות, ודיברו אדמו"ר נ"ע ורז"א. אדמו"ר נ"ע אמר לרז"א קום פארבריינגען מיטן טאטען מיטן זיידען און דאס קין מען נאר אין א עיגול, ועשה עיגול, על הרצפה, מאלונתית, יישב על הרצפה. אמר: כתיב כבד את גו' את לרבות את אחיך הגדול און האט אפגעגעבען צ'עסט, ויאחזו בזרועו באמרו לכו נא ונוכחה וכו' (והיה אריכות הדיבור בזה). ואמר: היינטיגען יאהר וועט איהר זיך אויסטרייסלען שירים דשירים (וכך הי'). בתחלת הדיבור גרשו את הנאספים מן החדר. נשאר רק אחדים. אמי זקנתי (הרגנית רבקה נ"ע) התחילה לדבר בזה קראתו "רש"ב" ויענהו: "איך בין א שליח"⁴.

בשנת תרמ"ח אמר אדמו"ר נ"ע לאחיו רז"א נ"ע ורמ"מ נ"י, אז ער איז זיי מבטיח, שכל ימי חייהם וועלען זיי ניט האבען פרנסה פון עסק, באמרו: איך זעה דאס ווי מיינע 5 פינגער. וביאר שיש כאלו שפרנסתם היא באופן של "לחם מן הארץ", ויש כאלן שפרנסתם היא באופן של "לחם מן השמים"⁵.

(4) רשימת היומן עמוד שנג.

(5) רשימת היומן עמוד רעא.

פרק שמיני

פטור הרמ"מ מגיוס לצבא

כסלו תרמ"ח

כסלו תרמ"ח

פטור הרמ"מ מגיוס לצבא

בחודש כסלו של שנת תרמ"ח הרמ"מ היה צריך להתגייס לצבא¹.

בשמועות וסיפורים מובא על זה: הרבי מהר"ש קבל עבור שלושת בניו, הרז"א, הרבי מהורש"ב והרמ"מ, פטור מעבודת הצבא, לכל אחד מהם הי' פטור מסוג אחר².

יותר פרטים מובאים ברשימות של הרבי:

הצ"צ קנה בשביל כל נכדיו זאצ'עטנע בילעטען שמחיר כל אחד הי' ת"ק רובל ובזה היו נפטרים מעבודת הצבא. רז"א יצא חפשי³ מפני שהי' בעל בשר, והחזיר כרטיסו, וקיבל את הכסף בחזרה. אבל לאדמו"ר נ"ע לא הועיל⁴.

ברשימה זו מובא שאת כ"ק אדמו"ר הרש"ב קראו לצבא פעמיים, בפעם הראשונה היה זה בגלל מושל המחוז שרצה בכל מחיר לגייס את כ"ק אדמו"ר הרש"ב ואז לא הועיל המסמך מהממשלה ולכן לא השתמשו בו כנ"ל

בפעם השנייה היה זה אחרי הלשנה ואז לא רצה כ"ק אדמו"ר מהר"ש להשתמש במסמך הנ"ל ושלושה פרופסורים חתמו על כך שיש לכ"ק אדמו"ר הרש"ב מיחוש בלב.

סוף דבר היה זה הרמ"מ שהשתמש בפטור של אדמו"ר הרש"ב.

על זה מסופר ב'לקוטי סיפורים':

כפי שסיפרו, היה לו לרבי מוהר"ש מסמך מהממשלה (קויטאנציע)

(1) כך מובא בעיתון 'המליץ' שיובא להלן. בליקוטי סיפורים מובא שגיל ההתגייסות היה 21 ועפ"ז מסתבר שעבור הרמ"מ היה זה באותה שנה. [מעניין שבספר מבית הגנזים (ע' ב) מביא הרב שלום דובנער לזיון את תעודת הפטור מהצבא שקיבל כ"ק אדמו"ר הרש"ב בשנת תרל"ט בהיותו בן 18, אלא שבתעודה לא פורשה שנת לידתו].

(2) שמועות וסיפורים חלק ג עמוד 18.

(3) לכאורה בשנת תרל"ח, עיין אגרות קודש אדמו"ר הרש"ב חלק א' ע' א.

(4) רשימת היומן עמוד ר.

לפטור איש אחד מעבורת הצבא. זה היה כאשר ממשלת רוסיה היתה זקוקה פעם לסכום גדול, והכריזו, שכל מי שיקנה שטר-ערך מסוים, יפטרו לו איש אחד לכתחילה לא היה מחירם גדול, אבל אח"כ נתייקרו מאד וגם לא היה בנמצא יותר. הרבי מוהר"ש היה לו מסמך כזה, אך לא רצה לתת זאת עבור כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, כדי שיהיה לו איזה כלי שתשרה עליו הברכה מהש"ת, והחזיק זאת עבור בנם הצעיר, הרמ"מ ז"ל, שלא היה לו שום דבר במה להיתלות, וכשהגיע זמנו של הרמ"מ להתייצב לצבא, נתנו זאת לשלטונות, ופיטרו אותו תיכף ומיד⁵.

מעניין לציין שלמרות המתואר לעיל שהרמ"מ קיבל פטור מיד ובקלות, בעיתונות התקופה אנו מוצאים פרטים בנוגע להמשך האירועים וכך סופר בעיתון 'המליץ':

"וויטעבסק, 22 נאוועמבער. - ביום ו' העבר, 22 נאוועמב., כלו ימי הקריאה לצבא לעברים בעירנו. ...

בין הצעירים הקרואים לעמוד בגורל בשנה זו בא גם האזרח נכבד לדורותיו ה' מ"מ שניאורסאהן, בן האדמו"ר מליובאוויטש נ"ע. אבל הוא שם על השלחן לפני הפקידים שטר שחרור (קוויטאנציע) אשר עלה לו במחיר 10,000 ר"כ, ולא נתן את נפשו להבחין יחד עם המון הצעירים בבואו להוציא את גורלו מתוך הקלפי. אך גם הצעירים לא נכנעו מפניו ולפניהם לא נכר שוע לפני דל, והבוערים בדם חלקו לבנו של האדמו"ר חבלים באפם וידרשו ממנו לתת על פיהם ולרוות צמאונם ביין שרף ככל אות נפשם; והוא הבטיח לתת לכל היוצאים בצבא אלף ר"כ - אם הפקידים ימצאו בו מום אשר ע"י יפטור מעבודת הצבא, ומאה ר"כ אם יהיה נקי לביתו ע"י שטר השחרור אשר בידו; ולהצעירים הקרואים נתן לפי שעה שטר בן חמשה ר"כ לקנות להם יין ושכר. אך עזי הפנים קרעו את השטר לגזרים ושלחו את ידם לפגוע בכך האדמו"ר, עד כי היה אנוס לקרוא את אנשי הצבא לעזרה להגן עליו, והיושב ראש, הגענעראל דובע, בכבודו ובעצמו לוחו עד אחד הבתים להסתר שם מכף הקמים עליו. וע"י עזי הנפש ובני הבליעל המעטים האלה (כעשרה במספר) היה שם ישראל לשמצה, וכל הצעירים מב"י הקרואים לצבא סוגרו על מסגר בשלשת בתי הפקידות בעיר לבלי יעשו פרעות ואי-סדרים".

(5) ליקוטי סיפורים (פרלוב) עמוד רל"א.

(6) 'המליץ' 07/12/1887

מעשים בכל יום:

(א) בארצנו:

סי'ט פטרבורג. — שר האוצרות סידיע כמה"ע „פראזיס. דעסמניק", כי השמיעה שנתפשטה בבה"ע, כי עלתה הצעה לפני הממשלה להרים מכס מנרות סטעאריין — בשקר יסודה.

וויטעבסק, 22 נאָדעמבער. — ביום ו' העבר, 22 נאָדעמבער, כלו ימי הקריאה לצבא לעברים בעירו. כמעט כל הקרואים באו ליום הבסא ובני הזכיות נשארו נקיים לבתיהם, וגם אחרים אשר נפלו בחלקם נורלות נבוחים נפשו לביתם בשלום. הן אמנם חששה עשר איש מסספר הקרואים לא באו ליום הקריאה, אך רובם ככלם פטורים הם מעבודת הצבא; כי אחרים מהם הלכו כבר למדינת הים, ויתרם לוקחו למיום עוד בצאתם מרחם אמם, ורק באשמת הוריהם או מאהלי העדה לא נמחו שמותם מספרי הפקידים. בכלל נראה כי בשנים האחרונות לא יתרו עוד אוזנו מהעבודה בצבא, כי נוכחו לדעת שאיננה מפרכת את הגוף כבימי עולם ושנים קדמוניות. וע"ז תוכל עירנו להיות למופת, כי לא ישמע בה עוד בימי הקריאה קול בכי ואנקה, קול אמות רחמניות בוכות ומבכות על מחמדי נפשן...

בין הצעירים הקרואים לעמוד בגורל בשנה זו בא גם האורח נכבד לדורותיו ה' מ"ס שניאורסאהן, בן הארמו"ר מליובאוויטש נ"ע. אבל הוא שם על השלחן לפני הפקידים שטר שחרור (קדיטאנציע) אשר עלה לו במחיר 10,000 רוב"כ, ולא נתן נפשו להבחין יחד עם המון הצעירים בכדור להוציא את גורלו מתוך הקלפי. אך גם הצעירים לא נכנעו מפניו ולפניהם לא נכר שוע לפני דל, והבוערים בדם חלקו לבנו של הארמו"ר חבליים באפם וירדשו ממנו לתת על פיהם ולרוות צמאיהם בין שיף ככל אות נפשם; והוא הבטיח לתת לכל היוצאים בצבא אלף רוב"כ — אם הפקידים ימצאו בו מוס אשר ע"י יפטר מעבודת הצבא, וסאה רוב"כ אם יהיה נקי לביטוי ע"י שטר השחרור אשר בידו; ולהצעירים הקרואים נתן לפי שעה שטר בן חמשה רוב"כ לקנות להם יין ושכר. אך עוי הפנים קרעו את השטר לגזרים וגם שלחו את ידם לפגוע בבן הארמו"ר, עד כי היה אנוס לקרוא את אנשי רצבא לעזרה להגן עליו, והיושב ראש, הגענעראל דובע, בבבורו וכעצמו לחו עד אחר רבתיים לדסתר שם מכף הקמים עליו. וע"י עוי הגפשו ובני הבלעיל המעשים ראלה (כעשרה במספר) היה שם ישראל לשמחה, וכל הצעירים מב"י הקרואים לצבא סוגרו על מסגר בשלשת בתי הפקידות בעיר לבלי יעשו פריעות ואי-סדרים.

פרק תשיעי

החתונה השניה

תרמ"ח

בחורף¹⁶ של שנת תרמ"ח התקיימה חתונתו השניה של הרמ"מ.

במכתב מ"יום ב'ך"ב אדר תרח"ס ציון לפ"ק ליובאוויטש" כותב אדמו"ר הרש"ב להר' שניאור זלמן סלונים: "ואברכו בברכת מז"ט עבור חתונת אחי ש"ב הרמ"מ שי"¹⁷.

החתונה התקיימה כנראה זמן קצר לפני זה¹⁸, אך מעניין שב'היום יום' של כ"ב אדר"ר מביא הרבי פתגם ממאמר ד"ה מהרה ישמע תרמ"ח שנאמר על חתונת הרמ"מ:

אאמו"ר כותב באחד ממאמריו: הא דסעודה שלישית "היום לא גו" - היינו שאין צריך פת, אבל צריך לטעום איזה דבר, ואמר ר' יוסי יהא חלקי מאוכלי ג' סעודות".

החתונה התקיימה בעיירה זלינקא וכ"כ אדמו"ר הרש"ב אמר שם את

שבת
כב אדר א
ה'תש"ג

הפטורה : וישלח אחאב.
שיעורים. חומש : כי תשא, שביעי עם פירש"י.
תהלים : קוקן.
תניא : פרק לא. והנה . . . משמחי לב.

אאמו"ר כותב באחד ממאמריו : הא דסעודה שלישית
היום לא גו', היינו שא"צ פת, אבל צריך לטעום איזה
דבר, וא"ר יוסי יהא חלקי מאוכלי ג' סעודות.

תורת רבינו הזקן בתלת בואו לליאזנא : לעולם יהא
אדם זהיר בתפלת המנחה. יתרון תפלת המנחה על
התפלות דשחרית וערבית הוא בזה, שהיא באמצע
היום, בשעה שבני אדם עסוקים וטרודים בעניניהם,
ומפסיקים לתפלת המנחה. וזהו : לעולם, עבודת האדם
בעולם היא, שיהא אדם, שכל המאיר ופועל במידות,
זהיר יאיר, היינו התנכרות הצורה על החומר, וזה
ניכר בענין תפלת המנחה.

כתי"ק הרבי בהיום יום כ"ב אדר

(16) ככל הנראה בחודש אדר ועיין הערה 18.

(17) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב חלק ג ע' יג.

(18) סביר להניח שזה לא התאריך המדויק שהרי המכתב נכתב בליובאוויטש והחתונה התקיימה בזלינקא המרוחקת מליובאוויטש כמה שעות נסיעה.
 [עוד הוכחה שהחתונה התקיימה לפני התאריך הנ"ל הוא שיש מכתב מכ"ק אדמו"ר הרש"ב לרד"צ חן שנכתב מליובאוויטש בכ"ג אדר ז"א שאז כבר חזר אדמו"ר הרש"ב לליובאוויטש. -

המאמר ד"ה מהרה ישמע המופיע ברשימת מאמרי כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב. המאמר עצמו עוד לא הגיע לידינו¹⁹.

בין האורחים שהגיעו לחתונה היה גם הרד"ץ חן, רבה של צרניגוב, וזו היתה הפעם הראשונה שכ"ק אדמו"ר הריי"צ - שהיה אז כבן 7 - ראה אותו וכך הוא מספר ברשימה משנת תרנ"ח:

ולי מה יקרו שמועותיו וסיפוריו של הרה"ח הרד"ץ עם באוריו והסבריו, והנני מחזיק לו תדה רבה מקרב ולב עמוק על הטוב והחסד אשר עושה אתי עמי לקרבני בקירוב אמיתי ולדבר אתי בכל עת, זה כעשר שנים חורף תרמ"ח בעיר זלינקא בפעם הראשון אשר ראיתיו ולא אירע אף פעם אחת, אשר ישיב פני ריקם מבלי ספר לי איזה סיפור²⁰.

כ"ק אדמו"ר הריי"ץ מספר שבין האורחים היה גם יהודי זקן מאוד שעוד זכה לראות את אדה"ז וסיפר לאדמו"ר הריי"צ אודות מנהגים של אדה"ז:

"בילדותי הכרתי רק ארבעה זקנים קשישים שזכרו את רבינו הזקן. ... את השלישי ראיתי בהיותי בזלינקע - חורף תרמ"ח²¹".

19) ספר המאמרים תרמ"ו-תר"ן ע' 7.

20) התמים ע' קכ"ז.

21) לקוטי דיבורים (בלה"ק) חלק ב ע' 309.

פרק עשירי

בצל אחיו

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב

תרמ"ט - תרס"א

תרמ"ט

§ בצל אחיו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב

"בשנת רמ"ט הלך גם אדמ"ר נ"ע לקידוש אל אחיו הרז"א כי הסדר היה שבליל שמחת תורה היו מקדשים אצלו, ובשנים הראשונות ה' המנהג שהם אמרו ג' פסוקים הראשונים ("אתה הראת" רז"א. לעושה נפלאות אדמו"ר נ"ע. אין כמוך רמ"מ נ"י), ומפרשים אותם על פי חסידות!

§ לידת בתו הבכורה מוסיא

בכ"ב שבט תרמ"ט נולדה בתו הבכורה מוסיא בלויבאוויטש².

באחד ממסמכי הרשמיים של מוסיא נמצא תרגום מדויק לצרפתית מתעודת לידתה:

Certificat

Je soussigné, certifie que dans le registre des actes des naissances de la ville de loubavitch, du district d'orchavre, gouvernement de mogilev de l'année 1889 sous le n6 sont inscrits les lignes suivantes:

L'année mille huit cent quatre vingt neuve, le 12 janvier à 4h de l'après-midi est né la nommée Moussia Schneersohn (chneerson) chez ses parents les citoyens notables, les nommées Mendel et Bassia schneersohn.

L'adjoint du rabbin du 3ème quartier du district d'orchave
(Signature illisible)

(1) רשימת היומן עמוד קעד.

(2) תאריך לידתה כפי שמופיע בתעודת לידתה הוא 12 בינואר 1889, ובמסמכים אחרים (תיק ההתאזרחות הצרפתית שלה ותיק הלימודים שלה וכן בתעודת פטירתה) התאריך הוא 25 או 27 בינואר 1889 ככל הנראה התאריך המדויק הוא 12 בינואר ע"פ הלוח היוליאני שהיה נהוג אז ברוסיה, ובצרפת זה יוצא 24 בינואר ע"פ הלוח הגרגוריאני והוא כ"ב שבט תרמ"ט.

L'adjoint au rabbin du 3ème quartier du district d'orscha
Russie
numéro 150
Ville loubavitch

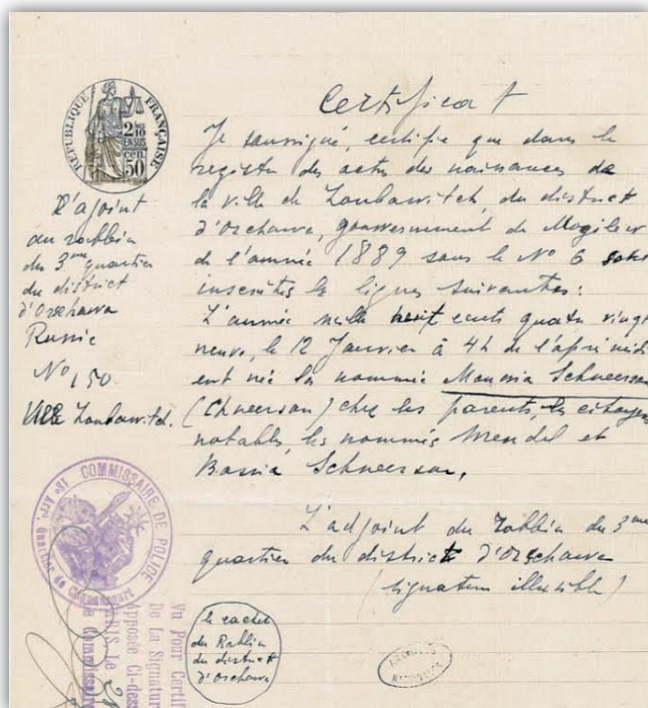
תרגום:

הצהרה:

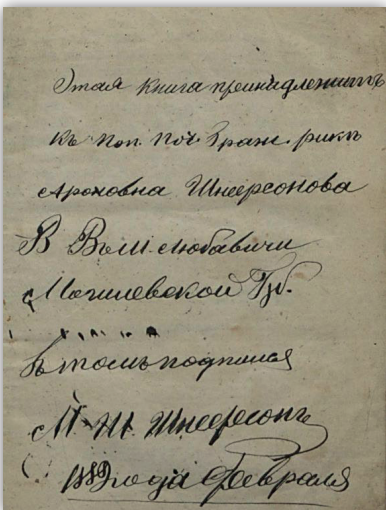
אני החתומה מטה, מצהירה בזאת שברישום תעודות הלידות של
העיר ליובאוויטש, מחוז אורשא, פלך מוגילב של שנת 1889 במספר 6
מופיעות השורות הבאות:

שנת אלף שמונה מאות שמונים ותשע, ה'12 בינואר בשעה 4 בצהריים
נולדה הנקובה בשם מוסיא שניאורסאהן אצל הוריה האזרחים הנכבדים,
הנקובים בשם מענדל ובתיה שניאורסאהן

סגן הרב של הרובע השלישי של מחוז אורשא.

תרגום תעודת לידת בתו מוסיא

כתב הרמ"מ על ספר אותיות דרבי יצחק

אחד התענה והלך בסוד לאוהל בשלג והתפלל לרפואת אביו ותפילתו פעלה ואדמו"ר הרש"ב הבריא וכך מספר אדמו"ר הריי"צ (ברשימה משנת תרפ"ח) מה מצא בבית כששב מהאוהל: "אנכי רצתי הביתה, באתי והנה

ככל הנראה עסקיו לא הצליחו באותה תקופה, אפשר לראות זאת במכתב שכתב כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לרב מרדכי דובער סלונים מחברון בענין קצבה שבועית שהיו שולחים לו מבית הרב:

יום ה' ו' אד"ר אתרח"ם לפ"ק (מענטשן): ...ע"ד החשבון מהנשלח... ולקבל מאחי הרמ"מ שי' זה דבר קשה³.

באוסף שניאורסאהן נמצא ספר אותיות דרבי יצחק שהיה שייך לרבנית רבקה ומשום מה הרמ"מ חתם ברוסית בסוף הספר וז"ל:

"הספר הזה שייך לאזרח הנכבד לדורותיו מלידה ריקה אהרונובה שניאורסאהן מליובאוויטש פלך מוהילב

.. ע"י מ ש שניאורסאהן שנת 1889 פברואר" [אדר ראשון תרמ"ט]

תרנ"א

בכסלו תרנ"א חלה כ"ק אדמו"ר הרש"ב מאד ואדמו"ר הריי"צ שהיה אז ילד בן עשר מספר באריכות את כל הקורות באותם ימים ואיך שיום

(3) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב חלק א' ע ס"ז.

שמחה בבית, אין איש יודע איה הייתי, ואין מי שואל אותי, כבוד אמי מורתי הרבנית תי' בחדר אבא ובחדרים הראשונים נקבצו רבים מבני משפחתנו, שם כבוד אמי זקנתי הרבנית, דודי רז"א ויכדלו לחיים טובים רמ"מ ור' משה ליב, דודתי דבורה לאה⁴, בתי⁵ ותבדל לחיים טובים בתי⁶ וח' מושקא תי'⁸.

מצבו הכלכלי של הרמ"מ (וכן של בית הרב בכלל) באותה תקופה היה בכי רע. וכך כותב כ"ק אדמו"ר הריי"צ:

"מצב משפחתנו, כבוד אמי זקנתי, דודי הרז"א, אבא, דודי הרמ"מ, אף כי כולם היו סמוכים על שולחנה של כבוד אמי זקנתי אבל כל אחד היה גר בדירה מיוחדת ואם כי הוצאה אחת לכולם, אבל הכיס ריק הוא, כבר כלו כל העסקים ונשארו דודי בעלי חוב גדולים ונשבר מטה לחמם, וגם זה יבוא בפרק מיוחד. הדוחק שרר בבית בתוקף עזו, ואם כי האורחים מקרובינו הבאים בלתי מרגישים המה בזה, כי בית כבוד אמי זקנתי פתוח הוא לרווחה, והסדר הוא כרגיל, קרובים באים וקרובים נוסעים, אבל גרי הבית יודעים זאת היטב⁹.

כמו"כ כ"ק אדמו"ר הריי"צ מספר שבחורף תרנ"ב כבר נשרף¹⁰ הבית חרושת לסבון שהיה שייך לרז"א".

עוד מספר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בזכרונותיו מאותה שנה שדודו, הרב נחום דובער מאוורוטש - חותנו של הרמ"מ - בא לבקר בליובאוויטש:

"לשבת קודש פרשת שלח בא דודי הרה"צ ר' נחום דובער נ"ע, ויאמר לי כ"ק אדמו"ר הרה"ק: דודך ר' נחום דובער הוא ענו ולב נשבר באמת לאמיתו.

באחד מימי השבוע כשהלכתי, בשעה השניה, מן החדר לביתנו, לארוחת הצהרים, נכנסתי לבית הכנסת - ה"אולם הקטן" - ואשתומם על המראה: ר' דובער - אביו של המשרת ר' מענדל - עומד שעון על שולחן הקריאה ואומר תהלים ודודי הר' נחום דובער עומד בכותל דרום ופניו לצפון, מסתכל לצד ר' דובער הישובניק ופניו מפיקים צער מהול בקנאה ועיניו זולגות דמעות.

(4) גינזבורג, בתו הגדולה של כ"ק אדמו"ר מהר"ש. ובשעת כתיבת הרשימה (בשנת תרפ"ח) כבר נפטרה.

(5) אשת הרמ"מ בזיווג שני.

(6) אשת הרז"א בזיווג שני.

(7) הורנשטיין, בתו הצעירה של כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

(8) לקוטי דבורים (בלה"ק) חלק ד' עמוד 913.

(9) לקוטי דבורים (בלה"ק) חלק ד' ע' 916.

(10) ומהלשון 'ובחורף תרנ"ב ... בית החרושת לבוית כבר נשרף' נראה שזה היה עוד בקיץ תרנ"א.

(11) אגרות קודש אדמוהריי"צ חלק ג' ע' שפו.

כשבאתי הביתה סיפרתי להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, ויאמר: גיסי הר' נחום דובער בענותנותו מקנא לר' דובער הישוב'ניק, וזהו לב נשבר אמיתי¹².

יש לשער מן הסתם שהר' נחום דובער התארח בליובאוויטש אצל בתו וחתנו.

ואם כבר בהכנסת אורחים עסקינן הנה כ"ק אדמו"ר הריי"צ כותב על עוד מישוהו שהיה מתארח אצל הרמ"מ בליובאוויטש, "המלמד החסיד ר' יהושע ליב מניקאלייטש אשר בבואו לליובאוויטש היה אורחו של דודי הרמ"מ שי' בשבתות וביו"ט"¹³.

תרנ"ב

כך מתאר כ"ק אדמו"ר הריי"צ את ימי חג הסוכות של שנת תרנ"ב:

שמחת יו"ט דחג הסוכות בשנה ההיא היתה מיוחדת במינה בשנים ההם ביום הראשון של חג שחל להיות בשבת, אחר תפלת המנחה הואיל כ"ק

הרז"א

אאמו"ר הרה"ק להגיד את המאמר ולקחתם לכם ביום הראשון ואחר תפלת ערבית התחיל סדר שמחת בית השואבה בסדר מסודר בלילה ההיא ליל ב' של חג בבית כבוד א"ז הרבנית הצדקנית מרת רבקה נ"ע, ובליל מוצאי ימים ראשונים שחל להיות ליל יום הראשון לשבוע בבית כבוד דודי הרז"א נ"ע, ובלילה דיום ראשון חוהמ"ס בבית הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, ובלילה דיום שני דחוהמ"ס בבית כבוד דודי הרמ"מ שליט"א ובלילה דיום שלישי דחוהמ"ס בבית כבוד איז הרבנית הצדקנית מרת רבקה

(12) ספר השיחות הש"ת (בלה"ק) ע' קנד.

(13) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ חלק ד' ע' ריח.

נ"ע והשמחה דשמע"צ ושמח"ת היתה כפולה ומשולשת ובכל התועדות היו העיקר ספורים ושיחות קדש¹⁴.

§ שמחת תורה תרנ"ב

על שמח"ת תרנ"ב מסופר ב'תורת שלום':

[נתנו לאדמו"ר שליט"א ספר תורה, וגם לאחיו רבי מנחם מענדל, והמתינו עד אשר יכבדו גם לשאר האנשים]. אמר רמ"מ: "מה פשר התופעה שהבחנתי בה, שכאשר יהודי שרוי בשמחה מתרוממות אצלו גם הידים, ואילו אצל "פונייה" (=גוי), להבדיל, כשהוא מרוצה מתרוממות אצלו רק הכתפים" השיב לו אדמו"ר על דרך הקבלה - אשר יניקתם היא רק מאותו הפרק.

[לאחר מכן שאל שוב אחיו הרמ"מ: לשם מה יש לנו צורך בלהטוטים, הבה ונלך ישר. שאל אדמו"ר שליט"א:] מה פירוש ישר? [כך, הצביע הר"מ לכיוון מערב, ואמר: כך ישר (התכוון לשאול לשם מה יש צורך בהקפות סביב ולא לצעוד הישר). השיב אדמו"ר שליט"א:] כך הוא הסדר: "עיגולים" ולאחר מכן "יושר".

[כאשר כיבדו את אדמו"ר שליט"א לומר פסוקי "אתה הראת" (אינני זוכר אם בלילה הנ"ל או בלילה השני) אמר את הפסוקים עם פירוש על פי חסידות:] - לעושה נפלאות גו': "לעושה" - העובדה שהוא עושה עשיה גשמית, כלומר - את ה"יש" הגשמי, היא "נפלאות גדולות". "לבדו" - רק הוא לבדו יכול לעשות זאת. "כי לעולם" - העובדה שנוצר עולם היא רק "חסדו", החסד העצמותי שלו.

- אין כמוך גו' - "אין כמוך" - מוסב על עצמותו יתברך, "באלוקים" - על כלים דאצילות, שהם בטלים, מסכנים, ורחמנות עליהם. "אד" - מוסב על עולם העשיה, שבו שוב בריאה של יש מאין. וכאן שוב "ואין כמעשיך", שוב עצמותו יתברך. כשם ש"ואין כמוך" הוא עצמותו, שאין דבר מלבדו, כך גם ה"יש" אינו דבר מלבדו יתברך, שהוא לבדו יכול לעשותו. [שאל את אחיו הרמ"מ אם הוא מבין והשיב בשלילה, וחזר פעם נוספת על הדברים הנ"ל].

[ביום שמחת תורה לאחר התפילה הלך לבית ר' שילם נ"ע וכל הציבור הלך אתו, ואני כותב רק מעט מזעיר ממה שדיבר שם:] בשמחת תורה יש התגלות "יחידה" שבנפש, מעין לעתיד שלא ילמדו איש את רעהו. [אמר ר"ג

(14) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ חלק ו' ע' רסט.

ה"בעל קריאה": כתוב לא ילמדו ושאל אדמו"ר את אחיו הר"מ מה הוא אומר, והשיב: הוא בעל דקדוק והוא אומר שעל פי הדקדוק יש לומר "לא ילמדו" (מ' שואית). ואמר לו אדמו"ר שליט"א: כן, אתה בעל דקדוק. ודאי למדת את ה"מסלול" עם "צוהר התיבה". אבא היה בעל דקדוק גדול יותר, הוא היה בקי ב"מסלול", והיה בקי בתנ"ך עם הפרק והפסוק, הוא ידע, איפוא, שכתוב "ויספו ענוים בה' בשמחה", ועם זאת היה אומר: "ויסופו ענוים בה' בשמחה". גם אני יודע שכתוב "לא ילמדו" (במ' שואית), אך רצוני לומר "לא ילמדו" (במ' צרויה), וכן "ממעייני הישועה". אבא היה אומר שדקדוק שייך רק לקריאה ולא לענין התפילה.

[לאחר מכן הלכנו עם אדמו"ר שליט"א להתפלל מנחה בבית אמו הרבנית. דרכו היתה, עד אותה שנה, לעבור לפני התיבה בתפילת מנחה של שמחת תורה – עם "העלפער" (=מסייע) – ובנוסף הקדושה אמר: "כנועם שיח סוד שרפי בראשית"]. בעת הסעודה, לאחר מכן, אמר את המאמר "אין ערוך לך", והוא פירוש על הפסוקים שאמר לפני התיבה: "לעושה" גו', "אין כמוך" גו'. בכתובים הוא בקיצור גדול, אך הוא אמרו באריכות רבה. תוך כדי האמירה היה שואל את אחיו הר"מ: "האם מבין אתה?". תחילה השיב "איך פארשטיי וואס דו זאגסט" (אני מבין את דברך), "נאר¹⁵ איך פארשטיי נישט" (=אך אינני מבין), עד שהסביר את הדברים ביתר ביאור¹⁶.

תרנ"ג

§ יט כסלו תרנ"ג

בשנת תרנ"ג, ח"י כסלו, יום הזכרון של סבי הוד כ"ק אאזמו"ר הריי"צ¹⁷ נ"ע, הנה אחרי תפלת המנחה, הפסיק

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק למשך זמן קט לנוח.

אחרי תפלת מעריב התאספו בעלי הבתים הליובאוויטשים להתוועדות החג י"ט כסלו. בתחילה ישבו חצי שעה

(15) הלשון צריך עיון. ואולי צריך להיות: ואח"כ אמר: איך פארשטיי נישט.

(16) תורת שלום מתורגם ללה"ק ע' 3 ואילך.

(17) הריי"צ מאורוטש, בן כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, אבי הרבנית שטערנא שרה, אמו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

בערך בבית א"ז הרבנית רבקה נ"ע, לאחר מכן חצי שעה אצל דודי הרז"א, ובערך חצי שעה אצל דודי הרמ"מ,

לאחר מכן החלה ההתוועדות האמיתית¹⁸.

בשנת תרנ"ג עבר הרז"א מליובאוויטש לויטבסק ולכן¹⁹ מאז ראש השנה תרנ"ד התחיל אדמו"ר הרש"ב לנהוג בנשיאות יותר בגלוי²⁰ וכו'.

תרנ"ד

§ עוסק בתורת החסידות

כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ כותב ביומנו ממוצש"ק וירא, י"ח אור לי"ט מ"ח, תרנ"ד זו"ל:

הרב משה הארנשטיין

בהשכמה בשעה חמש, בא דודי רבי מנחם מענדל ורבי שלמה מענדיל מענדעלסאן, ואבי למד אתם שתי שעות כמו בשבתות הקודמות. הלימוד הוא בספר "שערי אורה"²¹.

מספר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ:

"דער ערשטן זמן וואס מורי הרשב"ץ נ"ע איז גיקומאן אין ליובאוויטש - חורף תרנ"ד - האבן כבוד דודי הרמ"מ שי' ומחות' הר"מ [הארענשטיין] שי' גימאכט א סדר, אז אייניגע מאהל אין וואך זאלן זיי לערנען בא מורי הרש"ץ נ"ע

(18) ספר השיחות תש"ב (בלה"ק) ע' צג.

(19) תורת מנחם התוועדויות תשמ"ג חלק א' ע' 473-474

(20) רשימת היומן ע' קע.

(21) התמים חוברת שלישית ע' כ"ו [258].

חסידות.

... אין יענער צייט - חורף תרנ"ד - האבען כבוד דודי הרמ"מ שי' והר"מ שי' זיך שטארק פארנומען מיט דעם לימוד החסידות, און דאס האט שטארק גיוורקט אויף עטלעכע יונגע לייט, גרויסע בעלי כשרונות, וואס זיינען גיווארן משכילים אין וועלטישער וויסענשאפט און אפגעווייטערט זיך פון חסידות, און דורך דער קביעות פון לערנען חסידות האבן זיי זיך דערנעהנט.

... פון צייט צו צייט פלעגן כבוד דודי הרמ"מ שי' והר"מ שי' זיין בא דעם טאטן, פרעגן און ריידן פארשידענע זאכן פון דעם וואס זיי האבן יעמולט גילערנט, אפטמאהל פלעגט אזא שמועס דויערן א שיינע פאר שעה.

... אין אין איינעם פון אזלעכע שמועסן האט דער טאטע מבאר גיווען דעם ענין פון השכלה השגה הרגשה - פיהלען - און הכרה²².

מספר כ"ק אדמו"ר ברשימותיו: "פעם [בשנת תרנ"ד-ה] והיה כשרחץ אדמו"ר נ"ע ידיו לאכילה, קודם שנגבן, - ולא היה אוהב כשהיו מדברים אליו אז, גם כשאירע שהפסיק הוא עצמו בקריאה "הם" וכיו"ב, לא היה מברך, כי אם מנגב ידיו, ונוטל עוד פעם - אמר אחיו מנחם מענדל נ"י, שקרא ב"ניבא" (עיתון ברוסיא), שמצאו "נערור" חדש מלא נוזל דק, ושהוא הגורם שבשעה שאדם מתאמץ לזכור דבר מה - הוא מרים ראשו, וכשמעיין - מוריד ראשו.

עיתון ניבא

אדמו"ר נ"ע נגב ידיו [ובשעת האמירה רק הביט על האומר], ברך ואכל המוציא, ציווני שאטול ידי וכו', ויאמר: מענדל קום. נגשו אל הארון, ויוציא אַ ביכעל מאדמו"ר האמצעי, ויראו כתוב שם [שבשש-שבע שורות שם מדובר בעורק זה. הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי מסביר שם שקיים במוח וריד שהוא מלא אדים ומתנענע לכאן ולכאן והוא מסייע לזכרון ולהעמקה,

כשהוריד נע לכיון מוח חכמה והבינה הוא מסייע לזכרון, וכשנע לכיון מוח הדעת הוא מסייע להעמקה. לפיכך אנו רואים שבשעה שאדם רוצה להיזכר דבר-מה מרים הוא את ראשו, וכשהוא רוצה להתעמק בדבר - מכופף הוא את ראשו] כנ"ל.

"וועסט זאך מיינען שהי' רופא - לא, הוא ידע זה מסדר ההשתלשלות באדם העליון שהוא כך, ובמילא צריך להיות גם באדם התחתון".

[וכותב ע"ז כ"ק אדמו"ר : ומילתא אנב אורחא קמ"ל, שיש כוונה לא רק בעת אמירת ברכת הנטילה אלא גם בעת הנגיבה, ובמילא דבור זולתו מבלבל]²³.

מצבת הרנ"ד מאוורוטש

תרנ"ו

ח' בכסלו תרנ"ו נסתלק רבי נחום דובער מאוורוטש חותנו של הרמ"מ.

תרנ"ז

באותה שנה הרבי הרש"ב היה חולה מאוד במחלת השחפת ל"ע עד שפרופסור זכראו אמר לרמ"מ נ"י שאדמו"ר נ"ע יחיה רק שני חודשים²⁴.

לא ידוע לנו בדיוק במה עסק הרמ"מ באותה תקופה אך ככל הנראה נהיה אז שותף בעסקים עם גיסו הרמ"ל גינזבורג והיה להם יער ואחוזה²⁵ וכו'.

אך נראה שבאותה תקופה עסקיו של הרמ"מ הצליחו וזה מה שאיפשר לו לתרום לצדקה כמו שאפשר לראות באגרת מכ"ק אדמו"ר הרש"ב לר' מרדכי דובער סלונים מיום ה' כ"א מנ"א תרנ"ז לפ"ק בה כתוב: "... חשבון הסך

(23) רשימת היומן עמוד ר"צ.

(24) רשימת היומן עמוד שלד. ועדיין צ"ע אם סיפור זה קרה באותה שנה או בשנה אחרת.

(25) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ חלק ט"ז ע' ו. אך משם אין הוכחה שהשותפות בין הרמ"ל והרמ"מ הייתה כבר בתרנ"ז ויכול להיות שנהיו שותפים מאוחר יותר.

שני מאות ששלחתי לו הוא מאחי הרמ"מ שי' חמישים...²⁶."

תר"ס

§ לידת בתו חנה

ביום י' ניסן²⁷ תר"ס נולדה בתו השניה, חנה,²⁸ בליובאוויטש.²⁹

תרס"א

§ שמחת תורה תרס"א בליובאוויטש

בהתוועדות שמחת תורה תרס"א התקיים דו שיח מעניין בין הרבי הרש"ב ואחיו ר' מנחם מענדל בענין ההשכלה בלימוד החסידות ואודות גדולתו של הצמח צדק שעל שמו נקרא הרמ"מ:

... בכלל, ענין ההשכלה (שבחסידות) החל מאז "פטרבורג" (המאסר של אדמו"ר הזקן בפטרבורג והגאולה).

"פטרבורג" יצרה העלם והסתרה גדולים מאוד על אור החסידות. לפני "פטרבורג" היו מתפעלים ממאמר החסידות של הרבי, כלומר: האיר אז עצם אור החסידות, ואילו לאחר "פטרבורג" החלה ההשכלה שבכך, והשכלה מעלימה בדרך כלל את האור.

[שאל אחיו הרמ"מ: הרי בכל זאת יש מעלה בהשכלה של חסידות - שהיא "מדללת" ומזככת את החמריות! והשיב אדמו"ר:] דבר זה מאיר

(26) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב חלק א' ע' קצו.

(27) תעודת לידתה לא מצאתי בנתיים, אך בכמה מסמכים בצרפת מופיעים כמה תאריכים ככל הנראה בגלל הבלבול בין הלוח היולני שהיה נהוג ברוסיה והלוח הגיאורגי שהיה נהוג בצרפת. עכ"פ מה שנראה סביר יותר הוא ה'24 במרץ (ברוסיה) שהוא ה'9 באפריל (בצרפת) 1900.

(28) מן הסתם נקראה על שם הסבתא אשת אדמו"ר הרי"צ מאוורוש.

(29) כן מופיע במסמכים רשמיים בצרפת. אולי אפשר להוכיח מכאן שהרמ"מ ומשפחתו עדיין גרו אז בליובאוויטש.

באופן "מקיף" (מלמעלה). [שאל שוב אחיו ר"מ: האם זה כפי שאדם מתפעל מהתפעלותו של אחר? והשיב כ"ק אדמו"ר:] "בתורה אור" נאמר על כך שזה בחינת "מקיף למקיף" [שוב שאל אחיו ר"מ אם זה כפי שאדם מתפעל מכך שחברו מתנהג טוב, והשיב אדמו"ר:] זה פנימי יותר.

[שאל שוב אחיו ר"מ: מכל מקום אנו רואים שיש מי שעושה הכנה זו - כלומר, שלומד רק את ההשכלה שבחסידות, והוא מתפעל? והשיב אדמו"ר:] נכון, הוא מתפעל, אך כיון שהדבר בא רק בדרך "מקיף", הרי את ה"מקיף" אפשר לעקוף. כלומר: למרות שמתבקשת אצלו מסקנה שכלית חיובית, הרי כאשר מגיע הדבר לפרטים - הוא עלול לפסוח עליהם. בעצם נקודת הענין מתקבל אצלו הדבר כראוי, אבל אין הדבר מגיע לידי פירוט לפרטים. האדם חייב לשנות את עצמו. הכרחי פשוט שבשעת התפילה יהיו בידו פרטים לצורך ההתבוננות: דברים המעוררים אהבת ה', דברים המעוררים יראת ה'. משמעות הענין, המסקנה וההשלכה במצוות עשה או במצוות לא-תעשה, כך שהוא פוחד מגדוד איסור, ורצונו באלוקות. יש בכך דרגות שונות - או שרצונו עז באלוקות ואת ההיפך אינו רוצה כלל, "אוהבי ה' שנאו רע", או שאת הרע אינו שונא כלל - כך אבל רצונו הוא אלוקות. בכל אופן - הכרחי שתהיה התבוננות. הכרחי שאדם ישנה את מצבו - אבל בלי התבוננות לא יגיע לכך, ואין כל מירשם של פלא לזה. רק תשובה מועילה בלי התבוננות, שכן לאחר התעוררות התשובה הוא נעשה שבור בנפשו, ואז אינו חפץ כלל ברע. ברור-כי התשובה מסוגלת לעזור, אבל בהדרגה אפשר להגיע לכך רק על ידי התבוננות.

[אחד הנוכחים שאל: מה עושים כאשר מתבוננים ואין הדבר משפיע על המידות (=הרגש)? - כאן התערב אחד בהבעת תרעומת כלפי השואל, והגיב כ"ק אדמו"ר: הנח לו לשאול, אני אכן מעונין שישאלו, ולשואל השיב כ"ק אדמו"ר:] מצב כזה נוצר מחמת גסות החומר של הגוף. לשם כך יש צורך בהכנות והקדמות, במקצת על ידי סיגופים, וכן יש לבקש עצה על כך (ב"יחידות"- המתרגם). יש בזה ג' מדריגות: "שור", "כבש", ו"עז". "שור" - שור נגח המתפרץ בנגיחה כאשר פוגעים בו, כמו בנימין שיינעס.

[אמר לו אחיו הר"מ: למה לך לנקוב בשמו, והרי הוא נמצא כאן? והשיב אדמו"ר:] מה אעשה והמלאכה מביאה לידי כך. כבר אמרתי

לך פעם³⁰ שאני המקיש על החלונות להעיר לתפילת הבוקר ("שול קלאפער"). האמינו לי כי אני מתכוון בדבריי גם לעצמי. מי שאינו כולל את עצמו בתוכחתו אינו יכול להוכיח את הזולת.

ובכן, "שור נגח" הוא כמו בנימין שיינעס. הוא עומד עתה ותוהה: "לשמחה מה זו עושה? למה רוקדים כאן? למה מטפסים על הקירות?" כיון שאינו לומד חסידות - אין שמחת התורה והמצוות מובנת לו כלל.

[לאחר מכן אמר לאחיו רמ"מ:]

מענדל, מענדל - אותו מענדל שאתה נקרא על שמו (=אדמו"ר ה"צמח צדק")

היה מענדל אחר לגמרי.

- הא! אני קורא לו "מענדל", מותר לי לקרוא לו כן -

- כאשר היה אוכל לחם עם משקה "קוואס" לפני קבלתו אנשים ל"יחידות" - כפי שידוע שהיה מונח אצלו במגירתו לחם, וגם "קוואס" עמד שם במקום כלשהו, וכשהיה אוכל זאת כדי שיהיה לו כוח לענות ליהודי או כדי שיהיה לו כוח לעשות דבר מסוים, היה שומע ורואה בלחם וב"קוואס" אלוקות, בבחינת עצמותו יתברך, יותר מבשעת תפילתו - והרי גודל ערך תפילתו ידוע. הייתי מאחל זאת לעצמי ברגע זה. אה! זה ענין נעלה לאין ערוך³¹.

אחרי חודש תשרי נחלש כ"ק אדמו"ר הרש"ב וכמה חסידים הציעו לו לנסוע לחו"ל כדי לנוח ולחזק את בריאותו וכדי להחליט איפה לנסוע כ"ק אדמו"ר הרש"ב התייעץ עם שלשה אנשים, א' מהם היה הרמ"מ, והוחלט שכ"ק אדמו"ר הרש"ב יסע לעיירת המרפא וואיעריסהאפען [ווריסהופן, גרמניה]. וכך כותב כ"ק אדמו"ר הרש"ב במכתב לר' ישעיה ברלין מאור יום ה' ט"ז מ"ח תרס"א לפ"ק ליובאוויטש:

" ידידינו הרמ"מ שי' והרש"ג שי' עוררו אותי הרבה בדבר נסיעה לחו"ל כי בריאותי חלוש מאד ובפרט בעת האחרונה... תמול הושבתי ג' אנשים את הרמ"מ שי' ואחי הרמ"מ שי' ור' מאיר מרדכי שי', והחליטו שאסע אי"ה לוואיעריסהאפען ואסמוך על הדאק' דשם ואם יאמר

(30) ראה ב'תורת שלום' (המקורי) ע' 7 וע' 44

(31) תורת שלום (בלה"ק) ע' 31 ואילך.

שקרוב הדבר שיפעול לטוב בעזה"י אקבל את הקוהר, ואם יאמר שיש בזה איזה חשש ח"ו עצתם שאסע לפאריז לשאול אצל פראפ' ולהשתדל להיות איזה חדשים במענטאן באויר טוב. זוג' תי' תיסע אתי"³².

ואכן ביום ג' כסלו נסע כ"ק אדמו"ר הרש"ב ביחד עם זוגתו הרבנית לוואיעריסהאפען.

ובמכתב מוואעריסהאפען לרב אליעזר משה מאדיעווסקי מיום א' ך"ב שבת תרס"א לפ"ק כותב כ"ק אדמו"ר הרש"ב: בדבר נסיעתי הוחלט עוד בהיותם יחד במחנינו שאסע לחו"ל. אח"כ הושבתי ג' אנשים את ידידינו הרמ"מ מא"ז ואחי הרמ"מ שי' וידידינו רמ"מ טשערנין להתיישב לאיזה מקום לנסוע, והחליטו שאסע לפה וואעריסהאפען ... וביום ג' כסליו נסעתי לפה עם זוג' תי"³³.

וכן במכתב לרי"מ בעזפאלאו מאור יום ג' ב' שבט תרס"א לפ"ק: "וע"פ הסכם ג' אנשים ידידינו הרמ"מ מא"ז ואחי הרמ"מ וידידינו רמ"מ טשערנין נסעתי לפה וואעריסהאפען"³⁴.

(32) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב חלק ג' ע' קנג.

(33) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב חלק ג' ע' קעו.

(34) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב חלק ג' ע' קפ.

פרק אחד עשר

המעבר לויטבסק

תרס"א

§ המעבר לויטבסק

הרמ"ל גינזבורג

כאמור, באותן שנים כננס הרמ"מ לשותפות עסקית עם גיסו הרמ"ל גינזבורג (שהיה גר בויטבסק) ובהמשך הרמ"מ עצמו עבר לגור שם.

מהמסמכים שבידינו עולה כי הרמ"מ הוציא דרכון ביום כ"ה מנחם-אב תרס"א בסמולנסק, כך שסביר להניח שהוא עדיין התגורר בליובאוויטש שבמחוז סמולנסק².

אך ברור שבשנת תרס"ב כבר עבר לויטבסק כפי שמציין זאת כ"ק אדמו"ר הרש"ב במכתב מכ"ד אד"ר תרס"ב:

"אחי הרז"א שי' והרמ"מ שי' דרים כעת בויטעפסק ות"ל בעד שלומם."³

מאוחר יותר פתח הרמ"מ בית חרושת⁴ כנראה בויטבסק.

גם כשעבר לויטבסק שמר על קשר מאוד קרוב עם אחיינו כ"ק אדמו"ר הריי"צ והיה מתכתב איתו תמידין כסדרן.⁵

§ תרומה לישיבת תו"ת

בתחילת שנת תרס"ב סיימו הרמ"מ והרמ"ל את השותפות ביניהם

(1) בארכיון העיר קובנה שבליטא כדלהלן.

(2) ואולי אין מכאן הוכחה, כי כ"ק אדמו"ר הרש"ב הוציא דרכון בט"ז טבת תרס"ג, עת שהיה גר עדיין בליובאוויטש, ושם מובא שהדרכון הונפק ב"איזור אורשא מחוז מוהילב". (מבית הגנזים ע"כב).

(3) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב כרך א' ע' רסד.

(4) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב כרך א' ע' שיד.

(5) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ כרך יג ע' יז.

והתחלקו ברווחים אלא שהרמ"ל שילם לרמ"מ את חלקו באגרות חוב אותן היה צריך הרמ"מ לפרוט; הרמ"מ רצה לפרוט ולתת אחוז מהרווח לשיבת תו"ת ופנה לאחינו כ"ק אדמו"ר הריי"צ בעניין.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ שהיה ה'מנהל פועל' של ישיבת תו"ת פנה במכתב לגביר ר' שמואל מיכל טריינין וביקש ממנו לסדר את העניין עבור הרמ"מ לטובת ישיבת תו"ת. וכך כותב כ"ק אדמו"ר הריי"צ לרש"מ טריינין:

ב"ה יום ד' 17 מרחשון תרס"ב לפ"ק

ליובאוויץ

כבוד ידידי עוז הגביר הנכבד ומרומם אוהב תורה מו"ה שמואל מיכל שי' טראיינין.

פטרסבארג

אחדשה"ט!

בהיות כי הקרה ה' הטוב לפנינו עוסק טוב אשר בע"ה יכולים להרויח מזה לטובת תומכי תמימים, ע"כ הנני להציע לפני רומע"ל, כי עצם הדבר טוב ויפה הוא, וזהו דודי הרמ"ל שי' גינזבורג הי' לו שותפות יער ואימעני"ע עם דודי הרמ"מ שי' שניאורסאהן, ות"ל הרויחו הרבה בהעסק, והגיע לחלק כאו"א פרנסה טובה, וזה לא מכבר מכרו את הנשאר מהיער והאימעני", והרמ"ל נתן להרמ"מ לתשלום חלקו על הפרנסה, ועקסלין' על סך שלשים א' רו"כ, ובהיות כי בד"כ בזמנים אלו (היינו בחורף) טוב יותר להרמ"ל שימצא הכסף בהקאנטאר, והרמ"מ שי' חפץ לעשות טובה לתומכי-תמימים, ע"כ הבטיח ליתן פע"ט"ה הגון, יותר ממה שיעלה הדיסקאנטע בא' מהבאנקען פה, כי אינו לפי כבוד הרמ"ל, ובאשר ידעתי כי כבוד מע"ל עושה אוצאטיין, אחשב אשר ועק' כאלו שהם פרימע, כי שם הרמ"ל ידוע לו שהוא אינו מלוה כסף כ"א על סחורה דוקא, ותקותי חזקה אשר בודאי יקבלם, ויעשה האוצאט בדרך כבוד, מאחר שידוע ומכיר את האיש בכי טוב.

(6) אחוזה.

(7) שטרות חוב.

(8) אחוז.

(9) חשבונות כללים.

ועתה ידיד נכבד, עשו נא זאת, ומהראוי להשתדל שיעלה פע"ט נמוך למען נוכל להכניס לטובת האגודה יותר, וידעתי אשר כ"ק אאמו"ר שליט"א יחזיק לו טובה על אשר כמע"ל מסור בכל לבו ונפשו לטובת העסק.

והנני שולח את ידידי הנכבד הר"ז שי' בעזפאלאו (בן הרי"מ דפאל') עם הוועקסלען ע"ס הנ"ל, והפערעוואד¹⁰ יהי' נא מוטובו לשלוח ע"ש הזיראנט¹¹ הרמ"מ שניאורסאהן לויטעבסק.

ויקבל החוה"ש מאדה"ש כאוות נפשו ונפש ידידו עוז דו"ש באה"ר תכה"י

מכבדו כרום ערכו הנעלה

יוסף יצחק שניאורסאהן

לרגלי הענין האמור במכתב זה, הנני דו"ש, ואם כי אין להוסיף על דברי ידידינו הרי"י שי', ומה גם כי בטח ידוע לכ' טיב הבטוחות של הוועקסלין, בלי שום מיחוש איה"ה, וכמה יביא עי"ז הריווח קורת רוח לכ"ק שליט"א,

הנני ידידו דו"ש

מאניש מאנעסזאן¹²

נסיעתו לקובנה

בכ"ח טבת תרס"ב נסע הרמ"מ לקובנה שבליטא ונרשם שם בד' שבט תרס"ב.

כך כתוב במסמך רישום ביקורת הדרכונים שנמצא בארכיון העירוני של קובנה:

שם: שניאורסאהן, מענדל

שם האב: שמואל

גיל: 35

(10) העברה ע"י הבנק.

(11) הערב.

(12) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ חלק ט"ז ע' ו.

№ по списку	Фамилия	Звание, имя, отчество и фамилия	Место рождения	По какой линии	Кем и когда	Кем и когда	Где происходил и кем	Отметка
131	Давид	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	
132	Давид	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	
133	Давид	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	Давид Давидович	

מסמך בקורת הדרכונים של קובנה

הערות: אורח נכבד מסמולנסק.

דרכון שהונפק בסמולנסק 28 ביולי¹³ 1901.

הגיע מסמולנסק 25 בדצמבר 1901¹⁴

תאריך: 30 דצמבר 1901

למרות שכאמור כ"ק אדמו"ר הריי"צ שלח לרש"מ טריינין ב"ז מרחשון את שטרות החוב של הרמ"מ על סך 30 אלף רובל כדי לפדות אותם בבנק, משום מה לא יצא הדבר לפועל, כנראה בעקבות קשיים כלכליים ובמכתב מיום ד' כ"א שבט תרס"ב לפ"ק (ליובאוויטש) כותב כ"ק אדמו"ר הרש"ב לגביר הנ"ל:

"בדבר אחי הרמ"מ שי' הנני מבקשו בבקשה כפולה שיגיש את הוועקסלען (שטרות חוב) לבענק על דיסקאנט וישתדל לקבל עליהם כי לאחי שי' נוגע הדבר מאד ומהראוי הוא אשר ידידינו ואוהבנו יעשו לו טובה כזו בדבר אשר בעזה"י לא יסבול בזה מאומה ח"ו.

(13) כ"ה מנחם-אב תרס"א. ע"פ הלוח היוליאני שהיה נהוג אז ברוסיה.

(14) כ"ח טבת תרס"ב. ע"פ הלוח הנ"ל.

והגם שדחוק לו כעת לכבודו ונצרך לו לעצמו, אמנם הלא ידוע שהעיקר הוא לעשות חסד לזולתו בעת דחקו דוקא, וזהו הנק' חסד ומשפט היינו משפט בהחסד. כמבואר במ"א בענין משפט וצדקה ביעקב אתה עשית, דעיקר ענין הצדקה אין זה מה שנותן המותר דמותר שלו דהיינו כשממלא כל המותרות שלו אז ממה שנשאר נותן צדקה כ"א עיקר ענינה הוא מה ששופט א"ע מהמותרות ומזה נותן צדקה וכעין קיתון של מים כו' המבואר בדרז"ל. וזהו משפט וצדקה שכשיש משפט בצדקה לשפוט א"ע מהמותרות

ובפרט ליתן מחיות נפשו עי"ז דוקא עתה עשית אתה הו"ע הגילוי והיינו שע"י משפט בצדקה עי"ז דוקא נמשך הגילוי כו'. וכמו"כ י"ל בענין חסד ומשפט שצריך להיות משפט בזה והיינו בעת שנצרך לו לשפוט א"ע באופן ההצטרפות שאם היות שגם אני נצרך אמנם הצטרפות הזולת גדול יותר שנוגע לו הדבר יותר ממני צריך אני לעשות גמ"ח עם זולתי, זהו עיקרו של גמ"ח.

ונא בזה להגישם אחר 20 לחודש זה כמ"ש, וישתדל לקבל עליהם ולשלוח לאחי שי' ולמצוה גדולה יחשב לו, והשי"ת יעזור לו¹⁵.

פרק שנים עשר

**השתדלותו עבור שחרור
כ"ק אדמו"ר הריי"צ**

תרס"ב

§ השתדלותו עבור שחרור אחיינו כ"ק אדמו"ר הריי"צ

באותה תקופה חברת מפיצי השכלה פתחו בית ספר בליובאוויטש¹ וניסו בכל כוחם לעשות צרות לישיבת תו"ת ולמייסדיה כ"ק אדמו"ר הרש"ב וכ"ק אדמו"ר הריי"צ

ביום רביעי ז' אייר שנת תרס"ב, אדמו"ר הריי"צ היה אז בן עשרים ושתים ועמד בראש הנהלת ישיבת תומכי תמימים, יהודי מגזע חסידי וואהלין בשם פרלמוטר סיפר לאדמו"ר הריי"צ שמר גיטלסון, המורה הראשי בבית הספר של 'חברת מפיצי ההשכלה', כועס מאוד על חסידי ליובאוויטש והרבי בראשם, בגלל מלחמתם במשכילים והוא הכין מכתב הלשנה למשרד החינוך ושר הפלך, בתואנה כי בישיבת 'תומכי תמימים' מעודדים את התלמידים להשתמט מעבודת הצבא על ידי זיופים ומעשים לא חוקיים. האשמה הופנתה למנהל הישיבה, בנו של הרבי (אדמו"ר הריי"צ).

ביום שני י"ב אייר, נכנס שוטר בליווי שני אנשים לבושים אזרחית למשרדו של אדמו"ר הריי"צ, הם החלו לחקור אותו באופן כללי על סדרי הישיבה, על דאגתה לתלמידים, חוקיות סדרי הכספים בישיבה ועוד. אחר כך הם עברו לדבר על השתמטותם של תלמידי הישיבה מגיוס בצבא. החקירה הסתיימה כעבור שעה קלה, והשלושה הלכו לדרכם.

אדמו"ר הריי"צ בצעירותו

למחרת, בשעה שמונה בערב, הגיעו למשרד הישיבה שוטר ואיש הבולשת וציוו על אדמו"ר הריי"צ להתלוות אליהם לתחנת המשטרה. וכך מספר כ"ק אדמו"ר הריי"צ ביומנו:

"באחד הערבים ואני הנני בביתי בא שוטר המשטרה - אוראדניק - ואתו עוד אחד מלוכש בגדים רגילים - ציוויל - ויזמין אותי ללכת אתם אל

(1) עיין 'תולדות חב"ד ברוסיה הצארית' ע' רסד ואילך.

המשטרה.

אני. האפשר הדבר אשר אבוא מחר בקר.

האיש. קוראים לבוא עתה.

אני. הנני אזרח נכבד לדורותיו אשר להם ישנם זכויות מיוחדות, האפשר הדבר שלא יטרידוני בלילה ומחר בקר בשעה התשיעית או העשירית אבוא.

האיש הביט בי במבט דוקרני, ויוציא את השעון מכיסו ויסתכל בו, ויאמר: כן - טאק - טוב - חאראשא - תבוא מחר בקר בשעה עשירית, וכעבור רגע, אבל מי יערב אשר לא תברח בלילה.

אני. -בשחוק- שניאורסאהן איננו בורח, השניאורסאהנים אינם מוגי לב הבורחים, ואין להם שום עילה וסיבה להיות בורחים.

האיש חזר את דברי פקודתו לבוא מחר בקר בשעה עשירית ויפן וילך לו.

לפנות ערב ביום ההוא בא הר' שמואל מיכל טריינין מפטרבורג, ואם כי עדיין בלתי נודע לנו על מה ולמה דורשים אותי להמשטרה, אבל בכל אופן מובן הי' כי זהו בקשר עם חקירת ודרישת הבולשת העברה על יסוד הלשנת המורה וו. והוחלט כי הרש"מ טריינין ודודי הרמ"מ - שהי' גר אז בויטעבסק - יסעו לעיר הפלך מאגילעוו לסדר את הדבר בעיקרו, ובה בלילה נסע טראיינין לעיר הפלך והודיע לדודי הרמ"מ בטע"ג כי יבוא שמה."

למחרת בבוקר התייצב אדמו"ר הריי"צ בתחנת המשטרה כפי שהתחייב. הוא הוכנס לחדר צדדי, שם כבר המתינו לו שלושה אנשים. אחד מהם היה הבלש ששהה אמש במשרדו.

אדמו"ר הריי"צ לא ענה לשאלותיהם לגבי כמה אנשים פיטר עד כה מעבודת הצבא וכמה שוחד הוא נותן לפקיד המשטרה כדי שיעלימו את פשעיו כנגד החוק. אחד השוטרים הוזעק למקום והוא הוליך את אדמו"ר הריי"צ לכלא.

לפנות ערב נקרא אדמו"ר הריי"צ לבוא אל חדרי הבולשת, שם אמר לו הבכיר שבחבורה כי אמנם טרם הסתיימה החקירה, אולם בבדיקות שנעשו עד כה לא הוכחה אשמתו ועל כן הוא משוחרר לביתו.

(2) ע"פ יומן כ"ק אדמו"ר הריי"צ שבהקדמה ל'קונטרס ומעין' ע' 26 ואילך. וכן. התמים' עמוד 708 ואילך.

§ השתדלות הרמ"מ עבור תו"ת והפצת המעינות

אחרי חג השבועות תרס"ב נסעו כ"ק אדמו"ר הרש"ב וכ"ק אדמו"ר הריי"צ לנאות דשא בעיירה סערברענקא הקרובה לליובאוויטש, שם התקיימה וועידה עם גבירים התומכים בישיבת תו"ת.

חברת מפיצי השכלה המשיכו בהלשנות וההתנכלות נגד ישיבת תו"ת, וביום כ' סיון תרס"ב הופיעו בזאל של הישיבה פקיד המשטרה עם סגנו ושלושה שוטרים ורשמו את שמות כל התלמידים שהיו שם, הכריזו על הפסקת הלימוד ובקשו מכולם לצאת וסגרו את הזאל עם חותם וכו' וראש המשטרה אמר שקיבל פקודה שהגיעה משר ההשכלה הפלכי "לסגור את החדרים ללימוד תורת ישראל שיסד הרבי שניאורסאהן בשם דתומכי תמימים", כי אינם חדרים המותרים ע"פ החוק במלמדים בעלי תעודות כי אם ישיבה שזה אסור ע"פ החוק".

גם בקשו כתב חתום ע"י כ"ק אדמו"ר הריי"צ בו מתחייב שלא יעזוב את העיר בלי רשיון מהמשטרה עד אשר יתברר משפטו.

הגביר ר' שמואל מיכל טריינין

מיד המזכיר הריי"ק זעליקסאהן שלח מכתב להודיע לכ"ק אדמו"ר הרש"ב והריי"צ אודות המצב בצירוף המסמך שכ"ק אדמו"ר הריי"צ היה צריך לחתום עליו ונסע רץ עם המכתב לנאות דשא

כ"ק אדמו"ר הרש"ב החליט להפסיק את הוועידה ושהרמ"מ והרש"מ טריינין יסעו למאהליב - דרך וויטעבסק³ - לבקר את בית פקידות ההשכלה, כי בהיותם פה בחודש אייר העבר הבטיחו, כי מעתה לא ישימו לב לדברי מלשינים על החדרים של תומכי תמימים.⁴

(3) יכול להיות שהרמ"מ לא היה בוועידה בסערברניקא ועצירה זו בוטבסק היתה כדי לצרף את הרמ"מ לנסיעה.

(4) הקדמת קונטרס ומעיון ע' 37.

באותו יום נסעו הרמ"מ והרש"מ טריינין למאהליב כדי לבקש לקבל את הרשיונות למלמדים בישיבת תו"ת (וגם לבקש ממפקד המשטרה שיכתוב לראש המשטרה שהמורים בחדר המתקן שכליובאוויטש לא יהיו המשגיחים על תו"ת כפי שהבטיחו בהיותם בליובאוויטש בחודש העבר כו') ואכן קבלו הרמ"מ והרש"מ את ההבטחה מהדירעקטאר ואח"כ נסעו ישר לנאות דשא לדווח על פרטי נסיעתם לכ"ק אדמו"ר הרש"ב וכ"ק אדמו"ר הריי"צ.

ביומנו מיום כ"ב סיון תרס"ב כותב אדמו"ר הריי"צ:

יום הנ"ל (כ"ב סיון) סערעבקינקא

שעה שישיית ... בעוד שעה יבאו דודי הרמ"מ ורש"מ טריינין מנסיעתם, ומכינים אנחנו את עצמנו לשבת לשמוע דא"ת, ובטח אי"ה תהי' התועדות בקידושא רבא⁵.

אח"כ ביום כ"ד מנחם אב נסע הרמ"מ עוה"פ למאהליב לקבל את התעודות וכ"ק אדמו"ר הרש"ב הורה לו לבקש עוה"פ שלא ישגיחו על תו"תוכו'

וכך כותב כ"ק אדמו"ר הרש"ב במכתב מ"אור יום ה' כ"ה מנ"א תרס"ב לפ"ק להר' שמואל מיכל טריינין:

"... אחי הרמ"מ שי' נסע תמול למאהליב לקבל השיינען [תעודות רשיון להיות מלמד המו"ל] ולבקש את הדירעקטאר שיכתוב להפריסט' [ראש המשטרה המו"ל] שהאוציט' דליובא' לא יהי' המשגיחים ע"ז. ויתן השי"ת שיפעול לטוב.

... מהטע"ג שקבלתי מאחי שי' נראה שת"ל פעל לטוב. בפרטיות עוד לא נודע לי"⁶.

ובאותו יום כותב כ"ק אדמו"ר הרש"ב להר' ישעי' ברלין:

"בדבר המלמדים דתו"ת נסע אחי הרמ"מ שי' תמול למאהליב לקבל השיינען. כוונתי בנסיעת אחי שי' הוא לבקש מהדירעקטאר שהאוציטעלעס דליובא' לא יהיו משגיחים ע"ז, ואם כי בהיותם אז במאה' הבטיח להם ע"ז, מ"מ לא למותר הוא לבקש עוה"פ בעת הקבלה

(5) הקדמת קונטרס ומעין ע' 38-39.

(6) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב כרך ג' ע' שנו.

ושיכתוב כן להפריסט'. והשי"ת ישמרנו מהם ומהמונם. ויתן השי"ת שילך הענין בהצלחה ברו"ג".

...עפ"י הטע"ג שקבלתי מאחי שי' נראה שת"ל פעל לטוב. הפרטים עוד אינם ידועים לי".

וביום א' כ"ח מנ"א תרס"ב כותב עוד להר' ישעי' ברלין:

"הדירקטאר דמאהליב קיבל את אחי שי' ת"ל בספ"י והבטיח לו שהאוצ'ל' דמחנינו לא יהי' להם שום השגחה ע"ז".

בין הדברים שהרמ"מ עשה בענין היה הסברת מושגים בחסידות לאחד הפקידים החשובים (כנראה הכוונה לשר ההשכלה הפלכי) כדי להראות לו שאין שחר לעלילות כנגד החסידות, וכפי שכותב כ"ק אדמו"ר הרש"ב במכתב מ"אור יום ה' ב' אלול תרס"ב לפ"ק להר' מנחם מאנש מאנעסזאן:

"אחי הרמ"מ שי' הי' שבוע העברה במאהליב לקבל השיינען וקיבל אותו בספ"י, והבטיח לו שהאוצ'יטל' דמחנינו לא יהיו משגיחים ע"ז, ובקש להשגיח על הנקיות.

סיפר לו אשר ביום שלפני היום שהי' אחי שי' אצלו, היו אצלו אנשים מהאמלי' ובקשו רשיון על חדר מתוקן שלהם, ואמרו לו בפירוש שזה לעומת תו"ת, באשר בתו"ת אינו מניחים שום דבר זר, והמה ייסדו חדר הנ"ל שילמדו שם הידיעות חיצוניות וגם תלמוד. ונתן להם רשיון והזהירם שישמרו את החוקים היינו חוקי החדר לפי הזאקאן. ויש לחשוב אשר עפ"ע ילכו משם פאשקעוילין אל הבחורים בדברי המשכה כו'. ויעזור השי"ת שלא יפעלו עליהם מאומה.

בד"כ החברה עוסקים הרבה. זה לא מכבר (אחי שי' לא הבין מאתו באיזה זמן בבירור) הודיע לו הזאנד' פאלקא' (מאורשא או ממאהלי' בכתב וכן השיב לו בכתב) שאני מקהיל קהילות ודורש ברבים ועושה אגיטאציות, והשיב לו אשר במשך הי"ח שנים שהוא בפלכיני לא שמע עלי שום דבר ח"ו, ואדרבה מהרבה שמע עלי טוב ת"ל, וממה נתחדש עתה ענינים מס' אין זה מאיש מוסמך ואין לקבל דברים כאלו בלתי מוסמך. אחי שי' ביאר לו ענין החסידות שהוא לבאר ענין האחדות וכדומה וכמה

מצות כמו תפילין וכו' ואיך שצריכים לחדול מתאוות העולם כו', וא"ל
שזה מותר לדרוש. והשי"ת ישמרינו מהם כו'".

§ תרגום פרק תניא לרוסית

ככל הנראה בקשר לזה תירגם הרמ"מ פרק מהתניא לרוסית ושלח
אותו לאיש רם דרג שמאוד התפעל מזה, בכך הרמ"מ היה הראשון שתרגם
ענין בדא"ח לשפה אחרת.

וכמו שסיפר הרבי כשהגיעו קבוצת אורחים מאנגליה עם הוצאה מיוחדת
של התניא באנגלית בש"פ נשא תשל"ה:

"דער יסוד פון טאן דאס ידוע די מעשה וואס כ"ק מו"ח אדמו"ר האט
דערציילט וועגן דעם ברודער פון רבי'ן נ"ע, וואס ער איז געווען א נאמען
נאכן צ"צ, אז ער האט אמאל בחיי אדמו"ר נ"ע בעלמא דין איבערגעזעצט א
פרק פון תניא אויף רוסיש, און ער האט דאס געשיקט צו א גדול פון די אינם
יהודים, און יענער איז שטארק נתפעל געווארן פון דעם, נאר דערנאר איז לא

הרבי מחלק את התניא באנגלית סיון תשל"ה

אסתייע מילתא און דער ענין האט ניט געהאט קיין המשך¹⁰."

ובשבת פרשת וישב כ"א כסלו תשמ"ח חזר הרבי על סיפור זה וז"ל:

"כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר, שדודו (אחיו הצעיר של אדנ"ע), תירגם פעם ענין מתורת החסידות ברוסית, כדי לפעול על אחד הנכבדים ומשפיעים במוסר כו' דעם הרוסי בזמן ההוא כו'. אבל ענין זה היה חד פעמי, ולא נודע ונתפרסם (גם לא באיזה אופן היתה הפעולה), ולא באופן של סדר כו', כפשוטו".

תרס"ג

§ הרמת והחזקת הדת

כותב כ"ק אדמוהריי"צ ביומנו:

ב"ה יום ב, ג' מרחשון ס"ג

דודי הרמ"מ שי' אמר לי בהיות כי כל אחד ואחד מחויב להשתדל אודות הרמת והחזקת הדת, אשר על כן חפץ הוא להדפיס ספר קטן ביותר, מדת ארכו ורחבו כמו טאשין ביכעל, ויהיו בו כעשרים עלים, והיינו דרוש אחד של כ"ק אדמו"ר שליט"א המבאר אודות תיקון המדות, אמנם שלא יהיה ידוע של מי הוא, בלי הזכרת שם המחבר והמדפיס, וזה יעלה בערך מאה רו"כ ושנאבחר דרושים אחדים ואשלח אליו, והוא יבקרם, והדבר נראה בעיני. ובדעתי אחד מג' אלו, החלצו, קונטרס התפילה, ושבתה הארץ. והשי"ת יחזק לכו וישפיע לו שפעת חיים עד העולם ובכל אשר יפנה יצליח אכי"ר¹².

§ ביקור הרמ"מ אצל אדמו"ר הרש"ב בויען

בחורף של שנת תרס"ג שהה כ"ק אדמו"ר הרש"ב כחודשיים בויען לצורך בריאותו והרמ"מ נסע לחג פורים לויען לבקר את אחיו. הרמ"מ התאכסן שם בהאטעל רוססא.¹³

(10) לקוטי שיחות חלק יג ע' 180.

(11) ספר השיחות תשמ"ח חלק ב' עמוד 159 הערה 46.

(12) ספר המאמרים תרס"ג חלק ב' ע' שצג.

(13) זאת אנו יודעים מכך שנעבור שנה התאכסן שם הרבי הרש"ב בויען נתאכסן א"ה בהאטעל

ובאגרת מכ"א אדר תרס"ג כותב כ"ק אדמו"ר הרש"ב: "אחי הרמ"מ שי' היה פה פורים שבא לבקרנו, וביום ד' העבר נסע לביתו שלו".¹⁴

תרס"ד

§ התוועדות י"ט כסלו תרס"ד

מזגו 'משקה' לדודי רבי מנחם מענדל ואמר לו [הרבי הרש"ב] שיקח וישתה, והשיב כי טרם הגיע לקרקעית הכוס כי כל העת מוסיפים 'משקה'.

[על כך אמר כ"ק אדמו"ר הרש"ב:]: אכן, העונג שבכל דבר כרוך בהגעה אל קצהו, שאז יודעים שהענין בוצע וניתן לעבור לדבר אחר. כל עוד לא הגיע האדם לסיום חסר לו הסיפוק בענין, כי העונג תלוי בהשלמת הפעולה. אין פירוש הדבר שיש כאן הרגשה של יציאה ידי חובה, אלא כיון שהחובה על האדם לעסוק בענין כפי אפשרות השגת שכלו עד כדי קצה האפשרות - הרי כל עוד לא הושלם הדבר אין טעם לחדול באמצע המלאכה. להשאיר ענין באמצע - גרוע יותר מאשר לא להתחיל בו כלל[...]

לחיים. להחזיק בפנימיות, ולפחות בהתחלה של פנימיות. והפתח והשער לזה הוא שהאדם לא ירמה את עצמו, וירצה את האמת, אמת ופנימיות - חד הם.

(דודי הרמ"מ לקח כוס ואמר 'לחיים', וכדי לבטל את חריפות ה'משקה' אכל תפוח. תוך כדי כך הבחין שכ"ק אדמו"ר נ"ע רוצה לומר משהו. מובן שדודי הניח את התפוח אז פנה אליו ואמר:)

הנה כאן הסבר על הנאמר לעיל, בכל עשייה שהיא - דרושה אמת. הרי בכל עיסוק בדבר גשמי - אין האדם מעוניין בדבר הגשמי, כי אם בתועלת שבו, זו האמת שבדבר.

הרי כשאדם עוסק בדבר מסויים ובה בעת גם מבצע פעולה אחרת אין הדבר כראוי. אין גם להפליג במחשבות אחרות, שכן בכל דבר יש לעסוק תוך

רוססא (אשר התאכנס בו אחי שי'). "אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב כרך ד עמוד נג.

14) אגרת קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב כרך ג עמוד שפו

ראיית המטרה והיעד לנגד העיניים. האמן לי כשאדם אוכל תפוח יכול הוא לחוש בד בבד טעם באלוקות. זו האמת! כדי להמחיש את הקביעה שבשעת עיסוק בדבר גשמי ניתן להיות שרוי בענין נעלה: ראיתי מישהו שאכל ושתה כוס תה, ובה בשעה נשאל למקומו של מאמר חז"ל, והשיב שהוא במסכת בבא מציעא או מסכת בבא בתרא [...] כך יתכן שאדם יאכל תפוח ובה בעת יחוש אלוקות, התגלות אלוקות. אין הכוונה רק לאלוקות שבמאכל זה, כי אם הרגשת אור אלוקי במעלות ומדרגות עליונות¹⁵.

§ עבור מי לוקחים משקה?

מובא עוד סיפור שקרה באחת ההתוועדויות: פעם בהתוועדות י"ט כסלו, היה שם גם אחיו הצעיר של כ"ק הרבי, הרה"ק ר' מנחם מענדל ז"ל. הרבי דיבר הרבה עניני חסידות ובענין י"ט כסלו, כדרכו בקודש. כפי הנראה, לקח משקה וגם אמר לחיים להמסובים, כנהוג. שאל אותו אחיו הרמ"מ ז"ל: אויף וואס דארפסטו משקה? משקה נעמט מען דאך אויף אנוועהרען זיך, דו האסט זיך דאך שוין לאנג אנגעוואהרען?

השיב לו כ"ק הרבי: איך נעם משקה אויף אנוועהרען דעם צווייטען.

[שמעתי מר' משה מזעמבין. ור' משה הנ"ל דייק, שבזה שאמר לרבי שבשבילו אינו צריך משקה, ע"ז הודה שהאמת כן הוא, אלא שאמר לו שהוא לוקח משקה צוליב אנוועהרען דעם צווייטען]¹⁶.

§ ביקור כ"ק אדמו"ר הרש"ב אצל הרמ"מ בויטבסק

אדמו"ר הרש"ב נסע באותה עת לפאריז לצורך בריאותו ובדרך עצר בויטבסק אצל הרמ"מ ובהגיעו לפאריז כתב לאמו הרבנית:

י"ט שבט תרס"ד לפ"ק (פאריז): היום האבין מיר גיטע"ג¹⁷ פון אונזער קוממען לשלום לוויטעפסק ע"ש בנך ואחי הר"מ שי' גיויס האט ער איבער גיגעבין¹⁸.

(15) תורת שלום בלה"ק ע' 49-51.

(16) לקוטי ספורים פרלוב ע' שיג.

(17) שלחנו טלגרם.

(18) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב כרך ד ע' כז.

פרק שלש עשר

כי ימוך אחיך

תרס"ד

§ כי ימוך אחיך

באותה תקופה עסקיו של הרמ"מ כשלו והוא נכנס לחובות גדולים. כ"ק אדמו"ר הרש"ב נכנס לעובי הקורה לעזור לאחיו וכתב מפאריז כמה מכתבים לכמה גבירים בהם מבקש מהם לעזור לרמ"מ בנוגע לחובותיו.

הגביר הראשון שעזר לרמ"מ היה ר' שמואל גוראריה מקרמנצוג, וכך כותב כ"ק אדמו"ר הרש"ב לבנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ במכתב מיום ח' אדר תרס"ד (פאריז):

"הרבה נהניתי אשר ידי"נ הרש"ג שי' חפץ בנפשו לעשות טובה לאחי הרמ"מ שי' ואשר הבטיח לעשות בזה בתוקף, יהי השי"ת בעזרו ויצליחו בכל עניניו. מפ"ב נסע ידידינו הנ"ל ביום ד' כי הי' מוכרח בשביל הענין שנסע להתמהמה עוד יום א'. מה הי' בחארקאוו אינו יודע לי לע"ע. כי לא קבלתי מכתב מאחי שי' וגם לא מהרש"ג שי'. בטח השתדל בכל יכולתו כהבטחתו, ועפ"ע לא ישיבו ח"ו השתדלותו ריקם. והשי"ת יעזור לאחי שי' ויורווח לו ויהי' במנוחה ויצליח בכל הפרטים".

הגביר ר' שמואל גוראריה

בהמשך פנה כ"ק אדמו"ר הרש"ב לר' יעקב הורעוויץ מריגא במכתב מיום י"ג אדר תענית אסתר תרס"ד לפ"ק (פאריז):

"אחדשה"ט. הנני מבקש את כבודו בדבר אחי הרמ"מ שי' כאשר יציע לכבודו ויעשה נא כבודו לטובתו ששיג ע"י (אם מכבודו בעצמו או מבאנק ע"י אמצעות כבודו) הלוואה בסך כ"ה אלפים. והנני מבטיח את כבודו שיהי' שלם אי"ה ולא יהי' לו מזה שום עגמ"נ ח"ו.

(1) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב כרך ד ע' מ.

בד"כ צריכים לעשות לטובת הזולת וזה מהתכלית של האדם ובפרט לאחי שי' ראוי ונכון מאד לאחינו אנ"ש להחזיקו בענין כזה שזה נהנה וזה לא חסר בעזה"י. ידידינו הרש"ג שי' עושה הרבה לטובתו והכל בא כשורה ולא הי' לו ח"ו שום עגמ"נ מזה, וכמו"כ לכבודו לא יאונה ח"ו שום דבר מזה. ואכפול בקשתי שיעשה זאת בלי ישונה ולא ישיב דברי בקשתי ריקם ח"ו, ובעד מפעלו הטוב יעזור לו השי"ת ויצליח בכל עניניו וימלא השי"ת כל משאלותיו לטוב ברו"ג².

בין אלה שעזרו לרמ"מ בהלוואות וכו' בתקופה קשה זו היה הרב חיים משה אלכסנדרוב שהיה ממשפחת בית הרב³ וביום ג' כ"ז אדר תרס"ד כותב אליו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב מכתב ארוך בו מודה לו על העזרה לרמ"מ ומסביר באריכות ע"ד מעלת העזרה לזולת ומעודדו לעזור עוד לרמ"מ וכך כותב:

"ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. את פעולותיו הטובים אשר כבודו עושה עם כבודו אחי הרמ"מ שי' בהלוואות נכונות שמעתי רבות פעמים ונהנתי הרבה מזה גם מצידו כי זה תכלית האדם כשעושה בשביל הזולת (ואכתוב בשזארגאן כי כבד לצמצם הדברים בלה"ק) ניט נאר הערין אליך זיך און טאן נאר פאר זיך. חאץ יעדער מענטש דארף יא טאן פאר זיך, וזה בכלל אין סומכים על הנס, וכת' וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, אבער יעדער מענטש מוז אייך אפ טרעטין פון זיך און קענען פאר געסין און זיך, און דאס צייגט זיך נאר ווען מען טוט פאר דעם אנדערין. דאס איז גיוויס דער וואס טוט ניט פאר דעם אנדערן האטיא ער האט דערויף תירוצים. כי שערי תירוצים לא ננעלו, זיינען דיא תירוצים פאלש. עס איז נאר וואס ער גיפינט זיך תירוצים, נאר דער עיקר סיבה איז ווייל ער איז זייער צואגיטראגין צוא זיך, ער ווייס נאר זיך און קען פון זיך ניט אפ טרעטין, וממילא ויל ער ניט ויסין און ניט צוא טראגין זיך צוא דעם אנדערין, ווארום דער וואס איז צו גיטראגין צוא זיך איז איך און[ן] דער אנדערער גאר צוויי' זאכן וייטע, וואס דער „איך" דער לאזט ניט דעם אנדערין, והיינו דער דער הערין זיך לאזט ניט דער הערין דעם אנדערין, וזה מדה מגונה מאד דאס איז א היפך פון גאנץ תורה ומצות און א היפך פון צד הקדושה לגמרי. ולהיפך דער וואס דער הערט דעם אנדערין און טוט דעם אנדערין איז לבד דער גוט אין דעם וואס טוט גוטש דעם אנדערין איז דאס ווייזט אז ער איז אפ גיטראטין פון זיך, ער דער הערט

(2) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב כרך ד ע' מו.

(3) בן דודו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב (בן ר' זלמן אחיה של הרבנית רבקה).

זיך ניט אזיין פיל, און דאס איז זייער גוט ויקר אצל השי"ת.

ועתה נבוא אל הענין שלנו, ידוע לכבודו היטב מצב אחי הרמ"מ שי' אשר ת"ל בטוב הוא, העסק שלו הוא עוסק טוב בעזה"י, וכבר נתפרסם הזאווה⁴ שלו בשם טוב ת"ל ויש לו זאקאזין⁵ טובים מפני טיב הסחורה ושהולך הכל ראייעל, ות"ל העסק הולך וגדול. אמנם האבאראט כבד לו ובפרט בזמן הזה מצד השערוריות כבד לו להשיג מעות ובוזה הנני לבקש את כבודו באשר עזר לו השי"ת וגם יש לו הכירות גדולות, ויעזור לו השי"ת עוד על להבא ויעלה מעלה מעלה, וזכות אבותיו מסייעתו אז דוא קענסט אפ טרעטין פון זיך און דער הערין דעם אנדערין ולעשות בשביל הזולת. ולזאת יעשה את הטוב ויעשה כעת לאחי שי' הלוואה בסך $10/m^6$ ר"כ וגם ישתדל באו"פ סעווערני באנק שיעשו לו אוצאט⁷ בסך m^{15} ר"כ ובוזה יעשה כבודו טובה גדולה לכ' אחי שי' וגם יעשה טובה לעצמו במה שיעשה את הטוב וכן"ל.

ואם כי אני חושב שיעשה זאת מעצמו כאשר כבר הסכין לעשות אמנם אני מצידי הנני מבקשו בזה כפולה לעשות כנ"ל בלי ישונה, וטוב יהי' לו בעזרתו ית' ולאחי שי' בעזה"י ובעד פעולתו הטובה יעזור לו השי"ת וימלא כל משאלות לבבו לטוב, ויתן לו השי"ת מציאת חן ופרנסה והצלחה בכל עניניו".

ובמכתב לבנו מיום ר"ח ניסן תרס"ד (פאריז) כותב:

את המכתב לש"ב רח"מ אליכסאנדראוו כתבתי ושלחתי אותו לפ"ב ע"ש ידידנו הרשמ"ט שי' שימסור לאחי שי' והי' חתום קאנווערט בתוך קאנווערט, ולאחי שי' הודעתי בטע"ג ששלחתי המכתב לפ"ב . . והשי"ת יעזור לאחי שי' שישג את המעות הדרוש לו בקרב בנקל ויורווח לו ויהי' במנוחה בכל פרט ויתן לו השי"ת פרנסה והצלחה בכל הפרטים¹⁰.

(4) מפעל.

(5) הזמנות.

(6) 10 אלף רובל.

(7) חשבון כללי.

(8) 15 אלף רובל.

(9) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב כרך א' ע' שיד.

(10) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב כרך ד' ע' נג.

גם הגביר הרב ישעיה ברלין עזר לרמ"מ כספית וכ"ק אדמו"ר הרש"ב שבינתיים חזר לליובאוויטש הודה לו במכתב מערב פסח תרס"ד (ליובאוויטש):

"קבלתי כעת טע"ג מאחי שי' שעשה לו אוצאט [חשבון כללי] על יו"ד אלפי' וה' מאות ונהנתי מאוד וגודל ת"ח לכ' והשי"ת ימלא לו כל משאלות לבבו לטוב".

אלא שכל זה לא הועיל ועסקיו של הרמ"מ פשטו רגל וחובותיו גדלו.

בחודשי קיץ תרס"ד שהה כ"ק אדמו"ר מהורש"ב בדאצע רענפאל וביום כ"ט סיון תרס"ד דיבר הרמ"מ עם אחיו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב¹² אודות סדר במחשבות וכו' ונראה בבירור שזה היה בקשר לטרדות הפרנסה בהן היה נתון ובמיוחד בגלל הכסף שלווה מאחרים שגם ירד לטמיון וכו'.

וכך רשם כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ את אותו דו-שיח שהיה בין הרמ"מ וכ"ק אדמו"ר מהורש"ב:

שיח כ"ק אדמו"ר שליט"א עם דודי הרמ"מ שי'. הרמ"מ שי' הנה מעשה הקטן אינו תופס מקום אצלנו כלל, ואפשר יש כמה ענינים הנדרשים לי לשעה ונדמה בעיני כי נחוץ הוא ביותר, ובאמת אינו כן. ד"ע¹³, חשבון זה צ"ל בעת מעשה, ואז יהי' איזה תועלת מהחשבון. ממ"ש, אבל בשעת ההיא אי אפשר לחשוב כן מפני שהשכל מחייב, וקשה לילך, נגד השכל. ד"ע, ולכל הפחות היה זה בדרך מקיף ואז הי' ג"כ איזה תועלת ובכן מהמקיף, תחילה החשבון איזה דוגמא ישנו להציפורן לגבי הלב, ומכ"ש לגבי המוח, וכללי ערך הגוף לגבי הנפש, וכללי הנפש לגבי א טפח העכער ויא גיוויינלעך, וכ"ז הוא אפי' אם הדבר הנדרש איז יע א אינטערעס ובפרט קאן זאיין אז דיא זאך איז גאר קיין זאך ניט און עס איז אינגאנצין א נארישקאייט וויפיל האט דאס קיין באטרעף ניט. ועוד אז עס איז דא במקיף לכה"פ יעמולט קאן זאיין א דער עצם אינטערעס זאל זעך גאר אפטאן בעסער, ויא מיא דערציילט אייף ר' יעקב ר' יוסף'ס פון שקלאוו, ער איז גיווען א סוחר, א מאל אויס גירעכין דיא חשבונות ערשט ער האט אן גירעכין זאיינע געלט, און ער האט גיהאט פרעדמדע געלט אייך, און ער האט יענע געלט אייך אן גיווארין, דער וויילע איז דער רבי גיקומען אין שקלאוו, איז ער אראיין צום רעבין און האט זייער

(11) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מהורש"ב כרך ד ע' נה.

(12) ככל הנראה היה זה בדאצע רענפאל.

(13) דעת עליון. הכוונה לכ"ק אדמו"ר מהורש"ב.

גיווינט ויא איז דאס ער זאל פארנעמען פרעמדע געלט, האט עס דער רבי גימאכט החשבון הנפש, פארשטייט מען אז דער רבי האט גימאכט א חשבון הנפש האט ער פאליי גישאיינט, האט ער זעך נאר מער צוא ויינט, זאגט ער עס לך לשלום, איז ער אוועק גיגאיינגען, נאך דעם קערטער עס אום און זאגט אים פארשטייט פון יענעם ויינען ואלסטו ויינען און בלאייבין בא ויינען, אבער פון דעם ויינען ועסטו ויינען און ועסט און הערין און במילא וועט רעכט ווערין יענע אייך, וכך הוה. וארעם אז מיא איז נישט אזוי פאר דאגה'ט און פאר קוועצט גיפינט זעך עצות ויא ארויס פון איינגשאפט, און דאס פועל דער מקיף פון הסכם עכ"פ.¹⁴

ובתורת שלום בתרגום ללה"ק:

הרמ"מ, פנה אל אדמו"ר הרש"ב בשאלה: מובן שמעשים פעוטים אינם צריכים לתפוס מקום בנפשנו, אך יתכן מצב שישנם ענינים שהם חשובים לי מאוד ובעיניי הם נראים אף הכרחיים. כאשר לאמיתו של דבר אין הדבר כך, כיצד יש להתייחס אליהם?

השיב אדמו"ר הרש"ב: יש, אכן לערוך בשעת מעשה את החשבון כפי דבריו.

לשאלת הרמ"מ: והרי באותו רגע, השכל לכאורה מחייב את המחשבה ואינו מאפשר מחשבה מנוגדת?

השיב האדמו"ר: יש להעלות את החשבון האמור, לפחות, באופן כללי יותר, שגם זה יועיל. החשבון צריך להיות כך: מה ערך יש לציפורניים ביחס ללב, וכל שכן ביחס למוח, ומה ערך יש לגוף ביחס לנפש, ומה ערך יש לנפש ביחס למה שנעלה מן המציאות וכל זה גם אם הדבר הנראה חשוב הוא, אכן, בר תועלת, וכל שכן אם לאמיתו של דבר הוא דבר של שטות, שמובן עד כמה אין ערך לאותו ענין.

נוסף לכך עשוי להיות שגם אם החשבון האמור מתקיים באופן כללי - משתנה באמת לטובה הענין המפריע, כפי הסיפור על ר' יעקב בן ר' יוסף משקלוב, שעיסוקו היה במסחר, קרה שהתברר לו, תוך כדי עריכת המאזן, שהפסיד כסף רב ובכלל זה כספים השייכים לאחרים, אותה שעה הזדמן כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע לשקלוב, ור' יעקב נכנס אליו בבכי רב על הכספים השייכים לאחרים שהלכו לאיבוד, ישב כ"ק אדמו"ר הזקן וערך לפני ר' יעקב את חשבון

הנפש, המאזן הרוחני שלו, מובן מאליו שהמאזן הזה הציג לפניו את מעמדו הרוחני באופן בהיר למדי, אז פרץ ר' יעקב בבכי עז יותר, אמר לו כ"ק אדמו"ר הזקן: לך לשלום, ר' יעקב פנה ללכת, וכ"ק אדמו"ר הזקן קרא לו שוב ואמר לו: מן הבכי הקודם ישאר אצליך בכי בלבד, אבל הבכי הנוכחי יפסק ואז יתוקן הדבר שהביא לבכי הקודם, וכך היה, סיבת הדבר: כאשר אדם משוחרר מדאגה או מתחושת לחץ הוא מוצא אפשריות לצאת מן המיצר, לענין זה די בחשבון הכללי והחלטה כללית כפי שפורט לעיל¹⁵.

פרק ארבע עשר

נסיעתו לפאריז

תרס"ד

§ נסיעתו לפאריז

כנראה בחודש תמוז תרס"ד הוכרח הרמ"מ בגלל הלחץ של בעלי חובות ומצבו הכלכלי הקשה לנסוע לפאריז עד יעבור זעם.

הוא נאלץ בלית ברירה להשאיר את אשתו שהיתה בהריון מתקדם ושתי בנותיו בליובאוויטש ונסע לפאריז.

כאמור, הגיע הרמ"מ לפריז בחודש תמוז תרס"ד.

הכתובת הראשונה שלו בפריז שידועה לנו היא ממסמכים מסוף שנת תרס"ו, אז הוא גר ברובע התשיעי, ברחוב 19 rue rodier 75009 Paris.

לא ידוע למה הוא בחר להשתקע באותו מקום, אך יש לציין שבאותו רחוב עמד בנין של ארגון צדקה בשם Casip, ואולי הוא הם דאגו לו לקורת גג.

ארגון הצדקה casip בפאריז

(כמו"כ יש לציין שכ"ק אדמו"ר הרש"ב בביקוריו בפאריז באותה תקופה היה מתאכסן בהאטעל ביראן שאף הוא היה ברובע ה'9).

באותה תקופה - קיץ תרס"ד - שהה אדמו"ר הרש"ב בנאות דשא רענפאל, באחוזה שהייתה שייכת לפריץ לשעבר בקרבת מקום לעיירה האראדישק², ומשם כתב לבנו אדמו"ר הריי"ץ שנשאר בליובאוויטש :

תכתוב לנו מהנעשה בביתינו כו'

(1) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב כרך ג ע' רנב.

(2) סה"ש קיץ ת"ש עמ' 45.

וד"ל. ויתן ה' שיהי' הכל שלו³.

אפשר לשער שהכוונה למהומה שנוצרה עקב עזיבתו של הרמ"מ לפריז.

מרת בתיה - אשת הרמ"מ - שכאמור היתה בהריון מתקדם, עזבה את יטבסק ועברה לליובאוויטש, כנראה כדי להיות קרוב למשפחה ולא להישאר לבד לאחר שבעלה נאלץ לעזוב לחו"ל.

אדמו"ר הרש"ב למרות היותו בנאות דשא היה חוזר מדי פעם לליובאוויטש, ובאחת מאותן נסיעות הוא כותב לבנו אדמו"ר הריי"ץ שהיה ברענפאל:

ב"ה יום ב' בני שי'

באתי בשלו' תמול שעה 1/48 בערך.

ג' באתיל⁴ תי' ב"ה בחו"ש...יתן השי"ת שתהי' הלידה בשעה טובה ומוצלחת ויהי' בנקל וכשורה בכל פרט ויחזק השי"ת בריאותה תהי' בריא אולם, ויעזור השי"ת לאחי שי' שיגמור בקרב עם הבע"ח ויוכל לבוא בקרב לביתו ולהיות במנוחה בכל הפרטים, וישמור השי"ת את כ"א מו' הר' תי' מכל צער ועגמ"נ ותקבל רוב נחת מבני' ובנותי' ומבני בני' ובנותי' עד עולם⁵.

ביום ש"ק ט"ז באלול תרס"ד, בליובאוויטש, ילדה מרת בתיה בן.

השמחה לא ארכה זמן רב ובאותו היום היולדת נפטרה⁶.

מצבו הבריאותי של התינוק כנראה לא היה כבי טוב ולכן המוהל הודיע שיצטרכו לדחות את הברית, אך למרות זאת חזר אדמו"ר הרש"ב לליובאוויטש עקב בקשת אימו הרבנית רבקה ושלח את ר' משה שלמה כדי שיעדכן את המשפחה בהתרחשויות, וכך כותב אדמו"ר הרש"ב במכתב - שנכתב בהיותו

(3) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב כרך ד ע' סא.

(4) גיסי בתיה - אשת הרמ"מ.

(5) אגרות קודש שם.

(6) בתיק קבלת אזרחות צרפת של הרמ"מ ומשפחתו מובא תאריך לידת בנו ב27 אוגוסט 1904 ובכמה מסמכים וכן במכתב של ישראל דובער בן הרמ"מ עצמו שנכתב בשנת תרצ"ט מובא תאריך לידתו ב14 אוגוסט 1904.

ובכל הנראה זה היה ב27 אוגוסט ע"פ הלוח הגרגוריאני שהיה נהוג ברוסיה שזה מתאים ל14 אוגוסט ע"פ הלוח היוליאני כפי שנהוג בצרפת, וע"פ הלוח היהודי זה היה ביום השבת ט"ז אלול תרס"ד.

(7) זאת על פי כמה מסמכים שבהם מוזכר תאריך פטירתה ותאריך לידת בנה באותו יום, 14 באוגוסט

בדרכו מרענפאל לליובאוויטש - למשפחתו שהיתה בנאות הדשא :

ב"ה זוגי תי' ובני שי' כלתי תי נכדותיי יחיו איך האב ביגעגנד אויפין וועג ר"ל מוהל ער הייסט ניט דער ברית זאל זיין איצט, נאר או"ה מר' הר' תי' בעט מיך זייער איך זאל קוממען לליובאוויטש פאר איך על ש"ק הבע"ל לליובאוויטש, איך שיק משה שלמה צוא ריק איר זאלט ויסין ויא דאס איז און ניט איבער טראכטן. זייט גיזונד כאוות נפשכם ואישך ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח מקווה להתראות אייה בקרב בחו"ש שלום דובער

דיא פורין וועל איך שיקין אי"ה⁸.

כעבור תקופה הכניסוהו בבריתו של אברהם אבינו ונקרא שמו בישראל: ישראל דובער⁹.

(8) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב כך ד ע' סב.

(9) כנראה ע"ש סבו הרב נחום דובער מאורווש.

פרק חמשה עשר

תואר פניו של הרמ"מ

§ תואר פניו של הרמ"מ

כדי לסיים בדבר טוב הנה כדאי להביא את מה שמצאנו אודות תואר פניו של הרמ"מ:

סיפר כ"ק אדמו"ר הריי"צ לרבי: "אצל מהר"ש נ"ע, אדמו"ר נ"ע ואחיו מ"מ נ"י - קצה השמאלי של הזקן הי ארוך מעט מהשני".¹

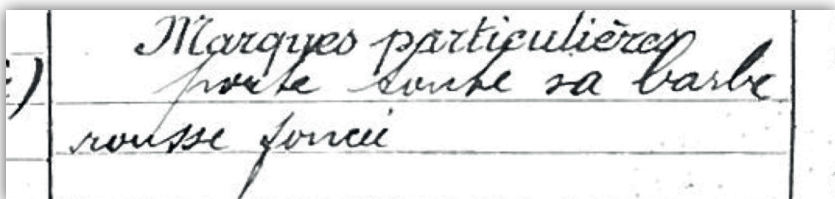
וב'לשמע און' של הרב שניאור זלמן דוכמן מובא: אצל החסידים יקר הוא הענין לדבר "אודות הרביים" או כפי שכ"ק קורא לזה בלה"ק "אודות נשיאי חב"ד". בקשר לזה, הנה סבי, ר' מרדכי יואל נ"ע מהומיל, הרי לא הכיר את האדמו"ר האמצעי אולם היה מתאר בפנינו מפי השמועה כיצד היה נראה, גבוה עם זקן שחור. על אדמו"ר הצ"צ זי"ע היה אומר, שזקנו היה צהוב. גם בזמן שלי היו החסידים של אדמו"ר מוהר"ש זי"ע אומרים שמתוך שלושת הבנים (של אדמו"ר מהר"ש) שאנו רואים הילד הצעיר, הרה"ח מ"מ שניאורסאהן דומה לרבי מהר"ש זי"ע.²

ומעניין להוסיף שבמסמך משנת תרע"ב בו מפורט תיאורו של הרמ"מ נמצא כתוב: "סימן מיוחד: יש לו זקן מלא אדמוני כהה".

ולהעיר מהמובא ברשימות של הרבי שצבע שערותיו של הצ"צ היה נוטה לאדמומיות. בבני הצ"צ גם שערות שחורות.³

ואולי יש להסיק מהנ"ל שגם אצל אדמו"ר מהר"ש היו שערות הנוטות לאדמומיות.

וכידוע שנכדו כ"ק אדמו"ר הריי"צ שהיה דומה לו מאוד (כהסיפור הידוע

זקן מלא אדמוני כהה

(1) רשימת היומן עמוד רנב.

(2) "לשמע און" בלה"ק ע' רמט.

(3) רשימת היומן ע' שפד.

שהרבי סיפר כו"כ פעמים אודות הדמיון בין אדמו"ר מהר"ש וכ"ק אדמו"ר הריי"צ⁴) והיה אדמוני.

אך יש להעיר מהמובא ברשימת יליד ליובאוויטש ר' צבי הר-שפר, על תקופת כ"ק אדמו"ר מהר"ש, שמתאר את תואר פני כ"ק אדמו"ר מהר"ש "שער ראשו וזקנו צהבהבות"⁵.

(4) שיחות קודש תשמ"א ע' 110.

(5) נדפס ב"העבר" חוב' ב (שנת תשי"ד) ע' 86.

לזכות
הילד מנחם מענדל שי'
לרגל האפשרניש שלו בשעטו"מ
ביום ל"ג בעומר ה'תשע"ט
ולזכות אחותו חיה מושקא
ואחיו שלום דובער שיחיו

נדפס ע"י הוריהם
הרה"ת יוסף יצחק וזוגתו מרת סוניא גולדא שיחיו
מלול
יה"ר שיזכו לגדלם לתורה,
לחופה ולמעשים טובים מתוך בריאות,
נחת והרחבה

